

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09214

KAVKAZ

Alexander Pomerantz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ס'ן א. פאמערמאן קאווקאז

ז'ן א'אד

א בריוו צו די ליינער

„קאָואָקאָז“ איז ווי „א מיידל פון מינסק“ מײן צושטייער צום גרויסן יוסײטוב פון 25 יאָר סאָוועטן־פאַרבאַנד. דער אָפּרוף אויפֿן פּריערדיגן בוך איז געווען זייער דערמוטיגנדיג. אַ דאַנק די קריטיקער און רעצענזענטן, ווי פ. נאָוויק, י. א. ראָנטש, ר. יוקלסאָן, די רעדאַקציע־קאָלעגן פון דער „מאָרגן פּרייהייט“, די שרייבער און ליינער, ווי כאָווער־פּאַווער, מאָרגאַ־לעס־דאָוידזאָן, ש. אַלמאַזאָוו, סעם ליפּצין, ש. סעקולער, י. לייזער־אויטש, ש. לעוו־לאַנדוי, פּיליפּ פּאַלסער, ראָזע לעוו, מ. האָלסטמאַן, דאָרע ריטש, י. דער־ניעלס, מאָריס ביו, מאָריס מערלין, מ. ל. אַלקין, מ. בלוס, א. מאימודעס, א. לעכאוויצקי, דאָרע טייטעלבוים, ראשעל הירשקאן, און אַנדערע, וואָס האָבן שריפטלעך און מינדלעך וואָרעם אויפגענומען דאָס בוך. אַ דאַנק אויך דעם קינסטלער זוני מאָד פאַר דער צייכענונג אויפֿן פּאָדער־בלאַט.

איך בין זיכער צופרידן מיט פ. נאָוויק׳ס אָפּשאַצונג, אַז „א מיידל פון מינסק“ איז „א גוטער צושטייער צו דער דערקענטעניש פון סאָוועטן־פאַרבאַנד“ — „קענען דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד איז אין די אינטערעסן פון אַמעריקע, פון אידישן פּאָלק“ — און אַז סײַ איז „אַ צייטיג און נוצלעך בוך, וואָס פאַרדינט אַ ברייטע פאַרשפּרייטונג“. אָדער ווי עס האָט מיר געשריבן ש. סעקולער „סײַ איז אַ וויכטיגער בייטראַג צו אַ בעסערער פאַרשטענד־ונג צווישן די אַמעריקאַנער אידן און די אידן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד“.

דאָס איז יעדנפאַלס געווען מײן כּונה.

איך דעם נייעם בוך האָב איך זיך באַמיט צו מאַכן „קאָואָקאָז“ — די סאָוועטישע קאָואָקאָז — היימיש און ליב דעם אידישן ליינער, באַ־זונדערס איצט, ווען דאָרטן קומען פאַר בלוטיגע שלאַכטן מיט די פּאַסי־טישע מאָנסטערס. אויף וויפּל דאָס איז מיר גערעגט, וועט איר, ליינער, דאַרפן משפּטין. אַלע זאַכן, וואָס גייען אַרײַן אין בוך, ווערן פון מיר געדרוקט צום ערשטן מאָל. די קומענדיגע זאַמלונגען וועגן סאָוועטן־פאַרבאַנד, פאַר וועלכע דער מאַטעריאַל איז גרייט צום דרוק און עס פעלן בלויז די געלט־מיטלען זיי צו פאַרעפּונטלעכן, זיינען: „צעריסענע קייטן“ (דערציילונגען און דערינערונגען); „אינזשענערן פון נשמות“ (אַפּהאַנדלונגען וועגן דער אידישער סאָוועטישער ליטעראַטור); „אַ רייע אין דער צוקונפּט“.

איך דאַנק אַלע אָרגאַניזאַציעס און איינצלע מענטשן, וואָס האָבן געהאַלפּן אין דער פאַרשפּרייטונג, און די פּריינט, וואָס האָבן מיר אַריינגע־שיקט אין פאַראויס פאַר די ווייטערדיגע דרוק־אויסגאַבעס, גרעסערע און קלענערע ביישטייערונגען. זיי און אַ סך נייע פּריינט, האָבן איר, וועלן צולייגן אַ האַנט צו דער פאַרשפּרייטונג פון „קאָואָקאָז“ און מיר אויך העלפּן אַרויסגעבן די שפּעטערדיגע ביכער. דער איינצל־פאַרקויף פּרייז בלייבט

35 סענט. אַדרעסירט

A. POMERANTZ, 314 Garfield Place, Brooklyn, N. Y.

אָדער קער־אַף „מאָרגן פּרייהייט“.

א. פּאָמעראַנץ

קא וואקאז

גרוזיע! קאווקאז!
היינט בערג און קאלטע טאלן, גרוזיע!
פאקליעס, ביימער און אארוין
האט צעזיט דא אין די טאלן
א געניטע טעמטע האנט.

זון און פעלו און בערג און טאל,
און שטענדיג הילפט און שטענדיג רופט,
און, ווי מילן, ווינטן מאלן די צעגליטע קלארע לופט.

איבער אלע גרוזיעס טייכן
שטיכט זיין קלינגנדיגע שטיב,
דרייט זיך טערעק, בלישטשעט,
גלייך ווי שפילען ברעכן זיך אין אים...

שמראמען יאגן, ווי טאכונען,

איבער דורכזיכטיגער ברייט,
פ'האט א הויך מיט פויזנט זונען
איבער גרוזיק זיך צעשפרייט...

פון די גרוזיקע, פון קאווקאז,
פון עלברוסן, און קאזבעקן
רופן טייכן, רופן שאכטעס,
רופן קוימענס, רופן באנען,
רופן שטעט אייך און פאבריקן,
רופן צען ביראָבידזשאַנען!

באלענאלעס? באלענאלעס!— מיט די צונג פאָרט מען,
קומט דער שיינער זומער, פאָרט מען אַף קיראַרטן.
וואָרט די זון קאווקאזער, וואָרטן בערג קודלאטע
אַף די געסט פון מאַסקווע, טולע און סאַראַטאַוו...
ניט די האַרטע קעלנער, ניט די זין פון גבירים
פאָרן אַף קאווקאז היינט, פאָרן זיך קורירן...

— אַפּרו! אַפּרו! אַפּרו!

האַבן בערג געקלונגען:

— פירט אַהער די הערצער!

— פירט אַהער די לונגען!

— אַפּרו! אַפּרו! אַפּרו!

— צונג און טאַטשאַנקעס!

— פירט אַהערצו מידע!

— פירט אַהערצו קראַנקע!

— גרייט זיך, בערג און בוזאַליעס!

— לייט פון מי מיר שיקן! —

ענטפערן די פעלדער,

ענטפערן פאבריקן...

נייע לידער אין די וויגן,
נייער זילבער אין די בערג,
אין די שטאלן רוען פערד,
דער, וואָס איז אין טאַל געלעגן —
בויט די צוקונפט אַף די בערג!

(איציק פעפער).

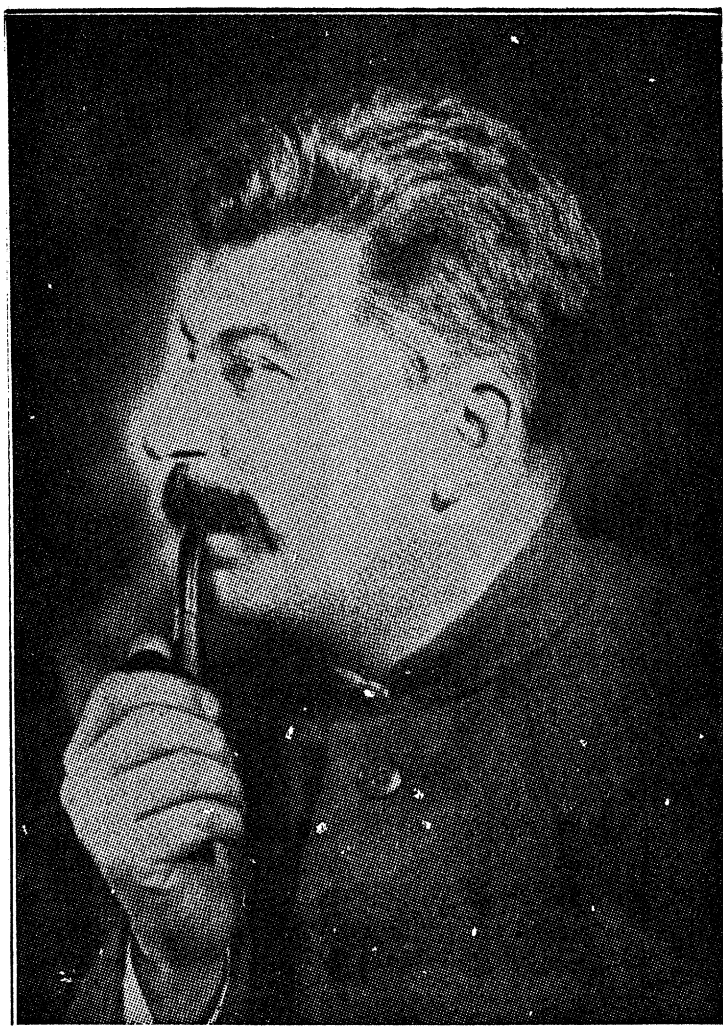
פ ר א ל א ג

קאווקאז איז א לאַנד פון בערג ביים שוואַרצן ים. פול מיט ראשיגע, האַסטיגע טייכן, געווערס, וואַסערפאַלן און טויזנטער הייל-קוואַלן. פול מיט ווערטפולע מעטאַלן און מינעראַלן, ווי אייזן-אַרזן, צינק, מאַרגאַנז, בליי, אויל („פליסנדיג גאַלד“), גאַלד, זילבער, קוועקזילבער, מאַליבדענום, פלאַטינום, „ווייסע קיילן“ (עלעקטרישע וואַסער-קראַפט). פול מיט טוב-טראַפישע פלאַנצן, ווי פאַלמעס, עווקאליפטן, ציפרעסן, מאַגנאָליעס, קא-מעליעס, באַמבוק-וועלדער, טיי-פלאַנטאַציעס, מאַראַנצן, לימענעס און באַוויל (קאַטן) און זעקס טויזנט אַנדערע סאַרטן בלומען-געוויקסן. אַ לאַנד פון באַרג-היות און באַרג-מענטשן, פון פיזוכט, ערד-אַרבעט, שאַכ-טעם און קוראַרטן. פול מיט עקזאָטיק און ראַמאַנטיק. אַ וואַונדערלאַנד. אַ צויבערלאַנד. סטאַלינ'ס געבורטלאַנד.

קאווקאז האָט נאָך אין די אור-אַלטע צייטן גערעגט די פאַנטאַזיע פון די מענטשן. מ'האַט זי אַרומגעוועבט מיט די שענסטע לעגענדעס. איז נאָך דערמאַנט געוואָרן אין דער ביבל. די האַנדלונג פון איינער פון די שענסטע מעשות — די געשיכטע מיט'ן מבול און נח'ס תיבה — קומט פאַר אויפ'ן קאווקאַזער באַרג אַראַרט.

אַט ווי-אַזוי דאָס ווערט דערציילט אין אַריגינאַל, לויט יהוּאש'עס איי-בערזעצונג:

„דאָס איז די געשיכטע פון נח'ן. נח איז געווען אַ גערעכטער, ער-לעכער מאַן אין זיין דור; מיט גאָט איז געגאַנגען נח. און נח האָט געבאַרן דריי זין: שם, חם און יפת. און די ערד איז פאַרדאַרבן געוואָרן פאַר גאָט, און די ערד איז פול געוואָרן מיט אומרעכט. און גאָט האָט געזען די ערד, ערשט זי איז פאַרדאַרבן, ווייל יעטוועדער לייב האָט פאַרדאַרבן זיין וועג אויף דער ערד. און גאָט האָט געזאַגט צו נח'ן: דער סוף פון אַלע לייבער איז געקומען פאַר מיר, וואָרום די ערד איז פול מיט אומרעכט דורך זיי; און זע, איך ברענג זיי אום מיט דער ערד. מאַך דיר אַ תבה פון פּימסנהאַלץ; אין קאַמערן זאָלסטו מאַכן די תבה, און זאָלסט זי אויס-פעכן פון אינעווייניג און פון אויסנווייניג מיט פעך. און אַט ווי דו זאָלסט

יאָסיף סטאַלין (דזשונגאשווילי)

זי מאַכן: דריי הונדערט איילן די לענג פון דער תבה, פופציג איילן איר ברייט, און דרייסיג איילן איר הייך. א גיבלראך זאָלסטו מאַכן צו דער תבה, און אויף אַן אייל (די ברייט) זאָלסטו זי פאַרענדיגן פון אויבן; און דעם איינגאַנג פון דער תבה זאָלסטו מאַכן אין איר זייט; מיט אַן אונד טערשטן, צווייטן און דריטן שמאָק זאָלסטו זי מאַכן. און איר, זע, איר ברענג אַ מכול וואַסער אויף דער ערד, אומצוברענגען יעטוועדער לייב וואָס אין אים איז דאָ אַן אָטעם פון לעבן, פון אונטער'ן הימל; אַלץ וואָס אויף דער ערד וועט אומקומען. אָבער איר וועל אויפשטעלן מיין בונד מיט דיר, און וועסט אַריינגיין אין דער תבה, דו און דייע זין, און דיין ווייב, און דייע זינל'ס ווייבער, מיט דיר. און פון אַלץ וואָס לעבט, פון אַלע לייבער, זאָלסטו אריינברענגען צו צוויי פון אַיטלעכן אין דער תבה, אויף צו דער האַלטן ביים לעבן מיט דיר; אַ זכר און אַ נקבה זאָלן זיי זיין. פון די פויגלען לויט זייערע מינים, און פון די בהמות לויט זייערע מינים, פון אַלע שרצים פון דער ערד לויט זייערע מינים, צו צוויי פון אַיטלעכן זאָלן אַריינגיין צו דיר, אויף צו דערהאַלטן ביים לעבן. און דו נעם דיר פון יעטוועדער עסנוואַרג וואָס ווערט געגעסן, און זאַמל איין צו דיר, כדי עס זאָל זיין פאַר דיר און פאַר זיי צום עסן.

און נח האָט אַזוי געטאָן; אַזוי ווי אַלץ וואָס גאָט האָט אים באַפויילן, אַזוי האָט ער געטאָן.

...., און דער מכול איז געווען פערציג טעג אויף דער ערד, און די וואַסערן האָבן זיך געמערט, און זיי האָבן געטראָגן די תבה, און זי האָט זיך אויפגעהויבן איבער דער ערד. און די וואַסערן האָבן זיך געשטאַרקט, און . . . אַלץ וואָס אין זיינע נאָזלעכער איז געווען אַ הויך פון אַ לעבעדיגן אָטעם, אַלץ וואָס אויף דער יבשה, איז געשטאַרבן. . . . און גאָט האָט געדאַכט אָן נח', און אָן אַלע חיות, און אָן אַלע בהמות, וואָס מיט אים אין דער תבה, און גאָט האָט געמאַכט אַריבערגיין אַ ווינט אויף דער ערד, און די וואַסערן האָבן זיך איינגעשטילט. און עס זיינען פאַרשטאַפט געוואָרן די קוואַלן פון תהום, און די פענצטער פון הימל; און דער רעגן פון הימל איז פאַרהאַלטן געוואָרן. און די וואַסערן האָבן געהאַלטן אין איין אָפטרעטן פון דער ערד; און די וואַסערן זיינען געמינערט געוואָרן צום סוף פון הונדערט און פופציג טעג. און די תבה האָט גערוט אין זיבעטן חודש, אין זיבעטן טאָג פון חודש, אויף די בערג פון אַראַראַט.

...., און נח האָט אַראָפגענומען דעם דעק פון דער תבה, און האָט אַ קוק געטאָן, ערשט דאָס געזיכט פון דער ערד איז טרוקן. . . . און גאָט האָט גערעדט צו נח', אַזוי צו זאָגן: גיי אַרויס פון דער תבה, דו, און דיין ווייב, און דייע זין, און די ווייבער פון דייע זין, מיט דיר. יעטוועדער לעבעדיגע זאך וואָס מיט דיר, פון אַלע לייבער, סיי אַ פויגל, סיי אַ בהמה, סיי יעטוועדער שרץ וואָס קריכט אויף דער ערד, ברענג אַרויס מיט זיך,

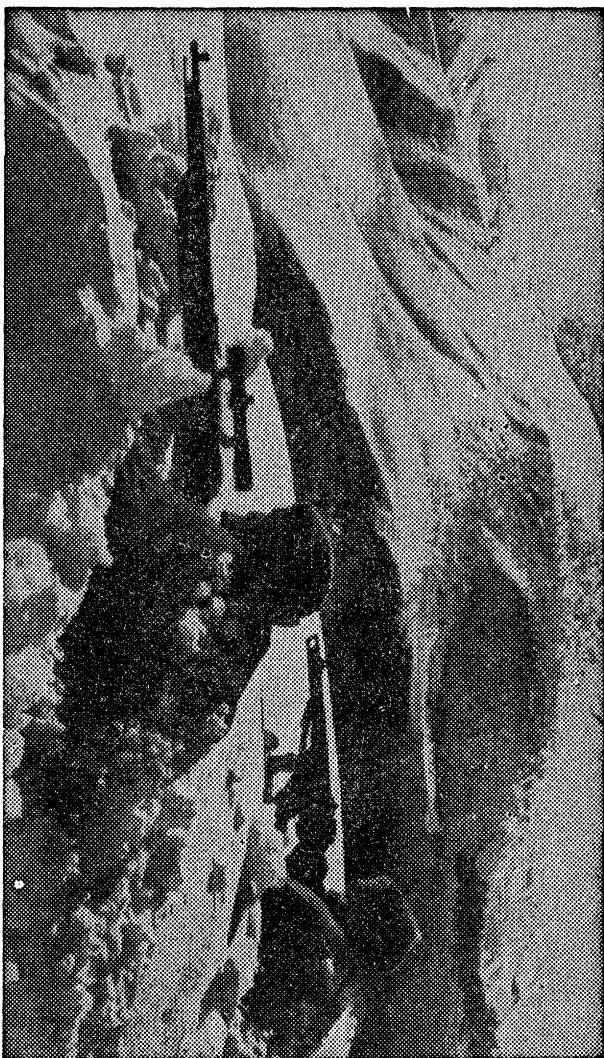
און זיי זאלן זיך ווידמענען אויף דער ערד, און זיך פרוכפערן און מערן אויף דער ערד. ... און פון זיי האָט זיך צעשפרייט די גאַנצע ערד. און נח דער אַקערמאַן האָט גענומען און האָט געפלאַנצט אַ וויינגאַרטן... א. א. ו. א. א. ו. ו.

אַטדי לעגענדע פון דער ביבל קלינגט איצט סימבאָליש. אַ דאַנק די קאוואַזער אַראָראַט-בערג איז געראַטעוועט געוואָרן די גאַנצע וועלט פון דעם מבול. און ווער ווייס, אפשר וועט קאוואַז איצט נאַכאַמאָל ראַ-טעווען די וועלט פון דעם שרעקליכסטן מבול, דעם פאַשיסטישן.

(אנב, ווי א זכר, געדעכעניש אָדער איבערבלייבעניש פון דעם מבול, גע- פינט זיך צופוסנס פון דעם באַרג אַראָראַט די ריזיגע סעוואַנער אָזערע. דער פאַרנעם פון דעם וואַסער אין דער אָזערע איז ממש קאַלאַסאַל — איי- בער 58 ביליאָן קובאַמעטער. אין דער אָזערע פאַלן אַרײַן 30 טייכן און טייכלעך, און אַרױסריינען רינט פון איר אַרױס בלוין איין טיך זאַנגאַ, וואָס גיט 30 מיליאָן קובאַמעטער וואַסער אין אַ יאָר. די סעוואַנער אָזערע ווערט כמעט קיינמאָל ניט פאַרפּרוירן. אויף דער באַזע פון דער אָזערע האָט די סאַוועטערענירונג טאַקע אָנגעהויבן אַ גאַנצן „מבול“ עלעק- טרישע סטאַנציעס. די מעכטיגקייט פון די סטאַנציעס האָט געזאָלט באַ- טרעפן 800 טויזנט פּערד-קראַפּט. דאָס מיינט מער ווי דניפּעראַנעס האָט געגעבן.)

די גריכן פון אַלטערטום האָבן וועגן קאוואַז געשאַפן די פּראָמעטעי- לעגענדע, איינע פון די רעוואָלוציאַנערסטע פּאָלקס-שאַפונגען פון דער מענטשהייט. פּראָמעטעי איז געווען איינער פון די קלענערע געטער. ער האָט אָבער, אין אונטערשייד פון די גרויסע געטער, ליב געהאַט דעם מענטשן און אים געוואָלט ראַטעווען פון זיין הילפּלאַזיגקייט. האָט ער אים צו העלפן גע'גנב'עט שטיקער פייער ביי די געטער און זיי אַוועקגע- שאַנקען די מענטשלעכע באַשעפענישן אויף דער ערד. מיט דער הילף פון דעם פייער האָט דער מענטש שוין געקאַנט מאַכן געצייג, פאַרגרינגערן זיין עקזיסטענץ-קאַמפּ און אָנהויבן די אַנטוויקלונג פון דער ציוויליזאַציע.

דער שלעכטער זעווס אָדער צעאוס, דער הויפּט-גאָט פון דער גריכ- שער מיטאַלאָגיע, האָט אָבער שרעקלעך באַשטראַפּט פּראָמעטעי'ען. ער האָט אים צוגעשמידט מיט קייטן צו אַ פעלז פון אַ שפיץ-באַרג און געשיקט אַדלערס אים אויספיקן די לונגען. אָבער דאָס איז נאָך ניט אַלץ. יעדן טאָג וואַקסן אים אָן די לונגען צוריק און יעדן טאָג ווערן זיי ווידער אויס- געפיקט פון די אַדלערס. און שטעלט אייך פאַר, אַז לויט דער גריכישער לעגענדע, איז פּראָמעטעי צוגעשמידט געוואָרן צו אַ באַרג אויף קאוואַז. און דאָס איז נאָך אויך ניט די גאַנצע געשיכטע. צעאוס וויל דורך דער גרויזאַמער שטראַף צווינגען פּראָמעטעי'ען חרטה האָבן אויף זיין האַנדלונג פון העלפן דעם מענטשן און ווערן געהאַרזאַם צו זיין הער-

רויטארביינער בום ארטאגאמישע בריקסן אויף א פארשידענע אידן קארטאז

שאפט. אָבער פּראָמעטי איז גרייט אויסצושטיין די גרויִלהאַפּטסטע יסורים און זיך ניט בויגן פאַר צעאוס'ן.

קלינגט דאָס איצט ווידער אזוי אַסטועליס־מבאָליש, בעת עס טראָגן זיך אויף דער אין יסורים־געלייטערטער קאווקאַזער ערד די היטלעריסטישע רוחות און האָרדעס, די גרעסטע שונאים פון דער מענטשהייט און ציוויל־זאַציע. און וואָס די באַלדיגע רעזולטאַטן פון דעם קאַמף זאָלן דאָרטן ניט זיין, — דער רעוואָלוציאָנערער פּראָמעטי־גייסט, וואָס איז פאַרקער־פּערט אין דעם רויטן סאָוועטישן קאווקאַז, ווי אין דער רויטער אַרמיי און אין אַלע קעמפּער געגן די פּאַשיסטישע מאָנסטערס, וועט, בין איד זיכער, ענדלעך צעברעכן זייער ממשלה פון פינצטערניש און דער פייער פון פּאַר־שריט און ציווילזאַציע וועט לייכטן אייביג, אויף אַלע דורות און צייטן!

מיט קאווקאַז זיינען אויך פאַרבונדן די גריכישע מיטאָלאָגישע העלדן די „אַרגאַנוטן“, וואָס זיינען מעגלעך געווען די ערשטע אַוועקצולאָזן זיך פאַרכאַפן קאווקאַז. זיי האָבן געגלויבט, אז אין דעם לעגענדאַרן לאַנד — „קאַלכידע“, ווי זיי האָבן גערופן קאווקאַז, געפינען זיך גרויסע רייכ־טימער, אַ סך גאָלד און ברייאַנטן און אַנדערע אוצרות.

וועגן קאווקאַז האָבן ווייטער געשפּונען לעגענדעס די גרעסטע קינסט־לער פון אַלע צייטן, און פון פּושקינ'ען, לערמאַנטאָו'ן ביז איציק פעפּער'ן, ביז די סאַמע אינגסטע אידישע סאָוועטישע דיכטער און קינסטלער און אויך ניט־סאָוועטישע, ווי א. נ. שטענצעל. וועגן קאווקאַז זיינען פאַראַן וואונדערלעכע ליטעראַרישע, פּלאַסטישע און מוזיקאַלישע ווערק.

און ניט געקוקט אויף דעם אַלעם האָט קאווקאַז ביז דער אַקטאָבער־רעוואָלוציע מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ צאַרישע קאָלאָניע און איז אויפ'ן שווערסטן אופן עקאָנאָמיש און נאַציאָנאַל אונטערדריקט געוואָרן. אמת, עס האָט גענומען אַ סך יאָרן דער צאַרישער רעגירונג איינצונעמען און באַהערשן די העלדישע פּרייהייט־ליבנדיגע און פאַר פּרייהייט־קעמפּנדיגע פעלקער פון קאווקאַז.

נאָך פּיאָטר דער גרויסער האָט אין אָנהויב פון 18טן יאָרהונדערט גע־מאַכט אַ פאַרזוך צו פאַרכאַפן קאווקאַז. דאָס איז אים אָבער ניט געלונגען. און ערשט מיט 100 יאָר שפּעטער איז אַלעקסאַנדער דעם ערשטן געלונגען צו דעראַבערן גרוזיע, אָבער די מלחמות זיינען פאַרגעזעצט געוואָרן. עס זיינען אַוועק זעכציג יאָר אין מלחמות ביז די רוסי־איז געלונגען צו באַזיגן די פעלקער פון קאווקאַז און ערשט אין דעם יאָר 1864, אין פינף יאָר אַרום ווי עס איז אומגעקומען אין אַ שלאַכט מיט ניקאָלאַי דעם ערשטנס אַרמייען דער קאווקאַזער ברייט־כובא שאַמיל.

און ערשט דער פּראָלעטאַרישער מאַכט איז געלונגען אַרויסצופירן די קאווקאַזער פעלקער אויפ'ן ברייטן שלאַך פון אינדוסטריאַליזאַציע און

קולטורעלער אנטוויקלונג.

דאָס דאָזיגע כּוּלְטור־לאַנד, ווי איליא ערענבורג רופט אָן קאווקאז, פאַר־נעמט אַ שטרעקע פון אַרום 185,000 קוואַדראַט קילאָמעטער, וואָס ציט זיך פון די קובאַנער סטעפּעס ביז איראַן און טערקיי אַרום 900 אַמערי־קאַנער מייל אין דער לענג און פון דעם שוואַרצן ים ביז'ן קאַספּישן ים אַרום 200 אַמעריקאַנער מייל אין דער ברייט. באַקו, דער צענטער פון די קאווקאַזער אוי־קוואַלן, וואָס זיינען צווישן די רייכסטע אין דער וועלט, געפינט זיך אין דער אַזערביידזשאַנער רעפּובליק ביים קאַספּישן ים. די אַזערביידזשאַנער רעפּובליק איז אויך די צווייטע גרעסטע באַזע פון קאַטן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד.

באַקו (די הויפּט־שטאָט פון אַזערביידזשאַן), טיפּליס (הויפּט־שטאָט פון דער אַלפּאַרבאַנדישער גרוזינישער רעפּובליק), עריוואַן (הויפּט־שטאָט פון אַרמעניע) האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין מוסטער־האַפּטע סאָציאַליסטישע שטעט. די באַפעלקערונג פון באַקו האָט זיך פאַרפּירפאַכט זינט דער רע־וואָלוציע און ציילט איצט אַרום אַ מיליאָן מענטשן. די אַרבעטער און פּויערים פון דער סאָוועטישער קאווקאַז האָבן מיט שנעלע טריט געשפּאַנט אויפ'ן וועג פון אַ פאַרמעגלעך און קולטורעלן לעבן.

אַנשטאַט דאַטשעס און געמבלינג־פּלעצער פאַר די רייכע צאַרישע טשינאָוויקעס און עקספּלואַטאַטאָרס, איז קאווקאַז געוואָרן אונטער דער סאָוועטן־מאַכט אַן אַלפּאַרבאַנדישער וואַקאַציע־צענטער פון הונדערטער אָפּרו־הייזער, סאַנאַטאָריעס און הייל־אַנשטאַלטן פאַר די אַרבעטער און פּויערים און זייערע פּרויען און קינדער.

עמבליעם פון דער אַזערביידזשאַנער רעפּובליק

קאָווקאַזער אידן

קאָווקאַז באַשטייט פון דריי באַזונדערע אַלפאַרבאַנדישע סאַציאַליסטישע רעפּובליקן: גרוזינישע, אַרמענישע, אַזערביידזשאַנישע, פון די אויטאָנאָמע רעפּובליקן: אַבכאַזיע, אַדזשאַריסטאַן, נאַכישעוואַן, און פון טעריטאָריעס: קאַראַבאַך און צפון-אַסטעיַע.

אויף קאָווקאַז וואוינען אַרום זיבן-אַכט מיליאָן מענטשן, אַ העלפט פון זיי זיינען גרוזינער, דאָס צווייטע פון די וויכטיגסטע פעלקער זיינען

קאָווקאַזער באַרג-איד

די אַרמענער, וואָס ציילן עטלעכע מיליאָן, און דאָרט לעבן נאָך אַנדערע פעלקער, ווי טערקן, טורקמענער, אַסעטינער, טשערקעסן, קאַראַטשאַיער, טשעטשענער, קאַבאַרדינער, לעזגינער, דאַנעסטאַנער, קאַלמיקן, אַבכאַזער, קורדן, אַדזשאַרצעס, גריכן, אַראַבער, פּערסן, רוסן און אידן.

אין גאנצן קאוואקאז, שאצט מען, זיינען פאראן ארום 50,000 אידן. דאס הייסט קאוואקאזער אָרט־נעבירטינע, ניט קיין מזרח־איייראָפּיאישע, וואָס האָבן זיך דאָרטן באַזעצט נאָך דער רעוואָלוציע. די קאוואקאזער אידן וואוינען שוין דאָרטן הונדערטער יאָרן. פאראן אַ טעאָריע, אז זיי האָבן אָנגעהויבן אהין קומען נאָך פאראן צווייטן חורבן. די קאוואקאזער אידן זיינען פארבונדן געוואָרן מיט דער לעגענדע פון די עשרת השבטים. ארום 1,500 אידן געפינען זיך אין ארדזשאניקידזע. אַפּיסל מער געפינען זיך אין טיפּליס און קוטאאייס. אויסערלעך שידן זיי זיך וועניג אונטער פון דער אָרטיגער באַפעלקערונג. זיי האָבן ניט קיין איינהייטלעכע שפראַך.

די צוויי הויפט־גרופעס פון דער אידישער באַפעלקערונג זיינען די „בארג־אידן“ אָדער „דאָג־שופוט“, ווי זיי הייסן ביי דער ארומיגער באַפֿעלקערונג, און די „גרוזינישע אידן“ אָדער „עבראעליס“. די בארג־אידן וואוינען אין צפון־קאוואקאז.

זיי רעדן אויף טאַט־אידיש, אַ פּערסישער דיאַלעקט מיט העברעאישע און טיורקישע עלעמענטן. פאַר דער שריפטלעכער און געדרוקטער שפראַך נוצן זיי אָבער דעם העברעאישן אַלף־בית. זיי האָבן אונטער דער סאָוועטן־מאַכט אַרויסגעגעבן אַ רייכע קינסטלערישע ליטעראַטור אין דער טאַטישער שפראַך, געהאַט אַן אָנגעזעענע גרופע פון אייגענע פּראָלעטאַרישע שרייבער, און אייגענעם טעאַטער, שולן און אנדערע קולטור־אינסטיטוציעס.

די קאוואקאזער אָדער גרוזינישע אידן, די עבראעליס, זיינען מערסטנס קאָנצענטרירט ארום טיפּליס. זיי רעדן גרוזיניש, ווי די אַרומיגע באַפעלקערונג. פאַר דער רעוואָלוציע זיינען זיי געווען זייער אָרעם, פאַרשטויסן און צוריקגעשטאַנען, געלעבט אָפּגעזונדערט אין ענגע־שמוציגע געטאָ־גאַסן אַלס קליינע הענדלער, פּעדלער און באַלמעלאַכעס. די רעוואָלוציע האָט אַריינגעבראַכט אין זייער לעבן גרויסע ענדערונגען. אַ סך פון זיי האָבן זיך באַזעצט אין די דערפער און געוואָרן ערד־אַרבעטער, קאָלווירטני־קעס. די באַלמעלאַכעס אין די שמעט האָבן זיך אויך אָרגאַניזירט אין ארטעלן און געוואָרן אַ וויכטיגער טייל פון דעם אַלגעמיינעם סאָוועטישן לעבן.

אויסער דעם זיינען געווען אויף קאוואקאז נאָך אנדערע גרופעס. אין באַקו געפינען זיך אויך הונדערטער און מעגלעך טויזנטער, וואָס האָבן איינגעוואנדערט פון פּערסיע און רעדן פּערסיש.

(* אין דעם קאָפּיטל וועגן די קאוואקאזער אידן האָב איך זיך באַנוצט מיט די גענויע, אויטאָריטעטע און אויטענטישע מאַטעריאַלן, וואָס געפינען זיך אין סאָוועטישן זאַמלבוך „יידן אין פ.ס.ס.ר.“ („עמעס“, 1935).

גרוזינער אידן.

אין 1935 האָבן זיך געפונען אין גרוזיע אַרום 35 טויזנט אידן. זינט 1921, ווען עס האָט זיך געגרינדעט די גרוזינישע סאָוועטישע סאָציאַליסטישע רעפובליק, האָט זיך ראַדיקאַל־געענדערט דער סאָציאַלער באַ־שטאַנד און די עקאָנאָמישע לאַגע פון די גרוזינישע אידן. אַרום זיבן טויזנט פון זיי זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן דורך דער סאָוועט־רעגירונג אין דער אינדוסטריע און לאַנדווירטשאַפט. צוויי אָרגאַניזאַציעס האָבן געהאַלפן דער רעגירונג אין דער אַרבעט: דער גרוזינישער „געזערד“ (אָרגאַניזאַציע צו העלפן איינאַרדנען אידן ביי ערד־אַרבעט, ענלעך צום אַמעריקאַנער „איקאַר“) און דער „יעווקאַמבעד“ (קאָמיטעט אויף איינאַרדנען די אידישע אַרעמשאַפט).

די איבערבוי־אַרבעט צווישן די אידישע אַרבעטנדיגע אין גרוזיע האָט זיך דערהויפּט פּאַנאַדערגעוויקלט זינט דעם ערשטן פינף יאָר פּלאַן. זינט דעמאָלט זיינען אַנטשטאַנען צענדליגער אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, וואָס באַשעפטיגן די אידישע אַרעמשאַפט אין די שטעט, און צענדליגער אידישע לאַנדווירטשאַפטלעכע קאָלכאָזן (קאָלעקטיווע ווירטשאַפטן), וואָס זיינען צעוואָרפן איבער דער גאַנצער ברייט פון לאַנד, פון די סובטראַפישע אדזשאַריסטאַנער ברעגן ביז דער גרענעץ פון אַזערביידזשאַן.

אין 1928 האָבן די אידישע קאָלוירטן אין גרוזיע פאַראייניגט 90 משפּחות (332 נפשות) אויף אַן ערד־שטח פון 914 העקטאַר. צום יאָר 1931 איז די צאָל קאָלוירטישע פאַמיליעס אויסגעוואָקסן ביז 370 און דער ערד־באַזיץ ביז 1414 הא. אין יאָר 1933 האָבן די קאָלוירטן שוין גע־ציילט 515 פאַמיליעס (2,314 נפשות) און 1,540 העקטאַר.

פון יאָר צו יאָר זיינען די אידישע קאָלוירטניקעס געוואָרן אַלץ פעסטער און פאַרמעגלעכער. אויב אין יאָר 1928 האָבן די אידישע קאָל־ווירטניקעס פאַרמאָגט אינגאַנצן 12 שטיק רינדער און 12 פערד, אין יאָר 1932 זיי שוין אין 1935 געהאַט 118 שטיק פי און 30 פערד. אין יאָר 1932 האָבן די אידישע קאָלוירטניקעס אויסגעאַרבעט 35,228 טעג־אַרבעט, אין 1933 דערגרייכט די צאָל טעג־אַרבעט 60,245. אויף איין טאַג־אַרבעט אין יאָר 1932 האָט יעדער קאָלוירטניק אין טיריפּאַנער קאָלוירט פאַר־דינט 4,2 קילאָגראַם ווייץ, אין ציטעלינגאַרער קאָלוירט — 1,6 קילאָגראַם ווייץ און 2 רובל געלט, אין קוטאַאיסער קאָלוירט 7,5 קילאָגראַם ווייץ.

אין יאָר 1933 האָט זיך די צאָל פּראָדוקטן אויף איין טאַג־אַרבעט היפּש פאַרגרעסערט. דער טיריפּאַנער קאָלוירט האָט געגעבן זיינע מיט־גלידער 12,5 קילאָגראַם ווייץ א טאָג און 1 רובל 60 קאָפּ. געלט. דער צי־טעלנאַרער קאָלוירט — 5 קילאָגראַם ווייץ און 1 רובל געלט א. א. וו. אייניגע ביישפּילן: דער מיטגליד פון טיריפּאַנער קאָלוירט אבראַם

קעסעראָוו האָט צוזאַמען מיט זיין זון אויסגעאַרבעט 328 טעג-אַרבעט. זייער פאַרדינסט איז באַשטאַנען פון: 869 קילאָגראַם ווייץ 656 קילאָגראַם גערשטן, 2,327 קילאָגראַם קוקורוזע, 15,10 קילאָגראַם צוקער, 900 רובל און כמעט 2 טאָג פּיטער פאַר די פּי.

דער מיטגליד פון אכאַלציקער אידישן קאָלויורט בענאָ מעטראשווילי האָט אויסגעאַרבעט 290 טעג אַרבעט און האָט באַקומען: 124 קילאָגראַם קוקורוזע, 812 קילאָגראַם קאַרטאָפּל, 87 קילאָגראַם ווייץ, 72 קילאָגראַם גערשטן, 453 קילאָגראַם עפּל, 145 קילאָגראַם ציבעלעס, 580 קילאָגראַם טאָמאַטן, האָניק, פּוטער, קעז, מילך, גרינס און דערצו נאָך 1,200 רובל.

דער גרוזינישער געזערד האָט געהאַלפּן די אידישע קאָלויורטן אויף פאַרשיידענע געביטן: ער האָט פינאַנסירט זייער הייזער-בויאונג, געגעבן קרעדיט אויף אינווענטאַר, געזאָרגט פאַר זייערע קולטורעלע און מעדיצינישע באַדערפענישן. אין די אידישע קאָלויורטן אין גרוזיע געפינען זיך ראַדיאָס, מואווי (קינאָ)טעאַטערס, עלעקטרישע סטאַנציעס, וואַסער-לייטונג. אָט-די נעכטיגע איינוואוינער פון די שמוציגע, פאַרלאָזטע גרוזינישע אידישע קוואַרטאַלן מיט זייער מיטלאַלטערלעכן לעבן-שטייגער, האָבן גע-בראַכט צו זיך מאַדערנע לאַנדווירטשאַפטלעכע מאַשינעס און געבויט זייער ווירטשאַפט לויט די נייעסטע מעטאָדן.

די קולטורן, וואָס ווערן פאַרזויט אין די אידישע קאָלויורטן, זיינען פאַרשיידנאַרטיג: ווייץ און גערשטן, קוקורוזע, קאַרטאָפּל, גרינס, ווייץ-טרויבן, עפּל, טאַבאַק, טיי א. א. וו.

אייער פון די אינטערעסאַנטסטע איז דער קאָלויורט „דריטער אינ-טערנאַציאָנאַל“ אין מוכראני מיט אַן אינטערנאַציאָנאַלן מיטגלידער-באַ-שטאַנד פון אידן, גרוזינער און ארמענער. דער קאָלויורט איז אָרגאַניזירט געוואָרן אין יאָר 1930. אין אָנהויב זיינען אין אים אריינגעטראָגן 17 ווירטשאַפטן, פון זיי 12 אידישע. דער ערד-שטח איז באַשטאַנען פון דריי העקטאַר. שווער און פיינפול זיינען געווען די ערשטע טריט פונ'ם קאָל-ווירט. די קאָלויורטניקעס — ניט געוואוינט מיט דער אַרבעט, ערד ווייניג — האָט מען זיך גענומען צו עופות-צוכט, אָרגאַניזירט אַ ציגל-זאַוואָד. אין 1931 האָט דער קאָלויורט באַקומען נאָך ערד און זיך פאַרנומען מיט פעלד-צוכט. אין 1932 זיינען אין קאָלויורט שוין געווען 17 אידישע פאַ-מיליעס. דעם זעלביגן יאָר איז אויסגעבויט געוואָרן אַ קאָלעקטיווע שטאַל, מען האָט איינגעקויפט דעם נייעסטן לאַנדווירטשאַפטלעכן אינווענטאַר, דער קאָלויורט האָט זיך פאַרנומען מיט וויינגערטנעריי.

אין יאָר 1933 איז דער ערד-שטח פון קאָלויורט ווידער פאַגרעסערט געוואָרן. די צאָל אידישע פאַמיליעס איז אויסגעוואָקסן ביז 22. די מיל, וואָס דער קאָלויורט האָט אויסגעבויט, האָט פאַר צוויי חדשים געגעבן 60

פוד מעל. ער האָט אין יענעם יאָר געהאַט אַ גלענצנדיגע גערעטעניש.

די שלאַגלעך פון דעם קאָלויירט זיינען געווען: יוסף באַזאַזשווילי. ער האָט אויסגעאַרבעט 186 טעג־אַרבעט. טבילעלאַשווילי האָט אויסגע־אַרבעט 208 טעג־אַרבעט. גאַבאַ דאַוואַראַשווילי, איליאַ באַזאַזשווילי און מוזאַרעאַל־אַוּ. יעדער פון זיי האָט פאַרדינט צענדליגער קילאָגראַמען פאַרשיידענע פּראָדוקטן, וואָס האָבן געזיכערט אים און זיין פאַמיליע אַ זאַט לעבן ביז דער נייער גערעטעניש.

אין יאָר 1934 איז ווידער פאַרגרעסערט געוואָרן דער ערד־שטח פון קאָלויירט. אויף 133 נפשות פאַרמאָגט ער שוין 51½ העקטאַר. אידישע פאַמיליעס זיינען שוין פאַראַן 26. מיט לאַנדווירטשאַפּטלעכן אינוועסטאַר איז ער געווען פאַרזאָרגט. דער קאָלויירט איז געוואָקסן פון יאָר צו יאָר אין אַלע הינזיכטן, אויך אויפ'ן קולטורעלן געביט.

נאָך אין יאָר 1933 איז אינגאַנצן ליקווידירט געוואָרן דער אַנאַלפּאַ־בעטיזם צווישן זיינע מיטגלידער. אין דער שול פון קאָלויירט האָבן זיך געלערנט 30 קינדער. ס'איז אָרגאַניזירט געוואָרן אַ פּונקט פאַר זויגקינד־דער. 12 אידישע פרויען האָבן אין יענעם יאָר אַנטייל גענומען אין דער ווירטשאַפּט און איינע פון זיי, דאַכעל באַזאַזשווילי, איז באַלוינט געוואָרן מיט אַ שלאַגלעך־ביכל.

די אידישע קאָלויירטניקעס אין גרוזיע האָבן זיך אַרויסגעוויזן פאַר גוטע טיי־פּלאַנטאַטאָרס. אין דער סאַוועטישער פּלאָרידע, ניט ווייט פון באַטום, עקזיסטירן שוין אַ סך יאָרן דער אידישער קאָלויירט, „אַדזשאַריס־טאַנער געזערד“. זיינע גרונט־קולטורן זיינען טיי און ציטרוס־פּרוכטן. אין יאָר 1933 האָט דער קאָלויירט אָפּגעליפערט דריי טאָן טיי פון ערשטן סאַרט און איין טאָן פון צווייטן. די טיי־פּלאַנטאַציע „אַדזש. געזערד“ האָט אין 1934 פאַרטאָפּלט די גערעטעניש. און מיט יעדן ווייטערדיגן יאָר זיי נען די פּלאַנטאַציעס פאַרגרעסערט געוואָרן.

די וויסטע, שמוציגע חורבות אין די גרוזיניש־אידישע קוואַרטאַלן זיינען פאַרשוואַנדן און אויף זייער אָרט זיינען געוואָקסן מאַדערנע ליכ־טיגע הייזער. די פּילצאָליגע אינדוסטריעלע ארטעלן פון „יעוואַמבעד“, די אידישע קאָלויירטן, די אידישע קולטורעלע אינסטיטוציעס אין גרוזיע זיי נען אויך געווען אַזעלכע ליכטיגע געביידעס, וואָס די סאַוועטישע מאַכט האָט אויסגעבויט אויפ'ן אָרט פון פאַרשאַלטענעם נעכטן.

באַרג־אידן

די באַרג־אידן אָדער קאַווקאַזער אידן וואוינען אין די בערג אויף די פּלאַצן פון צפון־קאַווקאַז: דערהויפּט אין דאַנעסטאַן און אַזערביידזשאַן. זיי רעדן אויף טאַטיש — איינער פון די פּילצאָליגע קאַווקאַזער דיאַלעקטן. זייער אויסזען — אַ געמיש פון סעמיטישן און מאַנגאָלישן טיפ. זייער

לעבן־שטייגער ביז דער אַקסאָבער־דעוואָלוציע — אָפּגעשטאַנען און קאָנ־
סערוואַטיוו, די פּרויען אונטער־דריקט און אָפּגעטיילט, די מאַסע שטאַרק
רעליגיעז און אומוויסנדיג.

איצט איז די גאַנצע אידישע באַפעלקערונג אין דאָגעסטאן צוגעצויגן
צו פּראָדוקטיווער אַרבעט — אין די צפון־קאָואַקאָזער אינדוסטריעלע אונ־
טערנעמונגען, אין קאָאָפּערירטע קוסטארישע אַרבעטן און אין דער סאָציאַל־
ליסטישער לאַנדווירטשאַפט. עס איז פּאַראַן אַ ברייטע נעץ פון אַלערליי
שולן און דערציאונג־אַנשטאַלטן מיט טאַטיש אַלס אונטער־ריכט־שפּראַך;
ס'איז ליקווידירט געוואָרן דער אַנאַלפּאַבעטיזם פון דער דערוואַקענער באַ־
פעלקערונג; עס ווערן אַרויסגעגעבן לערן־ביכער אויף דער מוטער־
שפּראַך א. א. וו.

די פּלאַנמעסיגע ערד־אינאָרדנונג פון די באַרג־אידן האָט זיך אָנגע־
הויבן כמעט אין איין צייט מיט דער אַלגעמיינער אידישער אינאָרדנונג.
מיט דעם האָט זיך פּאַרנומען דער דאָגעסטאַנער קאָמערד, — די דאָגעסטאַ־
נער רעפּובליקאַנישע אָפּטיילונג פון צענטראַלן קאַמערד (רענירונגס־קאָ־
מיטעט פאַר אידישער ערד־אינאָרדנונג). זיין נאָענטסטער מיטהעלפּער איז
געווען דער געזערד.

די ערד־אינאָרדנונג פון די באַרג־אידן האָט זיך געפירט אויף צוויי
אופנים: דורך אויסטיילן מאַסיווע ערד־פּאַנדן אין פּאַרשיידענע געגנטן
פון דאָגעסטאן און אנדערע צפון־קאָואַקאָזער ראיאָנען און אויך דורכ'ן
אַרגאַניזירן ערד־אַרבעטער־און וויינגערטנער־קאָלעקטיוון אין נאָענטסטער
שכנות מיט די שטעט מיט אַ באַדייטנדיגער באַרג־אידישער באַפעלקערונג.

אין די ערשטע יאָרן פון דער פּלאַנמעסיגער ערד־אינאָרדנונג האָבן
די געהעריגע סאָוועטישע אָרגאַנען אויסגעטיילט פאַר די באַרג־אידן 2,000
האַ. אין מאָזדאָקער ראיאָן, (עס קומען איצט דאָרטן פאַר ביטערע שלאַכטן
מיט די נאַצישע בעסטיעס), אין סטעפּנאווער ראיאָן 6,000 האַ., אין קיז־
ליאַרער קרייז — 10,000 האַ., אַ הויז דעם אין אַזערביידזשאַן (טראַנסקאַור
קאַז) — אַרום 1,000 האַ.

ניט אומעטום איז די איבערוואַנדערונג געגאַנגען מיט דערפּאָלג. די
ערשטע איבערוואַנדערער האָבן זייער פיל געליטן איבער'ן מאַנגל אין
וואַסער, פון דער מאַלאַריע (פיבער־קראַנקהייט), וואָס איז פאַרשפּרייט אין
אייניגע דאָגעסטאַנער ראיאָנען. אַ טייל האָט זיך אומגעקערט צוריק אין
די אויסוואַנדערונג־ערטער. די מערהייט אָבער האָט אַרויסגעוויזן אַ שטאַרקן
וויילן צו רייסן ענדגילטיג מיט דער פּאַרגאַנגענהייט און זיך איינשליסן אין
דער גרויסער סאָציאַליסטישער בויאונג, וואָס קומט פּאַרט אין לאַנד.

די רעזולטאַטן פון דער איבערוואַנדערונג זיינען געווען ביז גאָר באַ־
דייטנדיגע. אין יאָר 1935 האָבן שוין 26 פּראָצענט פון דער באַרג־איד־

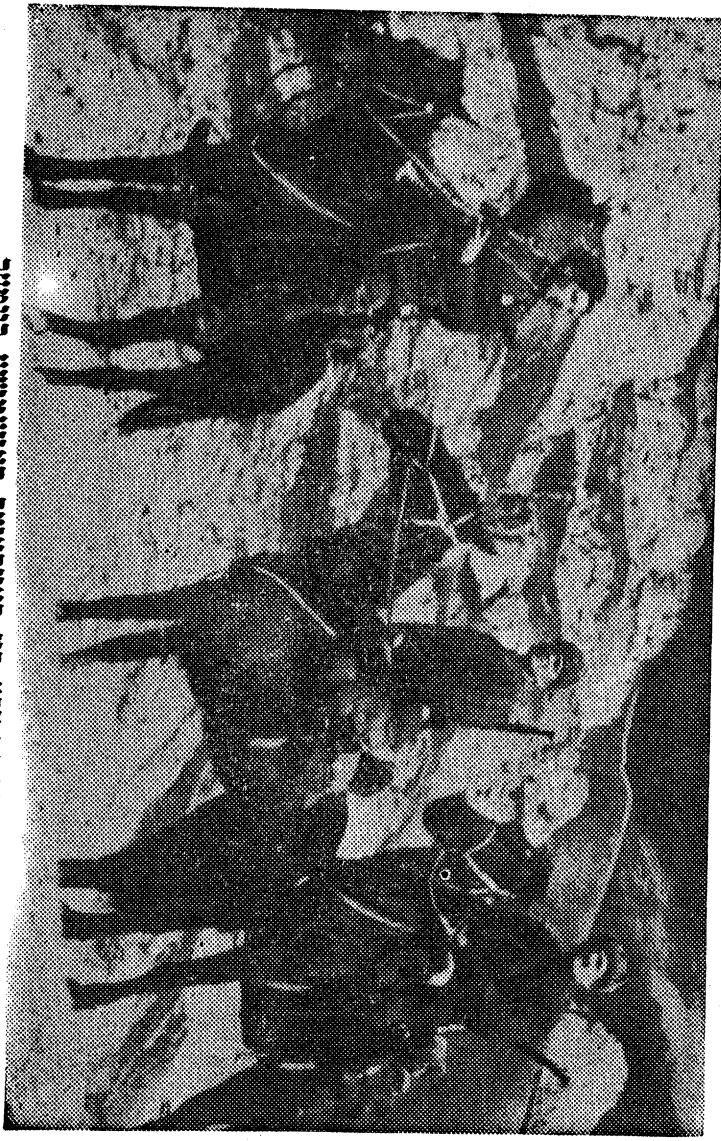
שער דאגעסטאנער באפעלקערונג זיך פארנומען מיט לאנדווירטשאפט. די צאל אידישע קאלווירטן איז אין די לעצטע יארן כסדר געוואקסן. אין יאר 1930 האָט דאגעסטאן פארמאָנט 20 באַרגאידישע קאלווירטן מיט 477 ווירטשאפטן. צום ערשטן אויגוסט 1931 זיינען אין דאגעסטאן שוין געווען 22 קאלווירטן מיט 525 ווירטשאפטן. אָנהויב 1933 איז די צאל קאלווירטן דערגאנגען ביז 27 מיט 550 ווירטשאפטן. דער גרעסטער טייל פון זיי קאָנצענטרירט זיך ארום דער שטאָט דערבענט. זיי האָבן אין 1934 פארמאָנט אַ פאַרזיישטע פון כמעט 1,000 העקטאַר און 324 העקטאַר ווייני-גרעטנער. אחוץ די לאַנדווירטשאַפטלעכע קאלווירטן זיינען אין דאגעסטאן פאַראַן אויך אַ ריי אידישע פישער-קאלווירטן, וואָס האָבן פאַראייניגט אַרום 500 פאַמיליעס נאָך אין יאָר 1934, און אויך אַ באַדייטנדיגע צאל אינדווידועלע, דערהויפּט וויינגערטנערישע ווירטשאַפטן.

אין יענער צייט זיינען אין דאגעסטאן שוין געווען אָרגאַניזירט דריי אידישע נאַציאָנאַלע ראַטן, וואָס האָבן פאַראייניגט אַרום 400 פאַמיליעס. די איבערוואַנדערונג פון די באַרגאידן איז, ווי געזאָגט, פאַרגעקומען דערהויפּט אויף ספּעציעלע ערד-פּאַנדן, וואָס די רעגירונג האָט פאַר זיי אויסגעטיילט. די לעצטע יאָרן האָט זיך די איבערוואַנדערונג קאָנצענטרירט דער עיקר אין מאַזדאַקער ראיאָן (צפון-קאָוקאַז). אַ דאַנק דער הילף פון די אָרטיגע סאָוועטישע און פאַרטייאישע אָרגאַנען, ביים נאַענטסטן אַנטייל פון צפון-קאָוקאַזער געזערד, זיינען אין גאָר אַ קורצער צייט אויס-געוואָקסן צוויי וואויל-איינגעאָרדנטע איבערוואַנדערישע ישובים, גראַני-שטאַקאָוקע און באַגדאַנאָוקע, וואָס האָבן נאָך אין 1934 פאַראייניגט 195 באַרגאידישע פאַמיליעס. די ישובים פאַרמאָגן אייגענע נאַציאָנאַלע ראַטן. די 125 באַרגאידישע פאַמיליעס פון קאלווירט „באַגדאַנאָוקע“ האָבן געציילט 700 נפשות, פון זיי 260 אַרבעט-פּייליגע.

אין 1933 איז דורך באַגדאַנאָוקע דורכגעפירט געוואָרן אַ באַוואַסע-רונגקאַנאַל, אזוי אַז אַלע קאלווירטישע ווירטשאַפטן זיינען באַזאָרגט מיט גרינס פון די אייגענע גערטנער. דער קאלווירט האָט פאַרמאָנט אַן ערד-שטח פון 4,000 הא. פון דעם זיינען 1,500 הא. געווען פאַרזייט מיט פאַרשיידענע קולטורן, 1,200 הא. האָבן געבילדעט דעם רעזערוו און 1,000 הא. זיינען געווען פאַרנומען מיט גרינס-גערטנער. די קאלעקטיווע ווירטשאַפט פון קאלווירט האָט געציילט 36 פערד, 480 שעפּסן, 13 קי, 35 יונגע פּי. 10 אַקסן, אחוץ דעם עופות.

דער קאלווירט האָט פאַרנומען אין מאַזדאַקער ראיאָן דאָס צווייטע אָרט לויט דער קוואַליטעט און צאל פון אַרונטערגענומענעם בוימוואָל. דאָס זעלבע איז אויך מיט קוקורוזע און מיט ווייץ. אין 1933 האָט יעדער קאלווירטניק באַקומען פון דער גערעטעניש אויף זיין חלק $5\frac{1}{2}$ קילאָגראַם ווייץ פאַר יעדן טאָג-אַרבעט. אין אַלגעמיין

אויפגערייגערע פון קאנקאזער פארעשיטע רייטער

האָבן די באַנדאנאווער קאָלוירטניקעס אויסגעארבעט אין 1933 60,800 טענ-אַרבעט, אַנשטאַט די 31,000 אין פּאַריזן יאָר.

אין דער אַרבעט האָבן אַנטיילגענומען יונג און אַלט, פון דער 20-יאָר-רינגער מאַשיר איזראַעליעוונאַ ביז דער 75-יאָריגער גונערטשי עלדאָראָווא. אַגב דאַרף דאָ פּאַרצייכנט ווערן די אַקטיווע אַרבעט פון דער באַרג-אידישער פּרוי, דער פּריערדיגער שקלאַפּין, וואָס האָט קיינמאָל נישט געטאַרט אַרויסזאָגן איר מיינונג, נישט דערווידערן דעם מאַן און די עלטערן, נישט אַרויסגיין פון אירע באַגרענעצטע קיך-ענינים, שוין אָפּגעערט פון געזעל-שאַפטלעכער טעטיגקייט און קאָלעקטיווער אַרבעט.

דער קאָלוירט גאַנשטאַקאָוקע האָט געצייילט 311 נפשות. אַלע קאָל-ווירטניקעס זיינען געווען באַזאָרגט מיט נייע, גוט-אויסגעבויעטע הייזער. דער קאָלוירט האָט פאַרמאָגט 2,200 העקטאַר ערד, 145 קי, 136 חזירים, 21 אַקסן, 5 פּערד, קראָליקעס און עופות. די בעסטע שלאַגער פון קאָל-ווירט זיינען געווען שמשון אַלכאַזאָוו, עמאַל דאַנאיעוו, ליפּנאַ ראַזאַיעווא, אַסיאַ שוביעוו, בוכאַ אַראַנאָוו, א. א. (באַמערקט די טשיקאווע פּאַמיליע-נעמען). דער קאָלוירט האָט באַקומען פאַר זיין מוסטער-אַרבעט די איבער-גייענדיגע פּאַן פון מאָזדאַקער ראַיאָן. אויף דער פייערונג פון 17טן יאָר-טאָג פון דער אַקטאָבער-עוואָלוציע זיינען 11 קאָלוירטניקעס פּרעמירט געוואָרן מיט פּאַרשיידענע ווערטפולע זאַכן. דער קאָלוירט האָט פאַרמאָגט אַ שול, וואו עס האָבן זיך אין 1933 געלערנט 58 קינדער. עס איז פאַראַן אַ דראַמאַטישער קרייז, אַ באַר, אַ ביבליאָטעק, אַ קלוב.

די שטאַט דערבענט דעם ביז'ן יאָר 1932 פאַרמאָגט אַ אידישן קוואַר-טאַל מיט'ן נאָמען „מאַנאַל“. אַ מוראַדיגע פאַרפּלאַנטערטע נעץ פון גאַסן און געסלעך, נישט קיין ברוקירטע, פאַרגאַסענע מיט שמוץ, די הייזעלעך קלייניקע, ליימענע, האַלב-פינצטערע. אין אַט-די געסלעך האָט זיך יאָר-הונדערטער געשטיקט די באַרג-אידישע באַפעלקערונג אין איר מורח'דיגער אָפּגעשטאַנענקייט און מיטלאַטערלעכן פּאַנאַטיזם.

אַזוי ווי אין גרוזיע, איז אויך אַט-די נעסט פון פינצטערקייט און עפידעמיע אויסגעוואָרצלט אויף אייביג. עס ווערט אַראָפּגעטראָגן אַ הויז נאָך אַ הויז און אויף זייער אָרט וואַקסן אויס נייע ברייטע און גרויסע קאָ-מונאַלע הייזער מיט אַ סך דירות, אויף זייער אָרט האָבן זיך אַנטוויקלט אין דער נאַענטקייט פון דערבענט ערד-אַרבעטער-און פישער-קאָלוירטן, וואו עס האָט זיך געשאַפן אַ נייער מענטש, אַ נייער באַרג-איד.

און אז די פּריערדיגע דערבענטער תושבים: חזמיה, אליהו, נתחלי און הונדערטער אַנדערע קוועטשן דעם וויין פון זעק אָנגעפילט מיט וויינ-טרויבן, ווען זיי זעען פאַר זיך דעם קאָלוירטישן פּאַרזוי, די בוימוואַל-פּלאַנטאַציעס, די קומורווע-פּעלדער, פילן זיי און ווייסן, אז דער „מאַנאַל“ האָט די שליטה איבער זיי שוין פאַרלאָרן.

דער טויט פון מאַגאַל *

חזקיה, דער וויינגערטנער, האָט געשטאַמט פון דעם אַאָל מאַמראַטש. ער האָט לאַנגע יאָרן אָפּגעפּינסטערט אין „מאַגאַל“, וואָס איז שפּעטער אויס־געגלייכט געוואָרן מיט דער ערד. איצט האָט ער געוואוינט אין אַ נייער שטוב ביי די שורינער טויערן. די פענסטער פון זיין צימער זיינען אַרויס אין אַ דערבענטער גאַס, וואָס איז פול געווען מיט קינדערשן געפילדער. די קינדער האָבן זיך געשפּילט מיט ברען: אַוועקגעלאָזט הילצערנע דריידלעך, געוואָרפן שעפּסענע ביינדלעך.

חזקיה איז געווען יום־טוב־דיג געשטימט. ער איז געזעסן אויף אַ ווייכער קרעסלע און פּאַמעלעך געזופּט פון אַ גלאָז די שוואַרץ־רויטע וויין פון אייגענער אויסאַרבעטונג. ווייסע חלה, וואָס זיין ווייב לאָוואַני האָט אַליין אויסגעבאַקן, האָט אָנגעפּילט אַ גרויסן פּלאַכן קופּערנעם טעלער. דאָס ווייב און קינדער זיינען געזעסן אַרום אים אויף אַן „ענגלישן“ בעט.

חזקיה איז איינער פון די ערשטע אַרויסגעפּאַרן פון דעם פּאַרשאַלטער־נעם „מאַגאַל“. זיין שטוב איז געווען איינע פון די ערשטע, אויף וועמען אין די שעה'ן פון די „סוכאַטניקעס“ עס האָבן זיך צאַרנדיג אַרויפגעוואָרפן רידלען און לאַמען. ער איז אַ מזל־דיגער, ס'האָט אים אָפּגעגליקט, זאָגן וועגן אים זיינע פּריינט.

אין דעם אַכצנטן יאָר (1918) איז ער געלאָפּן פון זיין געבורט־פּלאַץ מאַמראַטש. דער טעם פון היימישן אַאָל, דער געשפּענסט פון די פעלדער און הרוב־ע הייזער, באַרדזשען נאָך אין זכרון.

די ווייסע באַנדע פון דעם קאַסום־סענטישן קולאַק אבדוראכמאַנאָוו איז פּלוצים באַפּאַלן צוויי צענדליג באַרג־אידן, וואָס זיינען געגאַנגען פון

(* דער פולער נאָמען פון דער אידישער געטאָ אין דערבענט איז געווען „מאַגאַל־זשואור“. וועגן „חזקיה“, דעם פּריער־דערמאָנטן באַרג־אידישן וויינגערטנער־קאָלוירטיק, האָבן איר דורך אַ צופּאַל געפונען אין אַ רוסישער זאַמלונג „דאגעסטאַן“ (1936) די פּאַרצייכענונג „דער טויט פון מאַגאַל“ פון א. ראַקסיניקאָוו. איר גאַנץ אַמעריקע, האָט מען מיר פּאַר־זיכערט, געפּינט זיך בלויז איין און איינציגער עקזעמפּלאַר פון „דאגעסט־טאַן“ פון וואָנען איר האָבן עס פּריי איבערזעצט, ווי אַ זייער פּאַסיגע דער־גאַנצונג צו די פּאַקטן און ציפּערן וועגן די קאָוקאַזער באַרג־אידן.

די פעלדער אין אאול. די אידן האָט מען צעשעטקעוועט. די קולאָקסע האָבן זיך אָפּגערעכנט מיט די איינוואוינער פון מאַמראַטש פּאַר'ן אַנטייל פון די באַרגאידן אין דער רויטער נואַרדיע פון דערבענט. זיי האָבן געפּאָדערט מ'זאָל זיי אַרויסגעבן דעם אַרבעטער־לעזנין, אַ באַלשעוויס פון באַסו, קאזי־מאַכמד אַנאַסיעוו.

נאָר קיינער האָט ניט געזען און ניט געוואוסט, וואו עס געפינט זיך קאזי־מאַכמד אַנאַסיעוו, דער באַלשעוויס פון באַסו.

חזקיה איז געלאָפּן מיט זיין משפּחה קיין דערבענט. ס'האָט אים אָפּגעניקט. ער איז לעבן געבליבן. ער האָט ניט געזען, ווי מ'האָט גע־שאָסן און געשאַכטן יונגע בחורים און מיידלעך אויפ'ן געראַמען הויף פון דער סינאַגאָגע אין מאַמראַטש. ער האָט ניט געזען ווי פון זיין ליימיגן שטיבל האָט מען אַרויסגעשלעפט זיין גאַנצן אָרעמען פאַרמעגן און אַוועקגעפירט אין די בערג. ער האָט ניט געזען, ווי עס האָט זיך געוואַלגערט אין שטויב דער קערפּער פון דערשאַסענעם לעזנין קאזי־מאַכמד, וואָס איז אָפּגעזוכט געוואָרן פון די ווייסע באַנדיטן אין די אַרומיגע פעלדער אויף מאָרגן נאָכ'ן פּאָנראָם אין מאַמראַטש.

דערבענט האָט אויפגענומען חזקיה'ן אין די פינסטערע, ענגע געסלעך פון מאַנאַל. אַט־דער אידישער געמאַי־קוואַרטאַל האָט שוין עקזיסטירט זייער, זייער לאַנג. מלחמות, רעליגיעזע פאַרפּאָלגונגען, נאַציאָנאַלע ריי־סערייען האָבן אין משך פון הונדערטער יאָרן צוגיפּגעטריבן אַהער, אין דעם ליימיגן זאַק, באַרגאידן פון קאַסום־קענט, טאַבאַסאַראַן, אַוואַטאַנסק, דערבענט און אַנדערע ראיאָנען.

פינצטער און ביטער האָט דער מאַנאַל זיך אויסגעוויזן צו זיין פאַר חזקיה. די נידעריגע כאַלופּעס האָבן זיך געטוליעט איינע צו דער אַנדערער, געווען טיף אריינגעוואָקסן איבער'ן נאַרטל ניין איילן אין דער ערד. אַ קאַרגע זון האָט זיך קוים דורכגעשלאָגן דורך די בלינדע, צעקרימטע פענס־טערלעך. כמעט אומעטום זיינען די טירן געווען אויך די פענצטער. שמוץ, אָרעמקייט, אומרואיגע קלאַנגען וועגן שחיטות, ביטערע דעראַינערונגען וועגן פאַרלאָזענעם היימישן אַאול און באַלעבאַטישקייט, זיינען געוואָרן שטענדיגע באַגלייטער פון חזקיה.

ס'איז אָבער געקומען דער טאַג, און די ווייסע זיינען געלאָפּן, ווי פּחדנות'דיגע שאַקאַלן. חזקיה איז געווען אויפ'ן ערשטן מיטינג, גע'ובל'ט און געשריען צוזאַמען מיט אַלע, און זיין שוואַרצע פּאַפּאַכע איז געפּלויגן אין דער הויך:

— יאַשאַסון, סאַוועטישע מאַכט!

און אָט איז ער — דער מול'דיגער חזקיה. נאָר דאָס איז ניט געקור מען פון העלער הויט. זיין גליס איז געוואַקסן ביסלעכווייז, עס האַלט אין

איין וואקסן — אלץ מיט גרעסערער שנעלקייט.

* * *

ניט פארנעסן וועט מען יענעם פרישן הארבסטיגן טאג!

פון די בערג האָט געווייט מיט קעלט. די פינצטערע דערבענטער פעס־טונג, וואָס איז לויט דער לעגענדע געבויט געוואָרן פון אלכסנדר מוקדון, האָט אַרונטערגעלאָזן אירע שווערע ווענט צום ים. אירע ריזיגע טורעמס האָבן ווי אַ קאַנטראַסט אונטערגעשטראַכן די קאַרליק־געוויקסיגע כאַלופּעס פון „מאַנאַל“. חזקיה איז געשטאַנען לעבן זיין שטיבל, געקוקט אויף די שווערע פעסטונג־ווענט און געטראַכט וועגן די הונדערטיאָריגע צרות פון מאַנאַל. ענדלעך איז געקומען די שעה פון מאַנאַל'ס טויט. די דאָגעמאַט־נער באַלשעוויקעס האָבן באַשלאָסן צו מאַכן אַ סוף צו דער געטאָ — אַ ירושה פון דער צאַרישער אַליינהערשאַפט.

וועגענער האָבן פאַרפּראָפט דאָס ענגע געסעלע. דאָס ווייב און קינד דער האָבן אַרויסגעטראָגן די בעבעכעס מיט האַק־און־פּאַק. אויפ'ן אָרט פון די בינדע כאַלופּעס וועלן זיין סעדער, דאָרטן וועלן זיך צעבלעזן אינזשיר, איווע, אַקאַציעס, נים, און זיי וועלן ווייט פאַרשפּרייטן זייער שמעקעדיגן דופט. אפשר וועט מען דאָ אויסבויען אַ פאַבריקע, און באַרג־אירן פון מאַנאַל, טיורקן פון אויבערשטן טייל פון דערבענט, די איינוואוינער פון די פּילשפּראַכיגע באַרג־אָולן וועלן געפינען אַרבעט און גליק.

„אזוי וועט טאַקע זיין“, האָט געטראַכט חזקיה.

ער איז געשטאַנען אינמיטן געסל, ברייט צעשטעלט די פיס, ניט שענ־קענדיג קיין אויפּמערקזאַמקייט דער שמוץ און די אומרינקייט, וואָס האָבן זיך געטראָגן איבער'ן רינשטאַק. דער רינשטאַק איז געווען אזוי אַלט ווי דער מאַנאַל, ער האָט זיך געצויגן איבער דער גאַנצער לענג פון דער גאַס. דער רינשטאַק, וואו די ווייבער פלעגן אויסגיסן אַלע פּאַמאָיניצעס, וועט אויך פאַרשווינדן.

עטלעכע מאָל האָט ער זיך אַרונטערגעלאָזן אין זיין קליינעם האַלב־קעלערדיגן צימער. דאָרטן האָט זיך געטאָן אויף טיש און אויף בענק: פעקלעך, זעקלעך, קעסטלעך. אויף אַ לייוונטענער ראַגאַזשע (דער טעפּיך איז אומגעקומען אין דעם פּאַגראָם אין מאַמראַטש) איז ער אָפּגעזעסן אָנ־דערהאַלבן צענדליג יאָר, געבראַכן דעם האַרטן טשורעק (אַזעלכע גרוזינישע קוכנס), אים געטונקט און געוויקט אין טיי, זעלטן געטרונקען וויין. אין רעננדיגע טעג האָט דאָס וואַסער פאַרפלייצט די שטוב. דאָס האָט פאַ־סירט אויך ביי די שכנים. צוזאַמען פלעגן זיי אויספאַמפען, אויסשעפּן דאָס וואַסער.

חזקיה איז אַרויס אין גאַס און פריידיג אָפּגעזיפּצט. אויפ'ן וואַגן — פאַרביגע וואַטאַווע קאָלדרעס, אַ צעבויגענער סאַמאָוואַר, גרויסע קרון

פאר וואסער. דאָס ווייב וויינט, גלאַט אזוי, סתם אזוי, אָן אַ פאַרוואָס — אַפּשר פּון שמחה. עס הויבט זיך אָן אַ נייע פּאָזע אין לעבן, און די פּרוי וויינט. נאָר ער, חזקיה, האָט זיך געשיידט מיט'ן „מאַנאַל" אָן שום בענק-שאַפּט. ער איז שוין געווען אַ קאָלוירטישער וויינגערטנער. ער האָט גע-וואוסט די צוקונפּט. זי איז געגאַנגען פאַראויס און ארויף, ווי אַ באַרגיגער וועג פאַרגאַסן מיט זון.

ער האָט נאָכאַמאָל באַקוקט דעם „מאַנאַל", און ער האָט אים געזען אין זיין גאַנצער נאַקעטקייט, נעבעכדיגקייט און שמוץ. חזקיה האָט זיך אויסגעדרייט צו די שכנים און געזאָגט:

— חברים, איך פאַר אַוועק איינער פּון די ערשטע, און דעריבער — בין איך דער מזל'דיגער חזקיה. אינגיכן וועט קומען אייער ריי. דריי גרויסע הייער זיינען שוין אויסגעבויט, נאָר מען פירט שוין די שטיינער פאַר נאָך צוויי. באַרגאידן, באַדויערט ניט, קרעכצט ניט, ביים געזענע-נען זיך מיט די הינטישע קאַנורעס. בלויז שפּעקולאַנטן און פּוסטעפּאַס-ניקעס, וואָס מאַכן אַ לעבן פּון קונקל-מונקל געשעפּטן, פּון יענעמס בלוט און שווייס, וועלן קלאָגן אויף דער צעשטערונג פּון דעם „מאַנאַל". מיר וועלן אינגיכן אַהער קומען אויף אַ „סובאַטניק". מיר וועלן קומען מיט רידלען און קאַמען. די סאָוועטישע מאַכט האָט באַשלאָסן צו שיקן דעם „מאַנאַל" צו אַלדי שוואַרץ יאָר. אויב מען וועט מיך פרעגן, וועל איך זאָגן: אויפ'ן פּלאַץ פּון „מאַנאַל" דאַרף זיין אַ פאַרק. די באַרגאידן וועלן וואוינען גלייך מיט אַלעמען אויף די אייראָפּעאישע גאַסן פּון דער-בענט. און דאָ וועט זיין אַ פאַרק פאַר קולטור און אָפּרו, ווי אין מאַססווע. און אַלע פעלקערשאַפּטן וועלן דאָ איינאַרדנען ברידערלעכע פייערונגען, פאַראַרדן און מאַסאָווקעס.

חזקיה האָט אַ שמיכל געטאָן.

— יאָ, אזוי האָב איך דעמאָלט געזאָגט: מאַסאָווקעס! אַ גוט וואָרט! די וועגענער האָבן זיך גערירט. אַ שאַד, וואָס עס איז ניט געווען קיין אַרקעסטער אויסצושפּילן די מוזיק פּון זייערע הערצער אין יענעם מאַמענט.

די פּערד האָבן זיך לאַנגזאַם געשלעפּט אויפ'ן באַרג. די גאַנצע משפּחה פּון חזקיה, זעקס פאַרשוין, איז צופּוס אַוועק צו די שורינער טויערן. דער נייער שטיינערנער צוויי-שטאָקיקער מויער האָט זיך אויסגעטיילט אויפ'ן הינטערגרונד פּון דער טויזנטיאָריגער פעסטונג-וואַנט. דורך די שורינער טויערן האָט זיך אַריינגעשליכט אַ לייכט ווינטל. עס האָבן זיך געזען סעדרער, וויינגערטנער, פעלדער און פּליינען. דורך אַמדי שורינער טויערן האָבן זיך אַמאָל אַריינגעריסן די צאָרישע חילות, וואָס האָבן פאַר-כאַפט קאווקאַז.

אין דעם טאָג פון אַריבערקלייבן זיך האָט מען, פאַרשטייט זיך, גע-
קאַנט משונע ווערן פון דער האַוועניש און לויפעניש. אויף ביידע שטאַסן
האָט זיך געווירבלט און געשוויבלט, די קופערנע כלים האָבן געקלונגען, די
ווייבער האָבן גערעדט די ניין מאָס רייד און די סינדער האָבן געפילדערט
מער פון אַלע אויף דעם גרויסן באַלקאָן.

חזקיה האָט באַקומען צוויי צימערן. ער האָט לייכט אַריינגעטראָגן
די בעט — דאָס איז דאָך שוין ניט געווען דער ענגער פינצטערער קבר פון
„מאַנאַל!“ ער האָט צוגעפּעסטיגט אויף דער וואַנט די פּאַרטערטן פון
לענין, סטאַלין און פאַרוואַנדטע. צעהאַנגען די מעשענע טאַצן אויף די
ווענט פון דער קיך. אָנגעצונדן די עלעקטרע. דער צימער האָט פאַרגאַפּט
מיט די הויכע סופּיטן, הילצערנע דילן, גרויסע פענכטער.

מענטשן האָבן זיך אָפּגעגעבן מזל-טוב און געוואונטשן אַ סך נחת אין
ווייטערדיגן לעבן.

אַזוי איז אַריינגעפּאַרן אין דער נייער שטוב דער מזל'דיגער חזקיה.

* * *

דער „מאַנאַל“ איז צעשטערט געוואָרן. דער קאָלוירט פון חזקיה —
אויף דעם אַלדאָגעסטאַנער ערן-טאָוול. ער האָט באַקומען עטלעכע ליטער
וויין פאַר יעדן אַרבעטס-טאָג. ער עסט ווייסע חלה. ער האָט געקויפט
קליידער, שיך, אַ נייע-מאַשין. זיינע פעסער זיינען אָנגעפּילט מיט פּראַכט-
פּולן וויין. וויין וועט אים קלעקן ביז דער נייער גערעטעניש. אַ חוץ דעם
איז דאָך נאָך פאַראַן דאָס קאָלוירטישע האָב-און-גוטס. די צוקונפט
שטאַנדאַרדפּטיג. דאָס לעבן רוישט ווי אַ בינשטאַק אין פּרילינג. דאָס אַר-
מיגע לעבן איז פּול מיט ריזיגער, דאַנקבאַרער אַרבעט.

דער גליקלעכער חזקיה האָט אַ זון זבולאָן.

ערשט נעכטן האָט ער באַקומען פון זון אַ בריוו פון לענינגראַד. ווייל
ווער פון די באַרג-אידישע דערוואַקסענע קינדער פּאַרט עס איצט ניט אין
די גרויסע צענטערס זיך לערנען! ביז דער רעוואָלוציע האָבן די דערבענטער
באַרג-אידן כמעט ווי ניט באַזוכט קיין שולע, און אָפּגערעדט פון אַ „וועלט-
לעכער“ שולע. אָפט איז דאָס קינד געגאַנגען אין חדר, וואו אַ רבי מיט אַ
קאַנטשיק האָט געזוברעוועט מיט די פּאַרשלאָפּענע, דערשלאָגענע, זיך שאַק-
לענדיגע קינדער פון אַ סדור אָדער חומש אומפאַרשטענדלעכע העברעאישע
ווערטער. איצט איז נאָר עפעס אַנדערש. טויזנטער שול-קינדער. דער
קאָלוירט „אויפֿן נאָמען פון ל. קאַנאַנאָוויטש“ האָט פאַר קאָלוירטישע
מיטלען אויפגעבויעט אין סאַמע מיטן פון דער שטאַט דערבענט אַ צוויי-
שטאָקניגע באַרג-אידישע „סעמיליעטקע“ (זיבן יאָריגע שול) — קלאַסן,
קאַבינעטן, צימערן פאַר די לערער.

צוזאַמען מיט'ן בריוו האָט חזקיה באַקומען פון זון אַ פּאַטאַגראַפּיע.

חזקיה לאכט. די פאטאגראפיע גייט איבער פון האנט צו האנט — צו אלע מינה מיטגלידער פון דער משפחה. אלע באקוקן זי אָבער און ווידער, קאָנען נאָר זיך זאָט ניט אָנקוקן, צאצקען זיך מיט איר און זיפצן. די פרויען זיינען אפילו גרייט צו פארלירן דערביי א טרער. דער בכור. לערנט זיך נוט. און — קוקט אַויס צו זיין א א יונג מיט ביינער, א העלדישער יאַט. דער גליקלעכער חזקיה שעמט זיך גאַרניט פאַר מיר, קושט די פאַטאָגראַפיע.

זבולון! א קלוגער קאָפּ! ווייס ווי צו דערפרייען א טאַטענ'ס האַרץ. ער איז אָפּגעפאַרן קיין לענינגראַד אין אַרויסגעלאָזענע הויזן, אין אַן אַלט פעלצל. און דאָ — ער איז דאָך פאַטאָגראַפירט אין א דזשיניטקע (קאַזער קאַזער רייטער-קאַסטיום). דאָרטן אין לענינגראַד, ווי דאָ אין דערבענט, האָט דער זון אין דער אמת'ן ניט געהאַט ניט קיין „טשערקעסקע“, ניט קיין קינזשאל. דאָס אַלץ האָט באשאפן דער פאַטאָגראַפ. און דאָך — זבולון טראַגט זיך אויף א שיינעם רייט־פערד. נאָר ווען איר קוקט זיך אויפּמערקזאַם צו קאָן מען זען, אַז זיין קאָפּ איז אַריינגעשטעקט אין דעם אויסגעשניטענעם ליוונט מיט'ן אָנגעמאַלענעם גאַלאַפירנדיגן פערד.

חזקיה איז געפאַרן צום זון צוגאַסט. דאָס איז אַזוי געווען. ער האָט געפירט א וואַגאָן וויינטרויבן פאַר די אַרבעטער פון דעם זאַוואַד אויף סטאַלינ'ס נאָמען. טוויזנטער קילאָמעטערס איז חזקיה געפאַרן קיין מאָסד קווע. די שטאָט האָט אים פריטשמעליעט מיט אירע גאַסן, רעש, נאַכט ליכטיגקייט; נאָר מער פון אַלץ מיט אירע מענטשן. אַר, וואָס פאַראַ וואונדערלעכע מענטשן זיינען עס די סטאַלינצעס, וועמען ער האָט געבראַכט א וואַגאָן מיט די בעסטע וויינטרויבן! ער איז געווען גרייט זיך צעוויינען פון פרייד, וואָס עס זיינען פאַראַן אויף דער ווייסער וועלט אַזעלכע מענטשן.

פון מאָסקווע איז ער צוגעפאַרן צום זון.

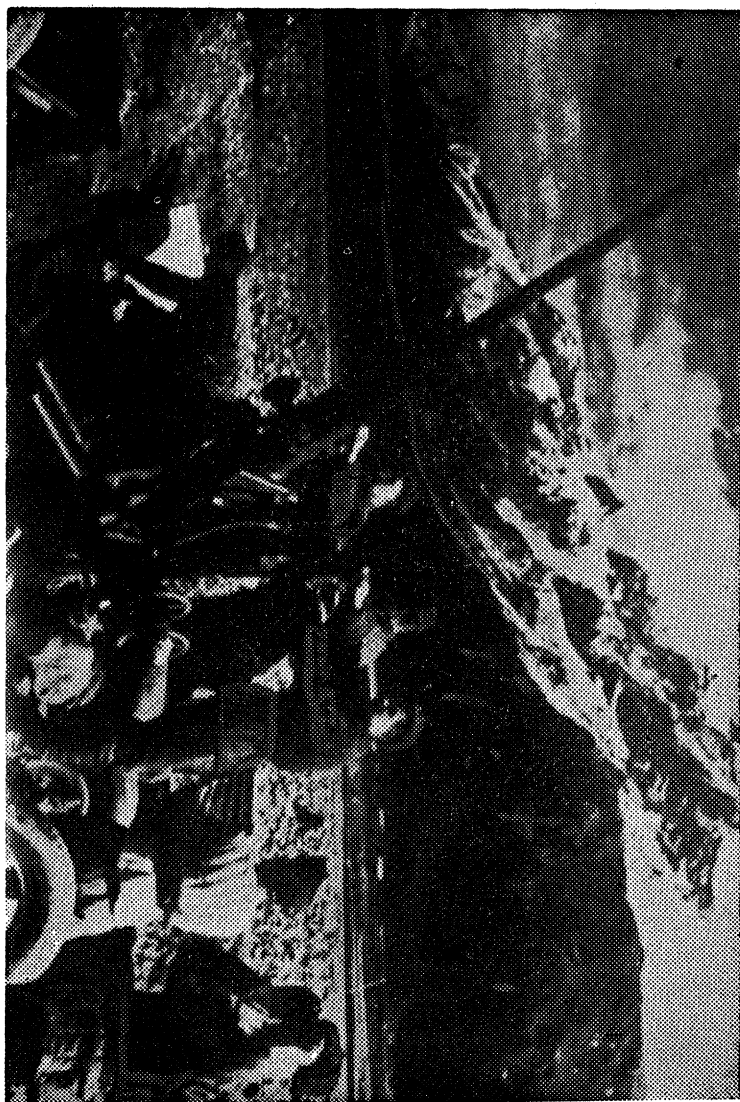
ער האָט גערעדט מיט די לערער, אויסגעפונען ווי זיין זון לערנט זיך. נוט!

חזקיה האָט די פאַטאָגראַפיע צוריק אַריינגעשטעלט אין דעם רעמל און פייערלעך געשוויגן.

* * *

כ'האָב נאָר א היפשע צייט פאַרבראַכט ביים גליקלעכן חזקיה. ער איז געווען א גוטמוטיגער און זייער גאַסטפריינטלעך. ער האָט געפילט אַן אומדגעזעטיגטע באַדערפעניש זיך אַראָפּצורעדן פון האַרצן און דערציילן פון זיין לעבן ווי פון זיינע שכנים. דערנאָך האָבן מיר זיך דורכגעשפּאַצירט איבער דערבענט — אויפ'ן אָרט פון דעם פריערדיגן „מאַנאַל“. עפעס האָט אים דאָך אַהין געצויגן, ווי דאָס וואָלט געווען א בית־עולם, וואו זיינע אבות זיינען באַערדיגט.

במסגרת פרויקט "המבצע" יזמה מנהלת המבחנים את פרויקט "המבצע"

דער פלאץ, פול מיט רישטאָוואַניעס און בוי־מאַטעריאַלן, איז געווען באַזוימט מיט אַ דראַטענעם צאָם. אויף הילצערנע מאַסט־סלופעס האָבן געפלאַטערט פּאָנען, דויטע פּאָנען. שטיינערנע לייבן, מיט אונטערגעבויגענע לאַפּעס, האָבן האַלב געדערעמלט ביים אַריינגאַנג, שטאַרנדיג מיט זייערע פּוסטע אויגן אין דעם בלייענעם אָפּגלאַנץ פון ווייטן קאַספּישן ים. אין אַ ווינקל פון דעם סקווער האָט געשפּילט אַן אָרקעסטער. מענטשן האָבן גע־שמאַיעט, געלייגט שטיקער שטיין אויף וועגענער. דער „סובאַטיק" איז געווען אין פּולן גאַנג און שוואַנג. דער „מאַגאַל" איז אומגעקומען. נאָר די ערד איז געווען שטיינערדיג, פול מיט מיסט און אָפּפאַל.

חזקיה האָט פּינקטלעך אָפּגעזוכט זיין פּריערדיגן וואוינ־אַרט אָדער ריכטיגער וויין־אַרט.

מיט פינף יאָר צוריק בין איך צום ערשטן מאָל אַריינגעפאַלן אין דערבענט און ניט איין מאָל געבראָדזשעט איבער די שטיינערנע און לייב־געליעפעטע כאַלופּעס. די אַרעמע שטיבלעך האָבן זיך ווי געטוליעט, געווען ווי צוגעקלעפט איינע צו דער אַנדערער. מען האָט ניט געקאָנט באַמערקן, וואו עס הויבט זיך אָן איינס און עס ענדיגט זיך דאָס אַנדערע.

איצט, קונדיג אויפ'ן פּלאַץ, איז שווער געווען צו גלויבן, אז אויף אַזאַ שמאַלן שטח זיינען געשטאַנען הונדערטער וואוינונגען און אין זיי האָבן יאָרצענדליגער אויך געוואוינט טויזנטער מענטשן.

איבער'ן פּלאַץ, איבער'ן צוקונפטיגן פּאַרק האָבן זיך שנעל דורכגע־טראָגן פּוכקע וואַלקנס. זיי זיינען אַוועק אין די בערג, וואו עס האָט זיך נאָך אויפגעהאַלטן דער שניי. זיי האָבן זיך געטראָגן איבער דער ריזיגער פעסטונג פון די צייטן פון די סאַסאַנידן, וואָס האָבן אין זייער שיסזאַל געהאַט ניט ווייניג געמיינשאַפטלעכעס מיט'ן „מאַגאַל". אויך די פעסטונג איז איצט געווען אַן אָרט פון פאַרווילונג און אָפּרו.

דער גליקלעכער חזקיה, דער צייט־מענטש פון מאַגאַל'ס צעשטערונג, האָט געוואַנדערט מיט געמאַסטענע טריט איבער'ן צוקונפטיגן פּאַרק, איבער די שוין־אַנגעצייכנטע אלייען, און אָנגערופן נעמען פון קאָלוורטניקעס, זייערע פּרויען, קינדער. זייער שיסזאַל איז געווען מערקווירדיג און גלייב־צייטיג טאַגטעגלעך.

אַמאָל האָט דער „מאַגאַל" געשוויבלט מיט מענטשן אָן פּאַכן און פּראַפּעסיעס, מענטשן אָן אַרבעט, לופט־מענטשן, און ווי זיי האָט זיך גע־דוכט, מענטשן אָן אַ צוקונפּט. אַ סך האָבן זיך באַשעפּטיגט מיט קליין־האַנדל, פאַרקויפט אויפ'ן מאַרק די טשורעק־קוכנס, געבאַקענע באַרן. אַ צאָל האָבן זיך דורכגעשלאָגן אַביסל חיונה פון איין קורצווייליגער אַרבעט ביז דער צווייטער. אַנדערע האָבן געטרוימט פון אויסוואַנדערונג. און געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבן ניט געקענט פאַרנעסן די פאַרלאָזטע

אאלן. ביים ווענדן די בליקן צו די בערג, האָבן זיי מיט אַ ציטערדיג שטים אָנגערופן דעם אַלטערטימלעכן אַאול „אבא־סבא“ (דאָס האָט אויף העברעאיש געמיינט: זיידעס־עלטער־זיידעס); אָט וואו עס איז געווען אַ לעבן; פון דאָרטן האָט מען עס צומערשטן אַרויסגעטריבן די באַרגאידן אין דער פאַרשאַלטענער געטאָ — „מאָנאַל“.

זיינען אָנגעקומען, זיינען געגאַנגען סאָוועטישע יאָרן, און מענטשן האָבן זיך אומגעקערט אין די אייגענע אַלטע אַאולן; געקראָגן אַרבעט אויף די פאַבריקן און זאָוואָדן אין דערבענט, מאַכאָטשקאַלע און באָקו; אָרנאַ־ניזירט וויינגערטנער, וויין־אויסאַרבעטנדיגע, פיש־פאַנגערישע קאַלווירטן, לעדער־אַרטעלן. די גאַרצעס (באַרג־מענטשן) זיינען געגאַנגען אין וואָל־שפינער זאָוואָד, אין די טריקאטאַזש־וואַרשטאַטן. פון יאָר צו יאָר האָט זיך דער גאַנג געהאַלטן אין פאַרשטאַרקן און אויסברייטערן. און ווען דער „מאָנאַל“ איז פאַרשוואַונדן פון דעם פנים פון דער ערד, האָט מען צווישן זיינע געוועזענע תושבים ניט געקענט געפינען קיין איין מענטשן אָן אַ פראָפעסיע, קיין איין מענטשן אָן אַרבעט, קיין איין ליידיקגייערישן באַרג־מענטש, קיין איין „לופט־מענטש“ (אויסער אַפּשר די וואָס האָבן אויסגע־קליבן לופט־פליעריי אַלס זייער פראָפעסיע).

קאַווקאַזער רייטער אויף אַ פאַראַד אין מאַסקווער רייטן סקווער

גרוזינישער שיר השירים

אן אומגעוויינלעכן אויפשטייג האָט דערגרײכט אונטער דער סאָוועטן־מאַכט די נאַציאָנאַל לױט איר פּאַרם און סאַציאַליסטיש לױט איר אינהאַלט קולטור און ליטעראַטור פון די פעלקער פון דער זאַקאווקאַזער סאַציאַליסטישער פעדעראַטיווער סאָוועטישער רעפּובליק. פון 26 פּראָצענט גראַמעטנע פאַר דער רעוואָלוציע איז די ציפּער געשטיגן ביז 90 פּראָצענט אין יאָר 1933 און ביז נאָענט פון די פּולע הונדערט פּראָצענט אין 1940.

ס'איז פאַרווירקלעכט געוואָרן אַלגעמיינע בילדונג אין די מוטער־שפּראַך פון דער באַפעלקערונג. בלױז אין דער אָזערביידזשאַנער רעפּובליק אַלײן מיט אַ באַפעלקערונג פון אַרום דריי מיליאָן ווערט דער אונטערריכט אין די שולן געפירט אויף 15 פאַרשיידענע שפּראַכן.

אין קאווקאַז איז פאַר דער רעוואָלוציע ניט געווען קיין איין הויכשול. אין 1940 זיינען שוין געווען אַרום 50 (ערשט אין 1928 זיינען נאָך געווען בלױז 10). די צאָל טעכניקומען איז אויסגעוואַקסן ביז העכער 300 (אין 1928 בלױז 95). דאָרטן זיינען אויך פאַראַן אַדער געווען וויסנשאַפטלעך־פאַרשערישע אינסטיטוטן און אַנדערע אַקאַדעמישע אַנשטאַלטן.

אין 1913 זיינען איבער גאַנץ קאווקאַז דערשינען 7 צייטונגען (כמעט אַלע אין דער רוסישער שפּראַך) און אין 1933 זיינען שוין דערשינען 319 צייטונגען אין די שפּראַכן פון די אָרטיגע פעלקערשאַפטן מיט אַ צירקולאַציע פון אַנדערהאַלבן מיליאָן עקזעמפּלאַרן אַ טאַג (60 מאָל מער ווי אין 1913), און זינט דעמאָלט זיינען די ציפּערן נאָכמער געשטיגן.

אַ גרויסן אויפבלי האָט דורכגעלעבט אין קאווקאַז אונטער דער סאָוועטן־מאַכט די קינסטלערישע ליטעראַטור און דער טעאַטער. צום פאַר־באַנד פון סאָוועטישע שרייבער געהערן אַזעלכע אויסגעצייכנטע שרייבער, ווי דזשאַוואַראַשווילי, טאַראַשעלידזע, עאָלי (גרוזיע), שירוואַן־זאַדע, סימאַניאַן, אַלאַזאַן, אַקאַפּאַקאַפּיאַן (אַרמעניע), וואַורגאַן, אַלעקסעבּרלי, דזשאַבאַרלי (אָזערביידזשאַן).

קולטור און ליטעראַטור

די רוסישע קיסרים האָבן געהאַט אַ באַרבאַרישן מנהג, צו פאַר־שיקן די בעסטע פּאָעטן אויף קאווקאַז. נאָך אַנשטאַט אַ געפּענגעניש, איז קאווקאַז פאַר זיי געוואָרן אַ קוואַל פון באַגייסטערונג. אויף

אזא אופן זיינען די גרעסטע נעמען אין דער רוסישער ליטעראטור ווי פושקין, לערמאנטאוו, גראף ליעוו טאָלסטאָי, א. גריבאָיעדאָוו, א. מאַרלינסקי און מאַקסימ גאָרקי אויף אייביג פאַרבונדן מיט גרוזיע. זיי האָבן פאַר- אייביג די מענטשן, טייכן, בערג פון דער גרוזינישער קאווקאז אין גע- ניאלע ווערק.

פון פושקין'ס באַרימטסטע ווערק וועגן קאווקאז זיינען: די פּאָעמע „קאווקאזקי פּליעניק“ (דער געפאַנגענער פון קאווקאז), דאָס ליד „קאווקאז“ און די ריזע-כאַשרייבונגען „די ריזע קיין ערזערום“. אין קאווקאז, וואו ער האָט געדינט אלס אָפיציר אין דער רוסישער אַרמיי, האָט לערמאנטאָוו אָנגעשריבן זיינע באַרימטע פּאָעמעס „דעמאָן“ און „מצירי“. אין 1840 איז אָפּגעדרוקט געוואָרן לערמאנטאָוו'ס „געראַאי נאַשעוואָ וורעמעני“ (דער העלד פון אונזער צייט), דאָס באַרימטע ווערק אין פּראָזע וועגן קאווקאז, וואו ער איז צו 27 יאָר דער'הרג'עט געוואָרן אין אַ דועל אין פּיאטיגארסק.

איז דען פאַראַן אַ סך שרייבער פון ביכער וועגן קאלאניאַלע לענדער, וואָס זאָלן זיך דערהויבן צו אזא פּאַטאָם פון מיטגעפיל צו אונטערדריקטע פעלקער און האָס צו די פאַרשקלאַמער און אימפּעריאַליסטן, ווי דאָס האָט געטאָן טאָלסטאָי אין „כאַדזשי מוראַט“? (אנג האָט לערמאנטאָוו'ס ערשט- געדרוקט ווערק אין 1835 געהייסן „כאַדזשיאַברעס“ און געשילדערט אַ קאווקאַזער קריגער אָדער בראַדיאַנע).

און דער גרויסער טראַדיציאָנעלער אינטערעס פון דער רוסישער לי- טעראטור צו גרוזיע איז נאָכגעפּאָלגט געוואָרן פון דער סאָוועטישער ליטע- ראטור. אויף מאַטעריאַלן פון קאווקאז האָבן געשריבן כמעט אלע סאָווע- טישע שרייבער, די אידישע אריינגערעכנט. איך וויל דאָ בלויז דערמאָנען, אַז אויף גאָרקי'ס איניציאַטיווע איז אָפּגעשיקט געוואָרן קיין גרוזיע נאָך אין 1933 אַ בריגאַדע פון סאָוועטישע שרייבער מיט אַזעלכע באַרימטע נעמען ווי באַריס פּאַסטערנאַק, ניקאָלאַי טיכאָנאָוו, פּ. פּאַווענאַקאָ, יו. טיר- ניאַנאָוו, אָלגאַ פּאַרש, וויקטאָר גאַלצעוו. אַ דאַנק דער בריגאַדע איז מעגלעך געוואָרן די דערשיינונג פון אַ מאָנומענטאַלער אַנטאָלאָגיע פון דער גרוזינישער פּאָעזיע, אָנהויבנדיג פון 5טן יאָרהונדערט ביז די היינטיגע טעג, אַריינגערעכנט די בעסטע ווערק פון דער פּאָלקס-פּאָעזיע פון אַזעלכע גרוזינישע ראָמאַנטיקער ווי באַראַטאַשווילי, טשאַווטשאַוואַדזע, אַרבעליאַני, אין דער איבערזעצונג פון די גרעסטע מייסטערס פון דער סאָוועטישער פּאָעזיע.

אָבער אויך די אַרמענישע קולטור און ליטעראטור געהערט צו די עלטסטע פון דעם מזרח.

אַז ענלעכן פאַרדינסט האָט פאַר דער אַרמענישער פּאָעזיע געהאַט

וואלערי ברויסאָוו, וואָס האָט צוגעגרייט און אַרויסגעגעבן דאָס בוך „די פּאָעזיע פון אַרמעניע“. דורך אַ דעקלעט פון דער סאָוועט־רעגירונג איז ברויסאָוו אין טאָג פון זיין יוביליי אין מאַסקווע דערקלערט געוואָרן אלס פּאָלקס־שרייבער פון אַרמעניע. אזא סאָרט אַנערקענונג איז, דוכט זיך, דער ערשטער פּאַל אין דער גאַרער וועלט.

אין סאָוועט־פּאַרבאַנד איז כאַזונדערס אין דעם לעצטן יאָרצענדליג פּאַפּולאַריזירט געוואָרן דער גרוזינישער „שיר השירים“, דאָס ליד פון אלע לידער, די ריזיגע באַרימטע קלאַסישע פּאָעמע פון שאַטאַ רוסטאוועלי „וועפּכים טאַקאָסאַני“ (דער אויסגעקליידטער אין טיגער־פעל). די פּאָעמע איז פון דעם גרוזינישן דיכטער אָננעשריבן געוואָרן צווישן די יאָרן 1196 און 1207. זי איז איינע פון די גרעסטע דענקמעלער און געניאַלע ווערק פון דער וועלט־ליטעראַטור. אין די לעצטע 755 יאָר איז די פּאָעמע פון רוסטאוועלי פּאַרבלעבן דאָס סאַמע געלייענטסטע פּאָלקס־בוך פון גרוזיע, די ביבל פון די גרוזינער.

אין דעם יאָר 1937 האָט דאָס גאַנצע סאָוועטנלאַנד געפּיערט דעם 750־יאָריגן יוביליי פון גרעסטן גרוזינישן פּאָעט שאַטאַ רוסטאוועלי, דעם שעפּער פון דער אומשטערבלעכער פּאָעמע „דער גיבור אָדער דער אויסגע־קליידטער אין אַ טיגער־פעל“. די דאָזיגע פּאָעמע איז בלויז אַ דאַנק דער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק פון דער סאָוועט־מאַכט, געוואָרן דאָס אייגנס פון אלע סאָוועטישע פעלקער. זי איז איבערגעזעצט געוואָרן אויף די שפּראַכן פון די סאָוועטישע פעלקער, אריינגערעכנט אידיש. און דער גרויסער שעפּער אירער קריגט זיין באַרעכטיגט אָרט צווישן די דיכטערישע געניעס פון דער מענטשהייט. דאָ דרוקן מיר אַ גרעסערן מוסטער־אויסצוג פון דער פּאָעמע אין דער איבערזעצונג פון דעם סאָוועטישן דיכטער כאַש־טשעוואַצקי :

איך באַדאַרף אַ האַרץ מיט פּייער, ווערטער פול מיט מאַכט און גלויבן,

קומט דערמאָנונגען, איר העלע, און דעס וועג פאַר מיר באַשיינט, כיוויל זינגען טאַרעל'ן, איבער וועלט כיוויל אים דערהויבן, כיוויל באַזינגען דריי גיבורים, האַרציג־טרייע גוטע־פּריינט.

וויינט־זשע ניט אָפּ טאַרעל'ן, אָפּ די גרויסע זיינע שמאַרצן, ווי דער טויט איז שטאַרק זיין ליבע, ווי די ליבע גרויס זיין וויי, איך, דער זינגער רוסטאוועלי, מיט דער שפּיז פון פּיין און האַרצן, אַלטע מעשיות אָנגעצילעט ווי די פערל האָב איך זיי.

האַסטו ליב, באַדאַרפטו שיינען, ווי די זון מיט שטראַלן גלעטן, זיין אי פּלינק, אי דרייסט, אי מעכטיג און מיט שיינקייט העל צעבלייט,

קלוג און מילד זיין און געדולדיג און דער ערשטער אין געוועסן,
אויב דו האָסט ניט אָט די מעלות, ביסטו דאָך קיין ריטער ניט.

ליבע איז אַ סוד אַ גרויסער, סיוויסן פון איס נאָר באַגליקטע,
דאָס איז קרובות פון נשמות, ניט קיין פלאַס, וואָס באַלד פאַרגייט.
ס'איז פאַראַנען לוסט און ליבע, צווישן זיי אַ אַפּגרונט ליגט דאָ.
ווילסט דעם אונטערשייד דערקענען, הער זיך צו צו מיינע רייד.

האָסטו ליב, איז זיי באַשטענדיג, מוזטו גלוסטונגען פאַרמיידן,
און צעשיידונג איבערטראַגן דאַרף דיר אויכעט קלעקן קראַפט,
דאַרפטו זיין געטריי דער איינער, קאָנען דולדן, קאָנען ליידן, —
איך האָב פיינט פאַרשייטע גלוסטן און די גראַבע ליידנשאַפט.

ריידערייען, שפילערייען, דאָס איז ניט קיין עכטע ליבע,
ליבן איינע און א צווייטע און דערנאָכדעם זיך צעשיידט —
דאָס איז מער ניט גענוג באַקאַנטע, דאָס איז יוגנטלעכער פיבער,
ליבן הייסט, די וועלט מיט פלאַגן זיין אַף זיך צו נעמען גרייט.

ליבן הייסט, צו קענען ליידן, גאַנצע נעכט ניט שלאָפן קענען
און דעם אָנבליק פון דער ליבע היטן לאַנג אין בייזע טעג,
ווינען שטיל ביז דול צו ווערן, ווי אין העליש פייער ברענען,
און ניט שרעקן זיך פאַר הערשער, נאָר פאַר איר צו פילן שרעק.

ליבן הייסט, די לייך פאַרטראַגן און די ליבע ניט אַנטפלעקן,
די געהיימעניש פון האַרצן קיינער זאָל ניט וויסן זיין,
אַז עס זאָל קיין קלאַנג קיין מינדסטער דיין געליבטע ניט פאַרפלעקן,
ברענענדיג אין פלאַס פון ליבע, ווי אַ פרייד נעם אויף די פייין.

איך, פאַרליבטער רוסטאוועלי, פון דער מלכה וויל דערציילן,
צו דער הערשערן דער גרויסער דוף איך אין מיין שווערער נויט.
איך בין קראַנק, נאָר קיין רפואה קאָן פון ליבע דאָך ניט היילן,
זאָל געשען מיט מיר אַ וואונדער, אָדער קומען זאָל מיין טויט.

די איראַנישע געשיכטע, ביי גרוזינער אַ פאַרהיטע,
אַט דעם דרומידיגן פערל, וואָס איז דורך אַזויפיל הענט,
כיהאָב געזאַמלט און גענאָסן כיהאָב אין פערזן אין געשמידטע,
אַז אַ וואָרט, וואָס שטילט די ליידן, זאָל זיך טאָן צו מיר אַ ווענד.

כאָטש פאַרבלענדט פון אירע אויגן, זון איך אירע בליקן ווידער,
אַ פאַרמאַטערטער פון ליבע, בלאַנקע איך אין וויסטע לאַנג,
אַש מעג ווערן פון מיין קערפער, נאָר דער גייסט דערוואַכט אין לידער,
וועגן העלדן דריי, גיבורים, וויל איך זינגען אַ געזאַנג.

וואָס דער גורל טוט באַשערן, דאַרף מען אויפנעמען אָן קלאַגן,
סייט דער פויער נאָכ'ן אַקער און דער קריגער גייט אין שלאַכט,
דער פאַרליבטער זאָל אין האַרצן זיין געפיל זיין הייסן טראַגן,
פרעמדע ליבע זאָל געשעצט זיין און די אייגענע באַוואַכט.

* * *

גאָב פון לידער איז אַ חכמה, דאָס איז הערשאַפט פון געזאַנגען,
סודות געטלעכע טוט מעלדן אונז דעם זינגער'ס קול אַליין.
סיאיז אַ גרויסע פרייד די ריטמען פונים לידער־שטראַם צו פאַנגען,
ברייטייט פון געדאַנק פאַרפרעסן אין אַ קורצן פערז איז שייין.

פאַר אַ פערד — דער פרוואו דער בעסטער — יאָגן איבער בערג
און לאַנען,

און אַ שפילער דאַרף די באַלן אינים ציל צו טרעפן וואויל,
אַבער דיכטער דאַרף קענען, ווי די פערד — די פערזן שפאַנען,
אַז סיזאָל דאָס ליד ניט פאַלן, סיזאָל דער פערז ניט קריכן פויל.

נעמט דעם דיכטער, וואָס זיין כוח ווערט שוין אָפגעשוואַכט אַ ביסל,
ווען עס פעלן אויס אים ווערטער, און דער גראַם טוט אָפט אַ הינק,
זאָל ער בעסער שווייגן דעמאָלט, אָדער גאָר די ליר פאַרשליסן,
ווי דער שפילער דער געשיקטער צו דעם ציל זאָל קומען פלינק,

יענער איז נאָך ניט קיין דיכטער, וועמען סיהאַט זיך איינגעגעבן
אַ פאַר שורות צוצוקלייבן, וועלכע זיינען גאַרניט ווערט,
אַ פאַר צאַקעדיגע גראַמען אויסגעפונען אין זיין לעבן,
מעג ער רעווען ווי אַן אייזל : „כיבין דער גרעסטער אַף דער ערד“.

דיכטער אַנדערע פאַראַנען, צו דער קונסט פון ליד ניט טויגן,
אין די הערצער פון די מענטשן זייער וואַרט־פיייל ניט דערלאַנגט,
ווי אַ שיסער ניט קיין פלינקער גנב'עט זיך מיט פיייל־אור־בויגן,
שרעקט אליין זיך פאַר אַ חיה, פרייט ער זיך מיט קליין־געפאַנג.

און פאַראַן אַ מיו אַ דריטער, זינגען לידער זייער גערן,
זייער ליד פאַרוויילט אויף שמחות, זי איז פריילעך און פאַרשאַרפט,
אויב זי האָט אַ שטיקל זינען, איז זי אָנגענעם צו הערן,
נאָר אַ דיכטער איז בלויז יענער, וואָס אַ וויכטיג ווערק באַשאַפט.

ווער עס ווייסט פון מי און ליידן, יענער איז אַן עכטער דיכטער,
אין זיין האַרץ טראַגט ער איינע, און דער איינער אַלס געשאַנק
גיסט ער אָפּ זי שאַפונגס־קראַפטן, אַלע פרעכטיגע געשיכטעס,
אַלע טרוימען און געדאַנקען און פון סטרונעס דעם געקלאַנג.

הערט־זשע, ווי איך זינג היינט ווידער פאר איר רוס און פאר איר
ערע.

צו דעם העלדנמאט פון דיכטן בין איר גרייט, ווי צו א שלאכט,
די, וואָס שאַפט איבער מיין לעבן, זי איז ביזו ווי א פאנטערע,
נאָר איר גרויסקייט אין די דורות אויפצוהויבן כיהאָב פארטראַכט

כיזינג פון ליבע הימל־ריינער, וועגן הויכן דראַנג פון גייסטער,
וואָס מיט ווערטער ניט באַזינגען און מוזיק פאר איר איז קאָרג.
גליקלעך ביסטו, גורל מיינער, צו די רוימען טראַג מיך דרייטער,
נאָר דאָס גליק אָפּ צו געניסן, דאָרף מען גרייט זיין לייזן שטאַרק.

אַזאָ ליבע וועט דאָ קיינער חוץ פאַרליבטע ניט באַנעמען,
וועט אַ חכם פון איר הערן, וועט ער אויך זיך גלויבן קוים,
און א מענטש, וואָס גלוסט, באַגערו אין די בלוטן זיינע ברענען,
אַזאָ ריי־ליבע צערטלט, ווי אַן אומדערגרייכטן טרוים.

אַ אַראַביש — אַ „פאַרליבטער“ און אַ „דולער“ איז דאָס זעלבע,
אַ פאַרליבטער — אַ שלי־מזל ווערט דאָך דול פון ליבע אַזש.
האַסטו ליב, פליט דיין נשמה צו די הימלישע געוועלבו,
האַסטו נישטיגע באַגערו, ווערטו דעמאָלט פשוט אַש.

כ'האָב אויסגעקליבן דעם אויסצוג, ווייל דאָ רעדט זיך דער עיקר וועגן
ליבע אָדער פרויען, פון די צענטראַלע טעמעס פון דער פּאָעמע, און וועגן
רוסטאוועלי'ס קוק אויף פּאָעטן און פּאָעזיע, אויף קונסט און קינסטלער.
די שורות וועגן ליבע דערמאָנען אָן שיר השירים. איר טרעפט אַזעלכע
אויסדרוקן, וואָס זיינען טיפיש שיר־השירים־דיג. צום ביישפּיל, „ווי דער
טויט איז שטאַרק זיין ליבע, ווי די ליבע גרויס זיין וויי“. רוסטאוועלי
שטרייכט אָבער אונטער באַלד אין אָנהויב, אַז דער עיקר איז ביי אים „אַ
האַרץ מיט פייער, ווערטער פול מיט מאַכט און גלויבן“, אַז „ס'איז פאַראַנגען
לוסט און ליבע, צווישן זיי אַן אָפּגרוינט ליגט דאָ“. רוסטאוועלי לייגט
אריין אין ליבע אַ סאָציאַלן אינהאַלט: „פרעמדע ליבע זאָל געשעצט זיין
און די אייגענע באַוואַכט“; „ליבן הייסט, די וועלט מיט פּלאַגן זיין אויף זיך
צו נעמען גרייט“; „ליבן הייסט, צו קענען לידן . . . און ניט שרעקן זיך
פאַר הערשער...“

אומגעוויינלעך אינטערעסאַנט איז אויך רוסטאוועלי'ס קוק אויף
„דער נאָב פון לידער“: „פּאָעזיע איז קודם כל אַ געביט פון חכמה.
איר געטלעכן אינהאַלט דאַרף מען אויפנעמען מיט יראת הכבוד, מיט ער־
פּורכט... דעם ברייטסטן געדאַנק קאָן מען איבערגעבן קורץ, אַט פאַרוואָס
די פּאָעזיע איז פּראַכטפול“. „ברייטקייט פון געדאַנק פאַרפּרעסן אין אַ
קורצן פּערז איז שוין“. דאָס דערמאָנט אונז דעם באַרימטן כלל פון פּלאַר־

בער'ן, אז אין דער קינסטלערישער ליטעראטור דארף מען זען, אז פאר די געדאנקען זאל זיין גערעם, אבער פאר די ווערטער זאל זיין ענג...

רוסטאוועלי רעדט וועגן דער שאפונגס־פרייד. ער רעדט וועגן „קיפונג הדי חיים אן דהי באל“, ווי די אמעריקאנער זאגן, דער דיכטער, ווי א שפיי לער דארף מיט די באַלן טרעפן אין ציל. צילגעווענדקייט רופט מען דאָס אויפ'ן מאָדערנעם לשון אין סאָוועטן־פאַרבאַנד. ער זאָגט אויך, אז „דער דיכטער דארף קענען, — ווי די פּערד — די פּערזן שפּאַנען“, אן אָנווייזונג אויף טעכנישער מייסטערשאַפט, אָדער קוואַליטעט אויפ'ן מאָדערנעם לשון, אז „ס'זאל דאָס ליד ניט פּאַלן, ס'זאל דער פּערז ניט קריכן פּויל“. ער לאַכט אויס די גראַמען־פּלעכטער און הייסט זיי בעסער „שווייגן און די ליר פּאַרשליסן“. ער פּאָדערט אויך „זינען“, אינהאַלט, אידיאָאָישקייט אין פּאַעזיע. און דער עיקר — גרויסן פּאַרנעם און פּאַרמעסט, וויכטיגע ווערק, נאָר אַ דיכטער איז בלוז יענער, וואָס אַ וויכטיג ווערק באַשאַפט, „דניעפּראַסטראַיען פּון ליטעראַטור און קונסט“, ווי עס וואַלט זיך אויס־געדריקט אַ סאָוועטישער פּראָלעטאַרישער קריטיקער.

רוסטאוועלי ווייסט אויך, אז „ווער עס ווייסט פון מי און לידן, יענער איז אַן עכטער דיכטער“, „נאָר דאָס גליק אויף צו געניסן, דארף מען גרייט זיין לידן שטאַרק“. ער ווייסט אפילו, אז ליטעראַטור איז ניט בלוז צו פּאַרווילן, אַמוזירן, אָפּשפּיגלען, אויפּקלערן, נאָר אַז דיכטונג איז אַ מעכ־טיגע, שאַרפע שלאַכט־געווער, אז די פּען קאָן זיין אַמאָל שטאַרקער פון דער ביס, אז „דיכטן קאָן זיין אַ העלדנטאַט“, צו דעם העלדן־טאַט פון דיכטן בין איך גרייט ווי צו אַ שלאַכט“, אז ליטעראַטור דארף העלפן איר בערמאַכן דעם מענטשן און דאָס לעבן, רעוואָלוציאָניזירן די ווירקלעכקייט, ענדערן די וועלט, „טשענדזש דהי וואָרלד“. ער אַטאַקירט אויך „נישטיגע באַנערן“ און השגות, אויפ'ן שטייגער פון די אידישע קלאַסיקער און אַלע גרויסע געניעס פון דער מענטשהייט.

וואָס פאַראַ טיפּע, פּרישע מאָדערנע געדאַנקען!

די פּאַעמע וועגן דעם גיבור אָדער דיטער אין דער טינער־פּעל איז אַריינגעדונגען אין די ברייטסטע גרוזינישע מאַסן, געוואָרן אליין אַ שטיק פּאָלקאַר און ארום דעם סוזשעט פון דער פּאַעמע האָבן זיך געשאַפן אַן אַ שיר מעשות. די אפּאַריזמען פון דער פּאַעמע זיינען אַריין אין דעם אוצר פון דער פּאָלקס־שפּראַך און די שורות פון רוסטאוועלי ווערן גענוצט פון דעם פּאָלק ווי שפּריכווערטער און גלייכווערטלעך.

ס'איז באַמט מערקווירדיג וואָס רוסטאוועלי'ס פּאַעמע האָט ביז איצט „אויפּגעהאַלטן די באַדייטונג פון אַ נאָרמע און אומדערגרייכבאַרן מוסטער“ אין דער גרוזינישער ליטעראַטור. ווען איר טרעט צו פּאַנאָדערנלידערן די פּאַעמע וואַרפט זיך אייך קודם כּל אין די אויגן די אומגעוויינלעכע הויכע

וואָרט־און פּאָרם־מיסטערשאַפט, וואָס איז ביז איצט ניט אריבערגעשטיגן געוואָרן. די פּאָעמע איז לויט דער פּאָרם בשום אופן ניט קיין פּאָלקס־שאַפּ פּונג, נאָר זי פארקערפּערט די העכסטע מדרגה פון פּאָעטישער קולטור.

מיר האָבן שוין אויך געזען, אַז רוסטאוועלי'ס קוק אויף קונסט און קינסטלער איז פון די סאַמע מאָדערנסטע. פון די געבראַכטע פּערזן איז אויך קענטיג, אַז אין רוסטאוועלי'ס צייט איז געווען אַקטיוו א גרויסע גרופּע פּאָעטן, אָבער פון פּאַרשיידענער קינסטלערישער גרויס און באַ־נאַבונג.

רוסטאוועלי'ס פּאָעמע שטעלט מיט זיך פּאָר אן אייגנאַרטיגער פּראָ־דוקט און סינטעז פון געגנווייטיגן איינפלוס פון צוויי קולטורן — פון מזרח און פון מערב. דער קולט פון דער פרוי אין דער פּאָעמע האָט א סך גע־מיינזאַמעס מיט דער פּאָעזיע פון די טרובאַדורן אין מערב־איייראָפּע. די פרויען אין רוסטאוועלי'ס פּאָעמע — נעסטאַן־דארעזשאַן, מינאַטין, פאַטיר־מאַן זיינען נאָר אנדערע וועזנס ווי די מאַכמעדאַנישע מזרח־פרויען. די פרויען ביי רוסטאוועלי זיינען לעבעדיגע מענטשן, אַנדערש פון דער קער־פּערלאָזער אידעאַליזאַציע און מיסטיציזם, וואָס מיר געפינען אַפילו ביי דאַנטע'ן. און ס'איז באַמת מאָדנע, וואָס די אַזויגערופּענע „רענעסאַנס־באַוועגונג האָט אין גרוזיע געשלאָגן וואָרצלען נאָך מיט עטלעכע יאָרהונ־דערטער פּריער ווי אין מערב־איייראָפּע.

רוסטאוועלי האָט ארויסגעוויזן אין דער פּאָעמע אַ טיפּע באַקאַנטשאַפט מיט דער אַנטיקער פּילאָזאָפּיע פון מערב. ער ציטירט פּלאַטאַנ'ען און מיט פּלאַטאַנישן גייסט זיינען דורכגעדרונגען א סך שטעלן אין זיין פּאָעמע, אריינגערעכנט די געבראַכטע פּערזן וועגן ליבע. ער האָט גלייכצייטיג באַוויזן אין דער פּאָעמע אַ טיפּע באַקאַנטשאַפט מיט'ן מזרח. איר געפינט אויך איינפלוסן פון פּערסישע, אַראַבישע און אַראַביש־אידישע דיכטער, ווי פּירדאַאוס, גורגאַני, ניזאַמי, אבן־עזרא.

די פּאָעמע איז דורכגעדרונגען מיט אַ קאַסמאַפּאליטישן וועלט־גייסט, פריי פון נאַציאָנאַלער איינגעשלאָסנקייט. צווישן די העלדן געפינט איר מענטשן פון פּאַרשיידענע פּעלקער און לענדער. רוסטאוועלי'ס שאַפּונגען טראָגן אויף זיך ניט קיין שטעמפל פון דער מיטלאַטערלעכער קריסטלעכער אידעאָלאָגיע, וואָס איז באַמת אַ וואונדער. זיין רעליגיעזער קולט איז ניט קיין קריסטלעכער און ניט קיין מאַכמעדאַנישער, נאָר אַן אייגנאַרטיגע פּילאָזאָפּיש־רעליגיעזע וועלט־אַנשוואַונג, וואָס פאַרגעטערט די זון. ס'איז שווער צו זאָגן פון וואַנען עס שטאַמען די וואָרצלען פון דער אַנשוואַונג.

צום ביישפּיל, אין אַ בריוו פון דער העלדין פון דער פּאָעמע נעסטאַן־דארעזשאַן צו איר געליבטן טאָרעל'ן שרייבט זי אים: „בעט נאָט פאַר מיר (נאָך איר טויט)... איך וועל אַרויפלויפן און דערגרייכן מײן פאַרלאַנג,

טאָג און נאָכט וועל אײַך האַה האָבן פֿון דעם גלאַנץ פֿון די שטרעלן פֿון דער זון. די זון קאָן נישט זײַן אָן דיר, ווייל דו ביזט אַ טײַל פֿון איר... דאָרטן (אין דער זון) וועל אײַך דײַך דערזען, וועל פֿרוברן זײַן גלײַך צו איר, און דו וועסט באַלײַכטן מײַן פֿאַרפֿינצטערט האַרץ, און אויב מײַן לעבן איז געווען בײַטער, טאָ זאָל מיר זײַן זײַס דער טױט".

מיר פֿערזענלעך דערמאָנט די זון־רעליגיע אָן דעם רמב"מ'ס פֿאַר־שטעלונג וועגן עולם הבא און לעבן נאָכ'ן טױט אין דער פֿאַרמולירונג : „צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה". דאָס איז אויך אַ מין סאָליאָריזם, אַ פֿילאָזאָפֿיש־רעליגיעזער זון־קולט. אָבער דאָס איז בלויז אַ „האַנטש", אַ השערה. דער ענין דאָרף גרינטלעך אויסגע־פֿאַרשט ווערן.

בכלל קאָנען מיר זײַך דאָ נישט פֿאַרנעמען מיט אַן אויסשעפֿנדיגן אַנאָ־לײַז אָדער קריטיק פֿון רוסטאוועלי'ס פֿאַעמע, ווי פֿון דער גרוזינישער, אַר־מענישער און אַנדערע רייכע קולטורן און ליטעראַטורן פֿון קאווקאַז. ביים דערמאָנען רוסטאוועלי'ס פֿאַעמע האָב אײַך בלויז נישט געקענט גובר זײַן דעם יצר הרע (אָדער יצר טוב) פֿון מאַכן געוויסע אַלגעמײַנע באַמערקונגען וועגן דער מערקווירדיגער שאַפֿונג פֿון דעם געניאַלן רוסטאוועלי.

גרוזיע האָט געהאַט דאָס גליק צו האָבן אַרויסגעגעבן אַ סך געניאַלע דיכטער און שריפטשטעלער. ס'איז גענוג אָנצורופֿן אַזעלכע נעמען, ווי רוסטאוועלי, גוראמעשווילי, וואזשא פֿשאַוועלאַ, יאָהאַן און אָבערליאַני. די גרוזינישע ליטעראַטור רעכנט זײַך פֿאַר אײַנער פֿון די עלטסטע ליטעראַ־טורן אויפֿ'ן מזרח. גרוזיע אָדער קאווקאַז איז אָבער געווען נאָכמער גליק־לעך, ווייל נישט נאָר האָט זי געהאַט אַ רייכע פֿאַרגאַנגנהײַט, נאָר איר קולטור שאַפֿן איז נישט איבערגעריסן געוואָרן, נישט געקוקט אויף די קאמאסטראַפֿישע זיגזאַגן פֿון איר געשיכטע. די קולטור פֿון גרוזיע האָט זײַך באַזונדערס העל פֿאַנאַנדערגעבליט אונטער דער סאָוועטן־מאַכט. ס'איז גענוג דער פֿאַקט, אַז אין גרוזיע אליין האָט מען אַרויסגעגעבן מער בייכער ווי אין אַלע מלכות פֿון דעם נאָענטן מזרח. די גאַסטראַלן פֿון דעם גרוזינישן רוסטא־וועלי־טעאַטער פֿון טיפֿליס אויף דער אַלפֿאַרבאַנדישער אָלימפֿיאַדע אין מאַסקווע, אין 1934, צום ביישפֿיל, זײַנען אויפֿגענומען געוואָרן מיט דער גרעסטער באַגײַסטערונג, נישט נאָר פֿון די גרעסטע סאָוועטישע קינסטלער און קריטיקער, נאָר אויך פֿון די אויסלענדישע.

צוקער־היטלען און ווייסע יאַרמולקעס

פֿאַר מײַן אַרבעט אין דעם קיעווער אינסטיטוט פֿאַר אײַדישער קולטור בין אײַך אין אויגוסט 1934 פֿרעמירט געוואָרן פֿון דער אוקראַינישער וויסנשאַפֿט־אַקאַדעמיע מיט אַ רײַזע פֿון דריי וואָכן צײַט איבער קאווקאַז לײַט'ן מאַרשרוט אַרדזשאַניקידזע, טיפֿליס, באַטום און איבער דער אַזױ־

גערופענער „וואַיענאָגרוזינסקאָיא דאָראָנא“ (גרוזינישער מיליטער־וועג). כ'האָב געקראָגן א פרייען באַן־כילעט פון קיעוו ביז אַרדזשאַניקידזע און פון דאָרטן אָן האָב איך געדאַרפט באַדינט ווערן פון דער „אַפּטע“ (אַר־גאַניזאַציע פאַר פּראָלעטאַרישע טוריסטן און עסקורסאַנטן), להבדיל פון די אויסלענדישע טוריסטן, וואָס זיינען באַדינט געוואָרן פון דער אָרגאַניזאַציע „אינטוריסט“.

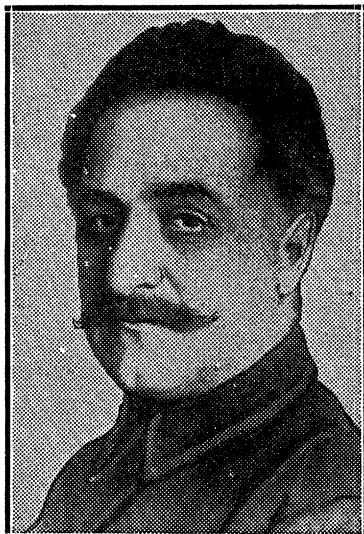
כ'וועל פּרואוון מיט דער הילף פון מיינע איילנדיגע ריזע־פאַרצייכע־נונגען נאָכאַמאָל דורכמאַכן צוזאַמען מיט די לייענער דעם אינטערעסאַנטן וועג, זייער כּיזור, פאַרשטייט זיך, און אָן פּרעטענזיעס אויף אויסשעפּן די טעמע.

די ריזע ביז אַרדזשאַניקידזע האָט געדויערט אַנדערהאַלבן טעג, ריכ־טיגער מעת־לעת. וועגן דער באַן־ריזע אליין וואָלט מען געקאַנט אַ סך שרייבן. ס'איז גענוג צו זאָגן, אַז מיר זיינען דורכגעפאַרן דעם גאַנצן דאָניעצער קוילן־און אייזן־באַסעין, פאַרביי די שאַכטעס און פאַבריקן, פאַרביי די ברענענדיגע בערג מיט קוילן־אַשעס און אָפּפאַל פון אייזן־אַרז, וואָס האָבן אָנגעזאָגט אויף די אמת'ע, כאַטש מיט לעגענדעס־פאַרשפונענע קאַוואַזער בערג; דורכגעפאַרן ראַסטאַוו און דעם „שטילן דאָן“, וואָס כ'האָב שוין אַביסל געקענט פון שאַלאַכאַוו'ס בוך, דער טיך, וואָס פיגורירט איצט אַזוי פּראָמינענט אין די נייעס, די שלאַכט־ליניע, וואָס איז איצט גע־וואָרן די פאַרטיידיגונג פון דעם לעבן פון מאַסקווע, ירושלים, ניר־יאָרק, לאַנדאָן, ווי פון דער גאַנצער ציוויליזאַציע.

פון קיעוו איז געגאַנגען אַ דירעקטע אייזנבאַן־ליניע איבער אַרמאַוויר, פּראָבלאַדנאַיא און מינעראַלניאַ וואָדי, — דער צענטער פון דער צפון־קאַוו־קאַזער גרופע מינעראַל־וואַסער קוראָרטן, ווי פּיאַטיגאָרסק, יעסענטוקי, זשע־ליעזנאַוואָדסק, קיסלאַוואָדסק — ביז אַרדזשאַניקידזע. אָבער באַלד נאָך ראַסטאַוו און לאַנג פאַר מינעראַלניאַ וואָדי האָט מען געפילט די ענדערונג אין דער לופט, קלימאַט און דער פּלאַנצן־וועלט. די באַרג־לופט איז שווער צו אַטעמען, זי איז צורדין פאַר ניט־צוגעוואוינטע לונגען. פון די באַן־פענסטער האָבן זיך אונטער דער העלער זון־ליכט געזען פון אַ ווייטקייט פון העכער הונדערט מייל, ווי צוקער־היטלען אָדער וויסע יאַרמולקעס, די אייזאון שנייבאַדעקטע קעפּ פון די קאַוואַזער בערג.

אַרדזשאַניק ידזע

און אָט זיינען מיר אָנגעקומען אין דעם גרויסן צענטער פון צפון־
קאָוקאַז אָדער אַסעטיע, אין דער אַלטער שטאָט אַרדזשאַניקידזע. דער
נאָמען איז גראַד אַ נייער נאָכ'ן פאַרשטאַרבענעם פּאַלקס־קאַמיסאַר פון
דער שווערער אינדוסטריע, וואָס איז געווען אַ גרוזין, ווי סטאַלין. דער
אַלטער נאָמען איז ווילדיקאָוקאַז.

סערנאָ אַרדזשאַניקידזע

אַרדזשאַניקידזע האָט אַ באַפעלקערונג פון העכער 100,000. דורך
דער צייט פון די 5 יאָר פלענער איז דאָרטן באַדייטנדיג אויסגעוואָקסן די
פּראָדוקציע. דאָרטן האָט זיך געפונען אַ וואַגאַן־רעמאָנט זאוואָד, אַ נייע
פאַבריק, אַ סך קלענערע אונטערנעמונגען, וואַרשטאַטן, אַרמעלן און באַל־
מעלאַכעס. און די הויפּט־זאַך: דער עלעקטרישער צינק־קאַמבינאַט אין
דערבייאַיגן סאַדאַן.

אַרדזשאַניקידזע מאַכט אויף אייך אַ מאָדנעם איינדרוק. אין וועלכן

טייל פון דער שמאָט איר זאָלט זיך ניט געפינען זעט איר פון אלע זייטן הויכע בערג מיט ווייסגרויע קעפּ אָדער קאָפּעליושן און בערד. ביי מיר האָט עס אַרויסגערופן אַ דריקנדיגן געפיל. מען פילט זיך ווי אין אַ טיפּ, טיפּ אָפּגרונט. די בערג קוקן טאַקע אויס ווי מיט דער האַנט צו דער-לאַנגען, נאָר ווען איר ווילט צו זיי צוקומען, דאַרפט איר גיין אַ גאַנץ היפּשן מהלך, כאָטש ניט קיין גאַנצן מיל.

דער אַלגעמיינער איינדרוק פון דער שמאָט איז פון אַלמקייט און פריי-מיטוויקייט, נידעריגע שטיבער, פּלאַטשיגע דעכער, אויפ'ן שטייגער פון די מזרח-לענדער. בלויז די נייע רעגירונגס-הייזער און לער-אַנשטאַלטן זיינען שוין געבויט אויף אַ מאָדערנעם סאָוועטישן שטייגער. אָבער דערפאַר האָבן די איינוואוינער אויסגעקוקט עקזאָטיש, גאָר אַנדערש פון די אוקראַינער, צום ביישפּיל.

דאָ האָב איך צום ערשטן מאל געזען די אַסעטינער און אויך גרווינער אין זייער נאַטירלעכער היימישער אומגעבונג, אין זייערע נאַציאָנאַלע מלבושים — די בילדלעכע „טשערקעסקעס“ מיט די ברייטע פעלערניעס רייטנדיג אויף פּערד אָדער אייזלען. און וועמען קאָנען ניט געפעלן זייערע שיינע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען: די הויכע קאַראָקולענע פּאַפּאַכעס מיט די קוטשמעס אויף אַ זייט, די מיליטעריש-פּאַרמיגע פּידזשאַקעס און מאַנטלען, די צוויי קוילן-טאַשן אָנגענייט אויף ביידע זייטן איבער די ברוסטן, דעם גאַרטל מיט'ן צערעמאַניאַלן קינזשאַל אין שויד. אָפט איז דער גאַרטל גע-ווען פון זילבער מיט ערלשטיינער און דאָס קינזשאַל-הענטל פון העלפּאַנט-ביין אָדער אַן איידעל מעטאַל. די וואָס דינען אין מיליטער האָבן דערצו געטראָגן אַ שווערד און אַ ביסל אַריבערגעוואָרפן אויף דער פּלייצע.

און די פרויען זיינען אויך געווען זייער אַנדערש. כ'האָב נאָך דאָרטן געזען אַפילו פרויען, וואָס האָבן געטראָגן די טשאַדראַ, דעם שלייער אָדער שוואַרצן שאַל אַריבערגעדעקט איבער'ן פנים. כ'האָב אַזעלכע אויך גע-טראָפּן אין טיפּליס. די מערסטע פרויען אין די שטעט זיינען אָבער געווען אָנגעטאָן אין מאָדערנע ליכטיגע קליידער. ס'איז ביי מיר אויך געבליבן אַן איינדרוק, אַז אלע גרוזינישע פרויען האָבן פאַרבראַנזעטע קערפּערס און פּנימ'ער, שוואַרצע אויגן און שוואַרצע, לאַנגע צעפּ.

סאדאָן איז אַן אינדוסטריעלער צענטער און פּראָלעטאַרישער ישוב. דאָרטן געפינען זיך שאַכטעס, פּאַבריקן און זאַוואַרדן פון צינק, און אויך פון בליי און אַנדערע אַזויגערופענע קאָלירטע מעטאַלן, וואָס האָבן נאָך אָנגעהויבן זייער עקזיסטענץ אונטער'ן צאַרישן רעזשים. דאָטן זיינען אויפגעקומען די ערשטע קאדערען פון דעם אַסעמינישן פּראָלעטאַריאַט. כמעט אלע אָנגעזעענסטע סאָוועטישע פירער פון צפון-אַסעטיע זיינען דורכ-געגאַנגען די שול פון סאדאָן.

אָבער בלויז אונטער'ן סאָוועטישן רעזשים, בלויז דעם פראָלעטאָריאַט, האָבן די בערג פון סאדאָן אָנגעהויבן אויפדעקן די אוצרות פון זייערע טיי פענישן. אין פארגלייך מיט'ן רייכן, קאָכיגן, ברויזנדיגן לעבן פון דעם נייעם סאָדאָן מיט דער גרויסער באַאַרבעטונגפאַבריק אין מאזור און גיי גאַנטישן עלעקטראָציניס זאָוואָד און די איצטיגע טיפע שאַכטעס איז ביז דער רעוואָלוציע דאָרט געווען געבעכדיגע קוסטאַרשטינע. טויזנטער אַסעטינער גראָבן, באַאַרבעטן און באַרייכערן מיט די מיטלען פון דער נייעסטער טעכניק די קאָלירטע מעטאַלן. דערביי באַרייכערן זיי אויך זייער אייגן לעבן, זייער נייסט און קולטור.

צפון־אַסעטיע איז ביז דער רעוואָלוציע געווען אַ לאַנד פון אַרעמער לאַנדווירטשאַפט. אָבער אַ דאַנק דער סאָוועטן־מאַכט האָט זי זיך אָנגעדֹוּבן פאַרוואַנדלען אין אַ לאַנד פון קאָלירטן מעטאַל, אַ גאָר וויכטיגער טייל פון דער אַלפאַרבאַנדישער מעטאַלורגיע. זי גיט אַרויס ניט נאָר ציניק און בליי, נאָר אפילו גאָלד און פּלאַטינום.

נאָר נאָך וויכטיגער זיינען די נייע מענטשן פון די קאָלירטע מעטאַלן, וואָס זיינען אַליין געוואָרן קאָלירפֿולע, פאַרביגע, פּוּיש און גייסטיג רייכע מענטשן פון סאָציאַליסטישער בויאָנו. און פון סאדאָן, פון דעם קאָלירטן מעטאַל, האָט אָנגעהויבן אַרויסוואַקסן די יונגע אַסעטינער וויסנשאַפט, אַ פּרעכטיג־יונגע אַסעטינישע פּראָלעטאַרישע ליטעראַטור. איינער פון די דריי וויסנשאַפטלעך־פאַרשערישע אינסטיטוטן פון פאַרבאַנד איבער קאָלירטן מעטאַל געפינט זיך טאַקע אין אַרדושאַניקידזע. זיין דירעקטאָר, געפין איך אויס, איז אַמאָל אַליין געווען אַן אַרבעטער אין דעם ציניק־זאָוואָד.

דאָרטן האָבן איך אויך געהערט דעם נאָמען פון פּראָפּעסאָר מאַסטאָר־וויטש, דער גרויסער סאָוועטישער געלערנטער, אַרום וועמען עס האָבן זיך גרופירט די יונגע וויסנשאַפטלעכע קאדצען פון צפון־אַסעטיע. אַלס באַזעס דינען דער „וּוטוו“ (קאַלעדזש) און דער אינסטיטוט פון קאָלירטע מעטאַלן, וואו עס לערנען זיך 500 סטודענטן און אַספּיראַנטן פון די פאַרשיידענע פעלקערשאַפטן פון צפון־קאָוקאַז. ניט נאָר געפינט זיך נאָך צווישן די קולטור־אַנשאַטלעך אין אַרדושאַניקידזע אַ טעאַטער, שולן און אַ גרופע אַסעטינישע שרייבער, נאָר אפילו אין סאדאָן, ווער איך געוואָר, געפינט זיך אַן אייגענער ליטעראַרישער קרייז מיט צענדליגער מיטגלידער.

די אַסעטינישע ליטעראַטור פאַרמאָגט אַ היפשע גרופע פון באַדייטנ־דיגע, טאַלאַנטפֿולע וואָרט־קינסטלער, אריינגערעכנט דראַמאַטורגן און ראָ־מאַניסטן. אַ סך פון זייערע ווערק זיינען ראָמאַנטיש־היסטאָריש. די טע־מעס — דער נאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָנערער קאַמף געגן די אונטערדריקער. די העלדן — זיינען טאַקע העלדן, קריגער, שרעקלאָזע קעמפער. די טרויע־

ריגע פארנאנגענהייט הויערט נאך איבער אלע בערג און טאלן און קעניאָנס
פון קאווקאז. וועגן דעם דערציילן די קינדער ניט נאָר זיידעס, נאָר אויך
פאָטערס. די אָסעטינער האָבן ליב צו לייענען וועגן קאָמף פון באַרג-
מענטשן פאר פרייהייט.

און דאָך זיינען ניט נאָר די טעמעס כאַראַקטעריסטיש פאר דער יונגער
אָסעטינער ליטעראַטור. נאָר אַ גרויסן אָרט פארנעמט אין דער ליטעראַטור
סאָדאָן אליין מיט די מעטאלן-גרעבער, די סטאכאנאָוועס פון די שאַכטעס
און פאַבריקן, די העלדישע סאַציאַליסטישע בויער. וועגן סאָדאָן ווילט
זיך זינגען! וועגן סאָדאָן ווילט זיך שרייבן אויפ'ן פּאָלגנדיגן אופן:

סאָדאָן — דאָס איז אַ נייע פּאָעמע פון די בערג פון צפון-אַסעטיע.
סאָדאָן — איז די פאַרגאַנגענהייט, געגנוואָרט און צוקונפט פון צפון-
אַסעטיע.

סאָדאָן — דאָס איז אַ וואַנזיניגער באַרג-טייך.
סאָדאָן — דאָס איז אַ קעניאַן, אַ שטיינערנער זאַק מיט משופע'דיגע
ווענט, אַ פּלאַץ פון אומבאַשרייבלעכער שיינקייט.
סאָדאָן — דאָס איז קאָלירטער מעטאַל, די טייערסטע זשילעט,
באַהאַלטן אין די אינגעוויידן פון די בערג.

עמבלעם פון דער ארמענישער
רעפובליק
(דער עמבלעם אויף זייט 3 איז
פון דער גרוזינישער רעפובליק)

„וואַיענאָ-גרוזינסקאָיא דאָראַגא“

צוויי פון די וויכטיגסטע באַרג-וועגן, וואָס שניידן דורך סאַוואַנאַ אין דער ברייט, זיינען דער אַזויגערופענער גרוזינישער מיליטער-וועג און דער אַסעטינישער וועג. דער בעסטער שאַסע-וועג איז דער ערשטער. דער צווייטער, אַסעטינישער, הויבט זיך אָן בלויז 25 מייל פון פראַכלאַדנאָיא און ציט זיך איבער הויכע באַרג-קייטן אַרום 100 מייל ביז דער שטאָט קוטאַאי, 70 מייל אויף צפון-מזרח פון באַטום, דער אויף-פאַרט אויפ'ן שוואַרצן ים.

דער גרוזינישער מיליטער-וועג — וואַיענאָ-גרוזינסקאָיא דאָראַגא — הויבט זיך אָן פון אָרדזשאַניקידזע, 59 מייל פון פראַכלאַדנאָיא, און ציט זיך ביז טיפּליס, אַ שטרעקע פון 132 אַמעריקאַנער מייל (214 קילאָמעטער). אויף איין פונקט גייט דער וועג איבער אַ ספּיראַל-אַרטיגן פּערעוואַל פון העכער 7,000 פוס די הויך. ער ציט זיך אויך פאַרביי צופוסנס פון קאז בעק, אַ לאַנג-פאַרלאַשענער וואַלקאַן פון העכער 16 טויזנט פוס די הויך, איינער פון די העכסטע בערג אין אייראָפּע, וואָס איז פאַראייביגט געוואָרן אין אַ באַרימטער פּאַעמע פון פּושקין („מעזש קאַזבעק אי שאַט נאַראָיו ביל וועליקי ספּאַר“).

אין אַ זוניגן טאָג פון אָנהויב אויגוסט האָבן מיר זיך אַרויסגעלאָזט פון אָרדזשאַניקידזע אויפ'ן גרוזינישן מיליטער-וועג קיין טיפּליס. ניט צופוס, חלילה, נאָר אויף אַן אַפענעם גרויסן לאַסט-אויטאָ, וואו מען האָט אויף אימפּראַוויזירטע בענקלעך אויסגעזעצט אפּשר 20 „פּראַלעטאַרישע טוריסטן“, מיטגלידער פון דער „אַפּטע“-אַרגאַניזאַציע.

מיט אונז איז מיטגעפּאַרן אַ „גאַיד“. פאַר דער צייט פון אונזער רייזע האָט ער אונז דערציילט זייער אַ סך וועגן סאַוואַנאַ, איר געשיכטע, אירע מענטשן און רייכטימער, ווי אויך די אינטערעסאַנטע געשיכטע פון דעם גרוזינישן מיליטער-וועג אַליין. ער האָט אונז אויך אינפּאַרמירט וועגן דער פּאָנאַ (היות-וועלט) און פּלאָראַ (פּלאַנצן-וועלט) פון סאַוואַנאַ אָדער גרוזיע, געגעבן דערקלערונגען וועגן די פאַרשיידענע בערג, טאָלן, פּערע-וואַלן, סעניאַנס, טייכן, שטעטלעך און רעשטלעך פון אַלטע בנינים, היסטאָרישע שלעסער, בית-עלמינ'ס און רואינעס פון פאַרצייטיגע באַרג-ישובים, וואָס מיר זיינען פאַרבייגעפּאַרן.

דער נאָרד האָט דערמאָנט די נעמען פון אַ סך הויכע קאָווקאַזער בערג פון איבער 4,000 מעטער די הויך (אויסער עלברום און קאזבעק, וואָס זיינען די העכסטע אין אייראָפּע — עלברום 18,000 פוס די הויך און קאזבעק 16,500), ווי טעבולקאָס, דיסלאָס, באַנאַס, דיולטידאָנ, באבאדאָנ, שאַרדאָנ און אנדערע דאָנ (א דאָנ מיינט אַ באַרג אויף די שפּראַכן פון די אַרטיגע פעלקער), און פּערעוואָלן פון איבער 2,000 מעטער, ווי קרעסטאָווי, קאַ-דאַרסקי סאַלאַוואַטסקי, סוראַמסקי, א. א. ער האָט אויך אָנגערופּן די נע-מען פון אַ סך טייכן, ווי טערעק, סאַדאַן, קוראַ, ריאָן, ווייסע אראַנווא, שוואַרצע אראַנווא, א. א. וו. באַזונדערס איז זייער רייך די הויט-וועלט פון גרוזיע, און אָפּגערעדט וועגן דער פּלאַנצן-וועלט. דאָרטן זיינען פאַראַן אַדלערס, הירשן, ווילדע זיגן, שעפּסן, ברוינע בערן, וועלף, פּוסקס, קאַבאַ-נעס, שאַקאַלן, לעמפּערטן, זוברעס, וועווערקעס, טיגערס, האָזן, קראַטן, פּאַזאַנעס, ווילדע טויבן, שלאַנגען, יאַשטשעריצעס, סקאַרפּיאָנען, אַלערליי סאָרטן פּיש און אנדערע מינים פון בעלי-חיים. וועגן די פּלאַנצן וועט נאָך שפּעטער געזאָגט ווערן.

קאָווקאַזער טויערן

דער גרוזינישער מיליטערוועג האָט זיך געצויגן איבער דעם קעניאַן פון טערעק און טאַל פון אראַנווע. דער נאָרד דערציילט אונז, אַז דער באַרג-וועג איז לאַנג געווען באַקאַנט אונטער'ן נאָמען „קאָווקאַזער טויערן“. מ'האָט אים אָנגעהויבן בויען נאָך אין יאָר 1801, באַלד נאָכ'ן אָנשליסן גרוזיע צו רוסלאַנד. מ'האָט אים געבויט אַ סך יאָרן. אין יאָר 1814 זיינען שוין אויף אים געפּאָרן עקיפּאַזשן און בלוזי אין דער צווייטער העלפט פון 19טן יאָרהונדערט איז ער געבראַכט געוואָרן צו זיין איצטיגן מאָדערנעם יושטאַנד. אַ דאַנס דעם אויפקום פון די אויטאָמאָבילן איז ער געוואָרן לעבעדיגער פון יאָר צו יאָר. ער איז ניט נאָר זייער וויכטיג פון אַ מילי-טערישן שטאַנדפּונקט, נאָר ער איז דער קירצסטער און שנעלסטער וועג צווישן צפון-קאָווקאַז און טיפּליס פאַר פּאַסאַזשירן און פּאַשטשט. מיט דער אייזנבאַן דערבענט-באַקור-טיפּליס און ארמאוויר-טאָפּסע דויערט די רייזע אפּשר פינף מאָל מער, ווייל מיט דער באַן פון אַרדושאַניקידזע קיין טיפּליס מוז מען אָנלייגן אַן אַ שיר וועג צוליב די בערג און פּאַרן איבער באַסן.

דער היינטיגער וועג ציט זיך איבער 12 סטאַנציעס פון דער געווע-זענער פּערד-פּאַשטש. אָבער לאָמיר ניין כּסדר. פון וולאַדיקאָוואַז — די ערשטע 8 קילאָמעטער — פּאַרן מיר איבער פּלאַכלאַנד, דערנאָך איבער'ן טאַל פון טערעק. נאָכ'ן אָפּפּאַרן 12 קילאָמעטער קומט מען אָן אין דער ערשטער סטאַנציע באַרטאַ. נאָכדעם הויבט זיך אָן די אַזויגערופּענע „דזשעראָווסקאַיע אושטשעליע“, דער ערשטער טיפּער קעניאַן. די בערג זיינען דאָ פעלזיגע, פאַראַן אויך וואַפּנע-בערג. לאַרט איז די צווייטע

סטאנציע. נאָכדעם הויבט זיך אָן די באַרימטע אומגעוויינלעך־שמאַלע, פינסטערע, נראַניטע „דאָריאלסקאַיע אושטשעליע“. דאָס איז אפשר דער סאַמע מאָלערישער טייל פון דעם וועג צוליב זיין ווילדער שטרענגקייט. ביי גוויסע פּאַרט מען דורך אַן אייזערנעם בריק און פאַרביי דעם „דעוו־דאָראַסקי ליעדניק“, וואָס מאַכט אָן אַ סך צרות צוליב זיינע אוואַלאַנשן, זיך אַראָפּלאָזנדיגע לאַווינעס.

מיר קומען אָן אין קאַזבעה, אַ קליין־שטעטל צופּוסנס דעם באַרימטן באַרג אונטער'ן זעלביגן נאָמען (1,705 מעטער). שפּעטער פּאַרן מיר פאַרביי די ישובים גערגעטי און קאַבי און זייער נאָענט פון „קרעסטאָווי פּערעוואַל“. דער וועג איז דאָ שטענדיג אין געפאַר פון שנייאַוואַלאַנשן, פאַרשיטענישן. מיר פּאַרן דורך די געגנטן, וואָס טראָגן אזעלכע מאָדנע, טשיקאַווע נעמען, ווי „טשאַרטאַוואַיאַ דאָלינאַ“ (דער טיילוולשער טאָל) און „קאַמעני כאָאָס“ (שטיינערנער כאָאָס) צוליב די ברוכשטיקער־לאַווינעס פון באַרג „גור“.

מיט גראַנדיאָזיטעט און באַזונדערער אייגנאַרטיגער שיינקייט צייכנט זיך אויס דער „זעמאַלעטסקי ספּוסק“. ער שלענגלט זיך איבער די צעקרימ טע רוקנס פון דעם טאָל אַראַגוואַ (ווייסע) פון דער סטאַנציע גודאַאיר (2,157 מעטער) ביז דער סטאַנציע חלעטי (1,412 מעטער) און פירט אַרי־בער דעם רייזנדער פון אַ שטרענגער באַרג־אומגעבונג אין דער ווייכער צאַרטער נאַטור פון גרוזיע. דער וועג איז דאָ אַ קונציג שטיקל אַרבעט פון אינזשענערן־טעכניק. אָפּט שווינדלט אייך דער קאַפּ, ווען איר גיט אַ קוק ווי הויך איר זייט איבער'ן טאָל. אַרום גודאַאיר איז דוכט זיך דער העכסטער פונקט פון דעם גרוזינישן וועג. פון דאָרטן גייט שוין, דוכט זיך אייך, דער וועג באַרג־אַראָפּ, אַלץ נידעריגער, ביז טיפּלים.

די נאָכפּאָלגנדיגע סטאַנציעס פּאַסאַנאַאָר (ביים צוזאַמענגוס פון דער שוואַרצער און ווייסער אַראַגוואַ (1,014 מעטער) און אַנאַנור געפינען זיך אין דעם שענסטן מאָלערישן טייל פון דעם טאָל אַראַגווע, וואו די בערג רוקנס זיינען שוין באַדעקט מיט בלעטערדיגע וועלדער. נאָך אַנאַנור ווענדט זיך אָפּ צייטווייליג דער וועג פון דעם אַראַגווע־טאָל, נאָר הינטער די דור־שעסטסקער בערג (881 מעטער) פאַלט ער ווידער אין אים אריין.

ביי דער סטאַנציע צילקאַוי (560 מעטער) טראָגט שוין די געגנט אַ פולשטענדיגן לאַנדווירטשאַפּטלעכן כאַראַקטער. די וועלדער זיינען דאָ אויסגעהאַקט און האָבן אָפּגעטראָטן דעם פּלאַץ פאַר באַוואַסערטע תבואה־פעלדער. הינטער צילקאַני הויבט זיך אָן דער קאָלירפּולער קאַרטאַלינישער טאָל, וואו איר זעט אַ סך ישובים אַרומגערינגלט פון וויין־גאַרטנס.

ביי דער סטאַנציע חצבעט (533 מעטער), אַ פאַרצייטיגע הויפּט־שטאַט פון גרוזיע, גייט אַריבער דער מיליטער־וועג אויפ'ן רעכטן ברעג פון קוראַ, און מיט'ן ברייטן טאָל ביי דעם טייך קומט ער אָן אין טיפּלים. אויף דער

קורא לעבן מצכעט פארן מיר פארביי דער גרויסער זעמאָאוטשאלער היד-
ראַעלעקטראָ סטאַנציע, וואָס איז פאַרטיג געוואָרן אין 1927 און באַזאָרגט
מיט עלעקטרישער קראַפט טיפּליט.

רעגנבויגנס אין רעגנבויגנס

אַבער די פאַסטן ענציקלאָפּעדישע, וואָס דער גאָד האָט אונז מיטגע-
טיילט און וועלכע כ'האָב דאָ אויך מיט אייך געטיילט, האָבן ווייט ניט
אויסגעשעפט די טעמע, ווייט ניט דערציילט די גאַנצע געשיכטע פון דער
וואונדערלעכער נאַטור, פון דער מערקווירדיגער, אויסטערלישער רייזע.
די פראַכט און שיינקייט פון דעם גרוינישן מיליטערוועג איז כמעט אומ-
מעגלעך צו שילדערן ווי דאָס פאַרדינט. די רייזע איז פון די גרעסטע איי-
בערלעבונגען, וואָס אַ מענטש קאָן האָבן.

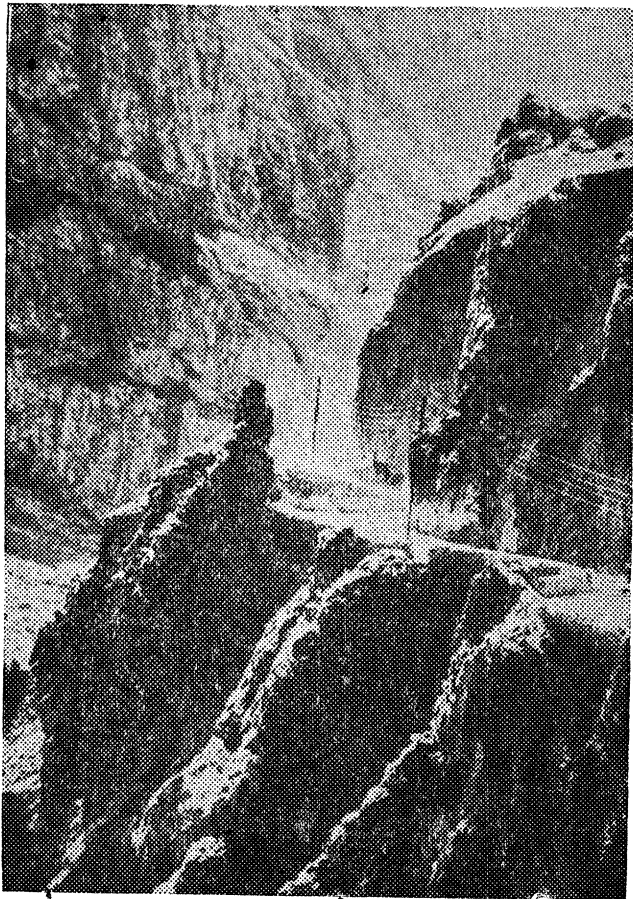
דער וועג ציט זיך שעה'ן לאַנג צווישן בערג, פון איין זייט, פון ביידע
זייטן, פון דריי זייטן, פון אלע זייטן. הויכע בערג, פעלזן האַרבאַטע,
שטראָמען פאַרשייטע, ווייסע און שוואַרצע טייכן. בערג פאַרקאוועט אין
אייז און טיפן שניי, איבער וועלכע עס טראָגן זיך ווינטן און זאווערובעס.
דער אייזצודעק דערגרייכט אַמאָל די סאַמע פּיאַטעס פון די בערג. בערג
פאַרשלייערט מיט וואַלקנס. די וואַלקנס זיינען אַפט אזוי גאַענט פון אייך,
ווי אויף אייער דלאָניע.

איר פאַרט בוכשטעבלעך באַרגאַרויף, באַרגאַראַפּ, באַרגאַראַפּ, באַרג-
אַרויף. די קעפּ פון די בערג, די באַרגשפיצן און באַרגשפאַלטן זיינען
באַדעקט מיט אייז, און די רוקנס און פלייצעס, די צופוסנס און די פעלזן-
פיס פון די בערג זיינען באַדעקט מיט וועלדער, ווייןגערטנער, תבואה-פעל-
דער, פאַליאַנעס.

די קאָלירן פון די בערג און טאָלן און פעלדער און וועלדער און טייכן
האַלטן זיך כסדר אין בייטן, אין שפיגלען, רעפּלעקטירן, מינען, מאַניען,
לאַקערן, שעמערידן, פינקלען, בליאַסקען, צויבערן, כּשופּ'ן, בלישמשען,
גלאַנצן, שיינען, בלענדן, בלינדלען מיט אלע פאַרבן פון דעם רעגנבויגן.
און אַפט זעט איר אויך די רעגנבויגנס אַליין, רעגנבויגנס אין רעגנבויגנס.
די באַרגשפיצן זיינען אַמאָל בלוי, אַמאָל גרוי, צי ווייס, צי ברוין אָדער
בראַנזענע, וויאַלעט און פּורפּור-רויט. זיי נעמען אַן פאַנטאַסטישע פאַרמען
און אוואָרן. אַמאָל זעען זיי אויס ווי פאַפּאַכעס פון גרוינישע ריזן,
אַמאָל ווי קעפּ פון גרייזגרויע געטער, אַמאָל גאָר ווי הויקערס, אַ הויקערדיג
באַרג זיצט אויפ'ן רוקן פון אַ צווייטן. מיר זיינען פאַרבייגעפאַרן בערג,
וואָס האָבן זיך אָנגערופן מיט משיקאווע נעמען לויט זייער אויסזען, ווי
קינזשאַל, „אַסטראַיאַ" (שאַרפע), קאַבאַן, „מיאַדאָוואַיאַ" (האַניגריגע),
„לעטוטשאַיאַ מיש" (פלעדערמויז), א. א. וו.

אַפּטמאָל איז דער וועג געאַנגען און געלאָפּן און געטאַנצט און גע-

שפרונגען איבער זייער הויכע בערג און הויכקייטן, אראפגעהאנגען איבער טיפע אפגרונטן. און אפטמאל איז דער וועג גאר ניט געווען קיין וועג, נאר א שטעג, א שטעגל, א סטעזשקע, א סטעזשקעלע, אזוי שמאל און ענג, אזוי געדרייט און געשלענגלט, אז ווען א צווייטער אויטאמאביל אדער פערד-און-וואגן אדער רייטער איז געקומען אנטקעגן, האט מען געדארפט שווער לאוירן און מאנעוורירן צו קענען דורכקריכן, דורכלאזן איינער דעם צווייטן. אפט האט איר געהאט א געפיל: אט וועלן אנהויבן פאלן שטיינער, לאוינעס, אוואלאנשן פון די ריזיגע בערג און איך פארשיטן און פאר-שטעלן דעם וועג. כ'האב דאס באזונדערס געפילט אין דעם קעניאן פון טערעס, די אוויגערופענע „טערעסקאיע אושמעליע". און זייער אפט,

די „טערעסקאיע אושמעליע" פון גרוזינער מיליטערי-וועג

כמעט יעדן זומער, פלעגט טאקע טרעפן, אז די שלאקסרענגס, צי האסטיק לויפנדיגע בארגטייכן און וואסערפאלן האָבן פארפלייצט, אראָפגעשווענקט און איבערגעריסן שטיקער פון וועג און מ'האָט געדארפט שווער אַרבעטן האָס צו פאַרריכטן.

שווער אָטעמט איר די הויכע באַרגלופט און פילט זיך דאָך גרינגער, לויטערער, באַפליגלטער. וואָס העכער אויפ'ן באַרג, אַלץ פרישער, דינער, שיי-טערער די לופט, אַלץ קעלטער, ווינטיגער. אָפט רעגנט עס אויפן וועג צווישן די בערג, כאָטש די זון שטייט און לאַכט פון אייך אין סאַמע מיטן הימל. די וואָלקנס האָבן געוואָשן פון אייך דעם שטויב פון דעם וועג. אַנטקעגן זון האָבן זיך געמינעט אויף די בערג לאַנגע שאַטנס פון די פאַרבייגע טראַגנדיגע, פאַרביישוועבנדיגע, פאַרבייגייענדיגע, פאַרביילויפנדיגע, פאַר-ביישפרינגנדיגע און טאַנצנדיגע וואָלקנס. ס'איז געווען מערקווירדיג צו זען, ווי אויף אַ געוויסער שטרעקע האָט זיך געצויגן דער שוואַרצער אראַג וואַרטייך, וואָס האָט טאקע אויסגעקוקט שוואַרץ. שפעטער האָט מען אָנגעהויבן זען אויף אַ געוויסער שטרעקע צוויי פאַראַלעלע שטראַמען אין דעמזעלביגן טיך, אַ ווייסער און אַ שוואַרצער. און דערנאָך האָבן זיי זיך צוזאַמענגעגאַסן און מען האָט געזען בלויז דעם ווייסן אראַגוואַרטייך.

מיר פלעגן זיך אָפשטעלן ביי די פיינע שטעטלעך אויפ'ן וועג, ווי לאַרס, קאזבעק. צופוסנס פון דעם באַרימטן באַרג האָבן מיר זיך אָפגע-שטעלט אויף העכער אַ שעה. צוזאַמען מיט אַ גרופע טוריסטן האָבן איך געפרוואווט אויף אים קלעטערן. איז מיט יעדן שפאַן געוואָקסן דער חשק צו קלעטערן. אָבער מיט יעדן שפאַן איז דאָס קלעטערן געוואָרן אַלץ שווערער. און ערשט דעמאָלט האָבן איך צום ערשטן מאָל דערפילט דעם פאַר-געניגן פון באַרגשטייגער, די ליידנשאַפט פון די אַלפיניסטן צו דערגרייכן די העכסטע פונקטן פון די העכסטע בערג, אפילו אויב מ'זאָל דארפן ריזי-קירן מיט'ן לעבן.

מיר האָבן אויפ'ן וועג אָנגעטראָפן אַלערליי רייטער, געזען פון דער-ווייטנס פאַסטוכער מיט פאַפאכעס פון שעפסענעם פוטער פאַשן סטאַדעס שעפסן און ציגן אויף די רוקנס פון די בערג. זעלטענער געזען גערטנער אין די ווייניגער און נאָך זעלטענער געזען אַרבעטער אויף די תבואה-פעלדער. מיר האָבן געזען איינצלנע אַלטימשקע מיט נארגולעס אויף די שוועלן פון אַאולן. אין אַלגעמיין האָבן מיר בלויז אין די שטעטלעך און סטאַנציעס באַגעגנט גרעסערע צאָלן פון מענטשן. אויפ'ן וועג פאַרנדיג האָט מען געדארפט זוכן אַן אַרטיגן איינוואוינער ווי מיט ליכט.

נאָר דערפאַר האָבן איך אין די טוריסטן-כאַזעס, אויף די סטאַנציעס און אויף אַלע בערג און וועגן געטראָפן גרופעס טוריסטן און עקסקורסאַנטן פון אַלע עקן פון גרויסן סאָוועטן-פאַרבאַנד און פון אַלע עקן פון דער וועלט, פון די ארבע פינות עולם. צווישן מיינע מיטפאַרער אויפ'ן אויטאָ-

מאָביל פון „אָפּטע“ האָבן זיך געפונען מענטשן פון אלערליי טיילן פון פארבאנד, פון די פארשיידנסטע באשעפטיגונגען, נאַציאָנאַליטעטן, און עלטער.

כמעט אלע האָבן מיר געזאָגט, אז זיי פאָרן איבער סאָוועטן שוין ניט צום ערשטן מאל. יעדן יאָר מוזן זיי פאָרן אין די בערג. עס ציט זיי שוין אהין ווי אַ מאַנגעט. אין זכרון איז ביי מיר פארבליבן אַ מאַן און פרוי פון איבער די פופציגער. זיי זיינען געקומען פון סווערדלאָווסק. ער איז אַן עלטסטער מייסטער אין אַ וויכטיגער פאַבריק און זיי האָבן שוין אויס־געגעבענע קינדער. האָבן זיי מיר אין שמועס דערציילט, אז יעדן יאָר קריגן זיי אַמווויניגסטנס זעקס וואָכן וואַקאַציע און יעדן יאָר פאָרן זיי ווי־דער אויף סאָוועטן. דאָס איז שוין געווען זייער צוועלפטע רייזע.

דעם גאַנצן וועג — אַמאָל פונדערווייטנס, אַמאָל פונדערנאָענטנס — האָבן מיר געזען אַאָלן, ווי עס ווערן אָנגערופן די שטיבער און ישובים פון די אַרטיגע איינוואוינער אין די בערג. די אַאָלן האָבן אויסגעקוקט ווי זומער־שפרענקלעך אויף די באַרג־פנימ'ער. דער באַרג האָט אָפּט דעם אַאָל געדינט אי אַלס פונדאַמענט, אי ווי אַ וואַנט. דאָס אַאָל־שטיבל, פון שטיין אָדער ליים, האָט געוויינלעך געהאַט בלוז דריי ווענט און אַ פלאַ־טשיגן דאָך. אָפּט האָבן מיר געזען גאַנצע גרופעס שטיבלעך, אַאָלן־דער־פער אָדער ישובים, איינער איבער'ן צווייטן און פון אלע זייטן, אָן אַ באַ־שטימטער אָרדנונג און סימעטריע. זיי האָבן געשאפן דעם איינדרוק, ווי זיי וואָלטן שטענדיג זיך געהאַלטן אין דראַפן אלץ העכער און העכער; כאָטש איבער געקרימטע וועגן און שטעגן, אָבער שטענדיג אַרויף, באַרג־אַרויף, צו דער זון און צו די שטערן...

ט י פ ל י ס

אונזער אויטאָמאָביל פּאַרט אריין נאָך זון־פּאַרגאַנג אין טיפּלים, די הויפּט־שטאָט פון דער גרוזינישער רעפּובליק, דער אַדמיניסטראַטיווער צענטער און גרעסטע שטאָט פון גאַנץ קאווקאַז מיט איבער 300,000 איינ־וואוינער. טיפּלים געפינט זיך אויף דער באַן־ליניע, וואָס פאַרבינדט דעם שוואַרצן ים מיט'ן קאַספּישן.

ס'איז געווען דער סאַמע הויך־פּונקט פון טוריסטן און וואַקאַציע־סעזאָן. אויף דער איבערגעפאַקטער באַזע פון „אפּטע“ האָט געשוויבלט ווי אין אַ בינשטאָק. דאָרטן האָבן זיך שוין געפונען הונדערטער טוריסטן — ווער ס'איז אָנגעקומען היינט, ווער נעכטן, און מיט אַ פּאַר טעג פּריער. יעדערער האָט אויסגעקוקט פאַרברוינט פון דער זון. די באַזע איז געווען בעסער איינגעאַרדענט פון אלע אנדערע, וואו מיר איז אויסגעקומען צו עסן און נעכטיגן. מיר האָבן געגעסן אין ספּעציעלע צימערן און געשלאָפּן אין אַ לאַנגן און ציכטיגן באַראַק, וואו עס זיינען געווען אויסגעשטעלט אין דריי־פיר רייען צענדליגער בעטלעך. ס'איז געווען שטיל און רואיג, כאַטש דער עולם איז געווען מערסטנס אַ יוגנטלעכער. די פרויען האָט מען איינ־געאַרדנט אין אַן אַנדער געביידע פון דער „אפּטע“ אין טיפּלים.

כ'בין געווען זייער מיד. פון דעם וואונדערלעכן טאָג איבער דעם גרוזינישן מיליטער־וועג, האָב איך זיך געלייגט פרי אין מיין בעט און גע־שלאָפּן, ווי אַ גע'הרג'עטער. אויף מאַרגן, באַלד נאַכ'ן פּרישטיק, האָב איך זיך אוועקגעלאָזט צוזאַמען מיט נאָך אַ קיעווער טוריסט מארטשענקאָ צו באַטראַכטן די שטאָט, איינע פון די עלטסטע און אַריגינעלסטע אין סאָוועטן פאַרבאַנד.

טיפּלים איז ניט נאָר אַרומגערינגלט פון בערג ביז 2,400 פוס די הויך, נאָר די שטאָט האָט זיך טאַקע ממש צעלייגט אויף די באַרג־שפּועים און רוקנס פון די הויך־באַרגיגע ברעגן פון ביידע זייטן פון דעם טייך קוראַ, ווי ביים טאַטן אין וויין־גאַרטן. אָבער דאָ האָט דאָס ווערטל געקלונגען אַנדערש, ווייל די שטאָט, באַזונדערס די ראנדן זיינען געווען אָנגעפיקעוועט מיט וויינגאַרטנס אין דעם בוכשטעבלעכן זין פון דעם וואָרט.

אויסער די שווערע אינדוסטריען אין טיפּלים, האָט מען דאָרטן נאָך פאַבריצירט ציגל, טאַבאַק, פלאַנצן־אויל, זיף, וויין, קאַניאַק,

לעדערווארג, מעבל. געווען אויך זעגמילן און זייד-פאבריקלעך. די שטאָט האָט זיך אָנגעהויבן בויען נאָך מיט 15-16 הונדערט יאָר צוריק. געווען דאָרטן סאטערראלן, וואָס זיינען נאָך געבויט געוואָרן אין 16טן יאָרהונדערט. די שטאָט איז א סך מאָל פאַרכאַפט און באַהערשט גע-וואָרן אויף לאַנגע צייט-פּרעיאַדן פון גריכן, רוימער, כוזרים (כאזארן), אַראַבער, מאַנגאָלן, פּערסן, טערקן, און אַנדערע. דעריבער קאָן מען נאָך איצט דאָרטן געפינען איינפלוסן פון די אַלע אַריענטאַלישע פעלקער און מלוכות.

אין טיפלים אין, פארשטייט זיך, געווען א מערהייט גרוזינער. דאָרטן זיינען אויך געווען א סך איינוואוינער פון אנדערע סאָוואַזער און אַריענ-טאַלישע פעלקערשאַפטן. פאר איינעם, וואָס איז ניט באַקאַנט מיט'ן מזרח, האָבן אָבער אַלע יונים געהאַט איין פנים. ביי מיר האָבן אַלע מענטשן אויסגעקוקט, אויב איר ווילט, נאָר ווי אידן. אַלע שוואַרץ-חנ'עוודיגע מיט פינקלענדיגע אויגן. מיר האָט זיך אַפילו געדוכט, אז אַלע האָבן לאנגע „אידישע“ נעזער.

אין שטאָט אַ גרויסע באַוועגונג. די נאַסן שטאַרק באַלעבט. די מענטשן פאַרהאַוועט, באַשעפּטיגט. טראַמוויען האָבן אומרויג געקלונגען. דער טעמפּאָ פון דער סאָוועטישער טיפלים איז נאָרניט קיין מזרח'דיגער, האָבן איר געמאַכט. דאָס קען מען פונדעסטוועגן ניט זאָגן וועגן דער נאַנ-צער שטאָט. עס זיינען נאָך געווען אַלע און גאָר-אַלע קוואַרטאַלן, מיט אַלע מזרח'דיגע אייגנשאַפטן און חנ'ען, אריינגערעכנט ענגע און שמאַלע געסלעך, פּוילקייט און אומרייניקייט. און געווען נייערע און גאָרנייע מאַ-דערנע קוואַרטאַלן, סאָוועטישע קוואַרטאַלן, מיט ברייטע גאַסן און סקווערן. דאָרטן האָט זיך געפונען דער צענטער פון די סאָוועטישע רעגירונגס-און בילדונגס-אינסטיטוציעס, ווי אויך די טעאַטערס, די גרוזינישע אָפּערע, דער אוניווערזיטעט, סטאַלין-מוזיי, א. א. א. א. א. א.

פון די ווייסגעקאַלכטע מויערן פון טיפלים איז מיר געבליבן אַן אַל-געמינער איינדרוק פון ווייסקייט. נאָר אַפילו אין דער נייער שטאָט, אין די נייע קוואַרטאַלן, פלעגט איר אָפט זען זאַכן, וואָס האָבן אייך דערמאַנט, אַז איר זענט אין אַן אַריענטאַלישער שטאָט. דאָס איז געווען, צום ביי-שפּיל, ווען איך פלעג זען די אייזעלעך מיט די אַראַפּנעהאַנגענע מילך-קריג-לעך אָדער אַנדערע פעלקעך פון ביידע זייטן, וואָס פּעדלער האָבן געפירט. אָדער ווען איך פלעג זען א פרוי מיט'ן „טשאַדראַ“-שלייער אריבערגעדעקט דאָס פנים, ווי ס'איז דער טראַדיציאָנעלער שטייגער ביי די מאַכמעדאַנער, ביי די פּערסן און אַנדערע. דאָס האָבן אייך אויך דערמאַנט די פאַרשפּי-צינטקילעכדיגע דעכערקעפּ פון מעטשעטן, מיט די שטיינערנע גאַניקעס אַרום זייערע העלזער, די רייך-קאָלירטע, רונד-בייביגע מינאַרעטן. (כ'האָב באַזוכט אזא מאַכמעדאַנישן קלויסטער אין באַטום).

איר האָט געפילט די עקזאטישקייט, דעם גייסט פון מזרח, דעם הויך פון אַריענט, אויף די מערס און באַזאָרן פון דעם אָרט־געבירטיגן „נעיטיוו“ געגנט. דאָרטן האָט איר געטראָפן אלערליי מזרח־מענטשן: טערקן, פערסן, אַראַבער, טאַטאַרן, סירגוזן. דאָרטן זיינען אויך געווען אויסגעשטעלט די פּאַלקס־סינסטלערישע אַרבעטן פון גרוזינישע זילבער־שמידן, געווער־שמידן, שווערדן־מאַכער, ווי אויך טעפּיכער, געטריקנטע פרוכטן, שאַלן, טיכלעך און אַנדערע זייד־אויסאַרבעטונגען, פארשיידענע סחורות פון פערסיע און דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד.

אין זכרון איז מיר באַזונדערס געבליבן דער שטאַרקער איינדרוק פון מיין באַזוך אין דעם טיפּליסער סטאַלין־מוזיי. דאָרטן זיינען צונויפגע־זאַמלט גאָר א סך עקספּאַנאַטן פון סטאַלינ'ס לעבן און קאַמף, באַזונדערס אין זיין געבורט־לאַנד גרוזיע. די אויסשטעלונגען פון דער פּאָנאַ, פּלאָראַ, נאַטור־אוצרות און אַלע אַנדערע פּאַזן פון דעם לעבן אויף סאַוואַז זיינען אויך געווען זייער אינטערעסאַנט. ס'האַבן זיך ביי מיר איינגעקריצט אין זכרון, צום ביישפּיל, די מוזיי־מאַטעריאַלן וועגן די כעווסורן פון וועמען עס זיינען פאַרבליבן געציילטע טויזנטער אויף אומצוטרימלעכע באַרג־שפיצן.

מיינע זינד דערמאָן איך היינט

טיפּלים איז אויך געבענטשט מיט וואַרעמע וואַסער־קוואַלן, וואָס האָבן גרויסע הייל־אייגנשאַפטן. אָבער סיי די אַלטע בעדער, וואָס זיינען אויפגעבויט געוואָרן נאָך מיט הונדערטער יאָרן צוריק, סיי די נייע בעדער, געפינען זיך אין דער אַלטער שטאָט אָדער אַלטן קוואַרטאַל, וואָס דערמאָנט אָן די אַלטע קוואַרטאַלן פון ירושלים און אַנדערע מורח־שטעט. די טיפּ־ליסער בעדער ביי די וואַרעמע קוואַלן זיינען באַרימט און וועגן זיי פּלעגט מען דערציילן גאַנצע לעגענדעס אויך אין אויסלאַנד. און ניט נאָר פאַר'ן וואַרעמען וואַסער זיינען די בעדער געווען באַרימט, נאָר אפשר נאָך מער פאַר די טיפּליסער „פאַרשטיקעס“. האָב איך באַשלאָסן צו באַזוכן אַזאַ באַד צוזאַמען מיט מיין סאָוועטישן לאַנדסמאַן מאַרטשענאַק.

פון דרויסן איז שווער געווען צו טרעפן וועלכע בעדער עס זיינען נייע און וועלכע אַלטע. מיר זיינען צוגעקומען צו אַ פענצטערל און באַצאָלט עפעס גאָר ווייניג, געדענק איך. דערנאָך האָט מען אונז אריינגעפירט אין אַ צימער זיך אויסטאָן. מיט די באַדינער האָבן מיר זיך ניט געקענט צו־ניפּרעדן. זיי האָבן געקענט בלויז געציילטע רוסישע ווערטער און מיר האָבן זיך בלויז פאַרשטאַנען אויפ'ן וואונט. דער צימער איז געווען זייער אַ טונקלעך און ניט איבעריגס ריין. כמעט ווי ניט געווען קיין מעבל — בלויז עטלעכע בענק און פּאַליצעס.

נאָכ'ן אויסטאָן האָט מען אונז אריינגעפירט אין דעם ריכטיגן באַד־

צױמער, א פארוואַלקסנמן מיט פאַרע. ער האָט אויסגעקוקט ווי א אידישע
מקוה. דער דיל פון שטיין אָדער ציגל. ביים וואַנט האָט זיך געפונען אַן
איינגעמוירטע ציגל-וואַנע מיט וואַרעמען וואַסער. טאָקע נאַטירלעכע
קוואַל-וואַסער, ניט קיין קינסטלעך אָנגעוואַרעמטע. אָבער די וואַנע איז
ניט געווען זייער אָנציענדיג. דאָס וואַסער האָט אויסגעקוקט ברודיג.
האָב איך שנעל פאַרלאָרן מיין חשק זיך דאָרטן צו באַדן.
מארטשענקאָ האָט זיך דער ערשטער אָפגע'טובל'ט עטלעכע מאָל אין
דער גרוזנישער „מקוה“. א „פאַרשטיק“ האָט אים דערנאָך אויסגע-
צויגן אויף אַ באַנק און אפּשר פּופצן מינוט מאַסאַזשירט און „אויסגע-
קנאַקט“ יעדן ביינ און ביינדל אין זיין קערפער. איך מוז זיך מורה זיין,
אַז גראַד ביי די וואַרעמע וואַסער האָב איך געקראָגן „קאַלטע פּיס“, האָב
מוחל געווען די וואונדער פון די טיפּליסער בעדער און זיך קוים אָפגעבעטן
ביים „פאַרשטיק“ ער זאָל מיך ניט נעמען אין דער אַרבעט אַרױן. דער
„פאַרשטיק“ האָט זיך, ווייזט אויס, געפילט באַליידיגט, וואָס איך וויל
זיך ניט באַנוצן מיט זיין „ביינער-קנאַקעדיגער“ קונסט. אָבער פאַרפאַלן:
„מייע זינד דערמאָן איך היינט“.

אויפ'ן באַרג „דאָויד“

כ'קען אויך ניט פאַרגעסן די עטלעכע אָונטן, וואָס איך האָב פאַר-
בראַכט אויפ'ן טיפּליסער באַרג „דאָויד“, אַ גאַנץ הויכער באַרג. ער איז
ניט קיין נאָמען נאָכ'ן אידישן דוד המלך, נאָר טאָקע נאָך אַ גרוזנישן מלך
דאָויד. און טשיסאַווע: דער אידישער מלך איז באַרימט ניט אזוי פאַר
זיין שפּילן, נאָר דער עיקר אַלס מלחמה-פירער בעת דער גרוזנישער מלך
איז באַרימט אין דער געשיכטע פון זיין פּאָלק אַלס בויער. אויפ'ן באַרג
איז מען געקומען מיט דער הילף פון אַן אַזויגערופענעם „פּוניקוליאַר“,
דאָס הייסט, אַ באַרג-טראַמוואַי, ווי אויף מאונט ביקאַן און אַנדערע בערג
אין אַמעריקע און אין דער גאָרער וועלט. דאָרטן איז געווען דער קוני
איילענד, דער פאַרוויילונג-צענטער, דער „פאַרק פון קולטור און אַפרו“
פון טיפּליס.

יונג און אַלט פלעגט נאָך דער אַרבעט קומען אויפ'ן באַרג. משפּחות-
ווייז פלעגט מען קומען, זיך אויסזעצן אויף די לאַנגע פאַרק-בענק צו שעפּן
קילע, פרישע לופט, אָדער אויף שטולן אַרום די טישלעך פון רעסטאָראַנען
און קאַפעטעריעס אונטער'ן פרייען הימל אַלץ פאַריז. איר האָט געקענט
באַשטעלן ביי די זעטערס (סאַרווערס) וויין, שאַשליק (שעפּסן-פלייש) און
אַנדערע גרוזנישע מאַכלים און סאַוועטישע פאַטראַוועס. אין דעם גרויסן
רעגירונגס-רעסטאָראַן האָט אַלע נאַכט געשפּילט מוזיק. די גרוזנישע
קלעזמער האָבן אויסגעשפּילט אויף די איינגאַרטטיגע קאָוואַזער אינסטרור-
מענטן אַריענטאַלישע פּאָלקס-מעלאָדיעס, וואָס האָבן געוויינלעך געקלונגען

ניט ווייניגער טרויעריג, ווי אידישע טראַדיציאָנעלע מוזיק. זינגער האָבן אויך רעציטירט און אימפּראָוויזירט פאַרשיידענע פּאָלקס־שאַפּונגען, און דער עולם פלעגט דורכפירן פאַרשיידענע פּאָלקס־טעניץ, ווי די באַרימטע לעזגינקע.

זיי פירן דורך אַ פּאָלקס־טאַנץ

אַ גוואַלדיגן איינדרוק האָט, ווי אויף יעדן באַזוכער פון דעם דאָוויד באַרג ביינאַכט, געמאַכט אויך אויף מיר די אַנטפּלעקטע פּאַנאָראַמע, אַראָפּ־קוקנדיג אויף דער שטאָט. אין אַן אויסגעשטערנטער נאַכט איז דער עפּעקט געווען באַזונדערס באַצויבערנדיג. שטעלט זיך פאַר: טויזנטער שטערן אויפ'ן הימל אויבן און טויזנטער שטערן — עלעקטרישע ליכט — אויף דער ערד אונטן. דער הימל האָט אָפּגעשפיגלט די ערד און פאַרקערט.

טיפּלים איז פאַר מיר געווען אויסגעשפּרייט ווי אַ רייזיג אויפגעעפנט בוך מיט עלעקטרישע בוכשטאַבן. האָב איך געלייענט די געשיכטע פון דער סאָוועטישער גרוזיע דורך די לענין־לעמפלעך אין דער הויפט־שטאָט פון סטאַלין'ס געבורטלאַנד.

דניעפראסטראַי פון קאווקאז

דער געדאַנק אויסצובויען איינע פון די גרעסטע הירדאָ-עלעקטרישע סטאַנציעס אויפ'ן טייך ריאָן ניט ווייט פון טיפּליס ביי קוטאאים איז אויפֿ-געקומען נאָך אונטער'ן צאריום. אָבער ערשט אונטער דער סאָוועטן-מאַכט איז דאָס פאַרווירקלעכט געוואָרן.

— „אויספּאָרשן, צי ער איז ביים פּולן זינען“ — אזא באַמערקונג האָט אָנגעשריבן דער פאַרטרעטער פון צאַרישן האַנדלס-מיניסטער אין 1912 אויפ'ן פּראָיעקט פון אַן אינזשענער אויסצונוצן די וואַסערן פון קאווקאז פאַר בויען הירדאָ-עלעקטראַסטאַנציעס.

„ריזשו ריאָן“ — משוגענער טייך — אזוי האָבן אים גערופן די אָר-טיגע איינוואוינער. יעדן פּרילינג, ווען די באַרג-שנייען זיינען צענאַנגען, פלעגן די בייטייכלעך פון ריאָן אָפּווישן אויף זייער וועג אַלץ, וואָס זיי האָבן באַגענט. די איינוואוינער פלעגן אין פּאַניק אַנטלויפן פון דעם אויפגעברויזטן טייך אין די בערג, וואו זיי האָבן פאַר זיך אָפּגעקעמפט ביי די ווילדע פעלזן, קליינע שטיקלעך ערד.

בלויז די סאָוועטן-מאַכט האָט באַוויזן צו צוימען דעם מעכטיגן באַרג-טייך, וואָס טראַגט שטורמיש זיינע וואַסערן און אים צווינגען צו אַרבעטן אויפ'ן סאָציאַליזם. אין 1927, האָב איך שוין דערמאָנט, איז ניט ווייט פון טיפּליס געלָאָזט געוואָרן אין גאַנג די זעמאַוומשאַלער הירדאָ-סטאַנ-ציע — זאָנעס. דער טאָג פון לָאָזן אין גאַנג די סטאַנציע איז צונויפגע-פאַלן מיט'ן טאָג, ווען מען איז צוגעטראָטן צו בויען נאָך א מעכטיגערע סטאַנציע אויפ'ן טייך ריאָן. ריאָן-נעס איז געווען די מעכטיגסטע הירדאָ-סטאַנציע פון קאווקאז.

ס'איז שווער אפילו זיך פאַרצושטעלן דעם גרויסן מאַסשטאַב פון די אַרבעטן, וואָס עס איז אויסגעקומען פאַנדערצעוויקלעך אין דעם שמאַלן און ענגן טאָל פון „משוגע'נעם טייך“. מען האָט געדאַרפט אַרויסנעמען ביז 2 מיליאָן פעלזן און ערד-גרונט און דורכפירן ביז 250 טויזנט קובאַ-מעטער קאַנקריט (בעטאָן) און אייזן-בעטאַנישע אַרבעט. דער מאַסשטאַב פון די אַרבעטן אויפ'ן ריאָן-נעס איז כמעט געווען דער זעלבער וואָס אין דניעפּרבויו.

פיר קילאָמעטער פון קוטאאים, צווישן צוויי פעלזיגע ברעגן, איז אויס-
געבויט געוואָרן אן אייזן-בעטאָן דאמבע (הרעבליע), וואָס שטעלט אָפּ די
וואַסערן פון טייך ריאָן. דאָס וואַסער טרעט אריין אין אַ וואַסער-באַסעין,
און פון דאָרטן — אין אַ גרויסן טונעל פון 4 מיט אַ האַלב קילאָמעטער
די לענג. דער טונעל איז אזוי גרויס און ברייט, אז דורך אים קאָן פריי
דורכפאָרן אַ פאַסאזשיר-צוג.

פון טונעל פאלט אריין דער וואַסער-שטראָם אין אַן אָפּענעם קאַנאַל
פון פינף קילאָמעטער די לענג. דער דעק פון קאַנאַל איז זייער אַ ברייטער.
ביים סוף קאַנאַל איז אויסגעבויט נאָך אַ גרויסער באַסעין, וואָס נעמט
אריין 400 טויזנט קובאַמעטער וואַסער. אָט-דער באַסעין דינט דער ריאָן-
געס אַלס רעזערוו, וואָס גיט אַ מעגלעכקייט אין די אַזויגערופענע „פּיק“-
שעה'ן (ווען די עלעקטראַסטאַנציע איז אַמשטאַרקסטן אָנגעלאָדן) איינצו-
שליסן דעם פּערטן רעזערוו-אגרגאַט.

סאָוועטיש פון קאָפּ ביז די פּיס

דורך פיר קאָלאָסאַלע רערן (טרויבן), וואָס דער דיאַמעטער פון יע-
דערער פון זיי איז אָנדערהאַלבן מאָל גרעסער פון אַ מענטשלעכן וואוקס,
פאלט דאָס באַסעין-וואַסער פון אַ 60 מעטערדיגער הויך און דריקט מיט אַ
קאָלאָסאַלער קראַפט אויף די פיר טורבינעס. דאָס קלאַפן פון דעם וואַסער
גיט קראַפט דעם גענעראַטאָר, וואָס מאַכט 300 אומדרייען אין אַ מינוט.
די גענעראַטאָרס זיינען אַרויפגעזעצט אויף איין וואַל מיט די טורבינעס.
די מעכטיגקייט פון יעדן גענעראַטאָר באַטרעפט 17,500 פּער-דראַפּט.

דאָס מערקווירדיגסטע אויפ'ן ריאָן-געס איז דער פאַקט, וואָס די
גאַנצע אויסשטאַטונג פון אָנהויב ביז'ן סוף האָבן פּראָיעקטירט סאָוועטישע
אינזשענערן און האָבן אויסגעאַרבעט סאָוועטישע זאָוואָדן. ריאָן-געס איז
געווען די ערשטע מעכטיגע הידראַ-עלעקטראַסטאַנציע אין סאָוועטן-פאַר-
באַנד, וואָס איז אינגאַנצן אויסגעשטאַט מיט סאָוועטישע מאַשינעס. זי
איז געווען סאָוועטיש פון קאָפּ ביז די פּיס.

דער עלעקטרישער שטראָם פון ריאָן-געס שפייזט דעם גרעסטן זאָוואָד
פון מאַרגאַנעץ — דעם זעסטאָפּאַנער. פון די טשאַטורער מאַרגאַנעץ-אַרץ
שמעלצט אויס דער זאָוואָד יעדן יאָר העכער 150 טויזנט טאָן פון דעם
זייער ווערטפולן מעטאַל, וואָס איז שטאַרק נויטיג אויף אויסאַרבעטן שטאַל
פון הויכער קוואַליטעט.

טשאַטורע בין איך אגב פאַרבייגעפאָרן מיט דער באַן. די געשיכטע
מיט'ן טשאַטורער אָדער טשיאַטורער מאַרגאַנעץ-אַרץ איז ביז נאָר אַן אינ-
טערעסאַנטע פאַר זיך אליין. די גרעסטע סענסאַציע אויפ'ן אַלגעמליכן
מאַרגאַנעץ-מאַרק האָט אַרויסגערופן דאָס באַווייזן זיך פון סאָוועטישן מאַר-
גאַנעץ. פון אָנהויב האָט זיך קיינער ניט געוואַלט ערנסט באַציען צו די

רעזערוון פון טשיאטורער מארגאנעז. אָבער דער צווישנפעלקערלעכער
נעאָלאָגישער קאָנגרעס אין סטאַסקהאָלם האָט נאָך אָנגעוויזן, אז אָט די רע-
זערוון באַטרעפֿן בײַ 146 מיליאָן טאָן.

אין 1933, ווען די ערשטע טורבינע פון ריאָן-געס האָט געקראָגן דעם
עלעקטרע-שטראָם, איז גלייכצייטיג געלאָזט געוואָרן אין גאַנג אויך דער
ערשטער עלעקטרישער אויוון פון זעסטאפאנער מארגאנעז-זאָוואָד. דער
ריאָן-געס שפייזט אויך מיט עלעקטרע קוטאאים, די טקוויבולער שאכטעס,
דעם קאספישן צעמענט-זאָוואָד, דעם עלעקטריפּיצירטן טייל פון די קאָוואָ-
זער אייזנבאַנען, א. אַנד.

בשעת מײן ריזע האָט מען מיר נאָך דערציילט וועגן דעם פּלאַן פון
אַ רעגולירנדיגער סטאַנציע אונטער'ן נאָמען כראָס-געס. דער טיך כראָס
איז דאָס בייטייכל אויף רעכטס פון דעם טיך קורא. ער שטראַמט דורכ'ן
צכאלקיער טאָל, וואָס איז ענלעך אויף אַ געגראָבענעם דעזערוואַר. דאָרט
האָט געזאָלט אויסגעבויט ווערן אַ מעכטיגע סטאַנציע צו רעגולירן די אַר-
בעט פון די קאָוואָזער הידראָ-עלעקטראָסטאַנציעס. איין דיספעטשער
וואָלט אָנגעפירט מיט דער גאַנצער עלעקטרע-ווירטשאַפט פון גרוזיע, וואָס
וואָלט אין פּרט פון עלעקטרישער ענערגיע געוואָרן איינע פון די רייכסטע
רעפּובליקן אין דעם סאָוועטן-פּאַרבאַנד.

פאַר דער צוקונפּט זיינען פאַראויסגעזען געוואָרן נאָך אינטערעסאַנט-
טערע פּראָבלעמען פון עלעקטריפּיצירן קאָוואָז. מיר האָבן שוין דערמאָנט
די סעוואַנער אָזערע צופּוסנס פון דעם ביבלישן באַרג אַראַראָט, וואָס פאַר-
מאָנט די קאָלאָסאַלע ציפּער פון 58 ביליאָן קובאַמעטער וואַסער. אין דער
אָזיערע פּאַלן אריין 30 טייכן. אויף דער באַזע פון דער אָזיערע איז פאַר-
פּראָיעקטירט געוואָרן אַ גאַנצער קאסאד פון הידראָ-עלעקטראָסטאַנציעס.
די מעכטיגקייט פון די סטאַנציעס וואָלט געווען גרעסער פון דניעפּראָ-געס.

ב א ט ו ס

פון טיפלים קיין באטום בין איך געפארן מיט דער באן. וואָס נאָענ־
טער צו באטום אלץ טראַפישער ווערט דער קלימאט און די לאַנדווירט־
שאַפט. איר זעט אלץ אַ גרעסערע רייכקייט פון פלאַנצן, מער פאלמעס,
מאנאָגליעס, אויסטערלישע גרויס־וואוקסיגע, פיל־קאָלירנדיגע בלומען, פאר־
שיידענע ציטרוס־פלאַנטאַציעס.

באטום איז די הויפט־שטאָט פון אדוּשאַריסטאָן, מיט ארום 100
טויזנט איינוואוינער. באטום איז אויך אַ בוכטע. זי פארמאָגט דעם
וויכטיגסטן פאָרט פון קאווקאַזער ים־ברעג. און אינגאַנצן אַכט קילאָמע־
טער פון דער שטאָט געפינט זיך דער טייך טשאַראַב, דער גרענעץ מיט
טערקיי. די בערג באַשיצן די בוכטע פון ווינטן. נאָך סעוואַסטאָפאָל האָט
זי דעם טיפסטן האַפן. דורכ'ן פאָרט ווערן אַרויסגעפירט: אויל פון באַקו,
טישיאַטורער מאַרגאַנץ, קאָקאַנעס, זייד, פעל, וואַלד־מאַטעריאַלן. און עס
ווערן אַריינגעפירט: מעל, תבואה, צוקער, מאַשינעס, פאַפיר, מעטאַל־
אויסאַרבעטונגען. אַן אויל־ער ציט זיך פון באַקו ביז באטום — פאַראַ־
לעל מיט דער אייזנבאַן.

די פראָדוקציע פון באטום אליין איז אַ ריזיגע. פאַראַן אויל־
ראַפיניר זאוואָדן, צינדאָן טשונגן־ניסערייען, בידאָן־פאַניר זאוואָדלעך,
טאַרטאַקן, וואַרשטאַטן פון באַמבוק־מעבל, גאַרבאַרניעס, טאַבאַק־פאַבריקן,
עלעקטרישע סטאַנציעס. פאַראַן באַלמעלאַכעס (קוסטאַרן) און וואַסער־
פראַנט אַרבעטער, וואָס באַדינען דעם פאָרט. פאַראַן פישער און גערטנער.
אין די גערטנער וואַקסן וויינטרויבן און אַ סך פרוכט: עפֿל, באַרן, מאַנדאַ־
רינקעס, אינזשיר, יאַפאַנישע פלוימען.

די באַפעלקערונג באַשטייט פון פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן:
אדוּשאַרצעס, גרוזינער, אַרמענער, רוסי, גריכן, אידן און אַנדערע.

דער קלימאט איז אַ סוב־טראַפישער: גאַר אַ סך רעגן. דאָס איז איי־
נער פון די וואַרעמסטע פלעצער אין סאָוועטן־פאַרבאַנד. אפילו אין דעם
קאַלטסטן חודש פעברואַר טרעפט זעלטן פּרעסט און שניי. 120 טעג פון
יאָר רעגנט. די מערסטע רעגנס פאַלן אין סעפטעמבער און נאָוועמבער. די
לופט איז פייכט און שטיקנדיג, ווי אין ספּעקטן (אַראַנושערייען). נאָר
אַפט בלאָזן און ווייען קילע ווינטן פון ים אָדער בערג. אין באטום וואַקסן

אונטער'ן פרייען הימל פאלמעס, מאגנאליעס, לימענס, מאראנצן, מאנ-
דארינען, א. אז. וו.

באטום פארמאגט א סך בילדונגס-אנשטאלטן: א פעדאגאגישער
אינסטיטוט, אן אגראגאמישער טעכניקום, א טעכניקום צו מאכן זייד, צענט-
ראלע שטאט-ביבליאטעק, פארק פון קולטור און אפרו, אויסער קינדער-
שולן, מיטל-שולן, צייטונגען אין דער אדזשארישער, גרוזינישער און אַני-
דערע שפראכן, א. אז. וו. זי איז אן אלטע שטאָט — נאָך געווען פארנומען
פון גריכן און רוימער. אין מיטלאַלטער געווען באַהערשט פון קאווקאזער
פירשטן. אָנהויב 17טן יאָרהונדערט — פון טערקן. אין 1878 אַריבער
צו רוסלאַנד. לויט'ן בריסקער אָפּמאָך אין 1918 אַריבער צו טערקיי. אין
1919 פארנומען געוואָרען פון די ענגלענדער, ווי באַקו און אַנדערע שטעט.
אין 1920 האָבן די ענגלענדער איבערגעגעבן די שטאָט צו דער גרוזינישער
מענשעוויסטישער רעגירונג פון זשאַרדאניאַ. און ערשט אין 1921 האָט
זיך דאָרטן איינגעשטעלט די סאָוועטן-מאַכט.

לעבן פאָרט געפינט זיך די אַזויגערופענע „אַלטע“ שטאָט מיט ענגע
גאַסן און קליינע קרעמלעך און וואַרשטאַטן. פאַראַן נאָך א נאַנצע „אויף-
שטעטל“ מיט אויף-אַפיניר זאוואָדן און מיט אייזערנע קעראַסין-ציסטער-
נעס. אַרום שטאָט געפינען זיך די באַרימטע דאַטשע-פּלעצער, ווי מאַריני-
דזשאַאָורי און „זעליאַני מיס“. אין לעצטן פּלאַץ האָבן זיך געפונען
4-5 מעג אויף דער באַזע פון „אַפּטע“.

באַלד דערנעבן געפינען זיך די 70 העקטאַר פון דעם וויסנשאַפּטלעכן
באָטאַנישן גאַרטן, איינער פון די אינטערעסאַנטסטע און ווערטפולסטע אין
דער וועלט. ער איז געגרינדעט געוואָרן אין 1912 פון פּראָפּעסאָר א. ה.
קראַסנאַוו, וועמעס קבר און מאָנומענט געפינען זיך טאַקע אין דעם גאַרטן.
(אין סאָוועטן-פאַרבאַנד אַליין געפינט זיך בלויז איין ענלעכער פּלאַץ. דאָס
איז דער אַזויגערופענער ניקיטסקער באָטאַנישער גאַרטן אין קריים.)
און באַלד הינטער'ן באָטאַנישן גאַרטן, 1 קילאָמעטער פון באַטום,
געפינט זיך די אייזנבאַן-סטאַנציע „טשאַקווא“, וואָס איז באַרימט אין דעם
גאַנצן פאַרבאַנד צוליב די אַרטיגע טיי-פּלאַנטאַציעס.

„זעליאַני מיס“

פון באַטום זיינען ביי מיר פאַרבליבן זייער אינטערעסאַנטע דערינע-
רונגען. אַנקומענדיג מיט דער באַן קיין באַטום, געדענק איך, צום ביי-
שפּיל, האָט מיך פאַרוואַנדערט דער אויפּשריפט אויף אַ וואַגאָן, וואָס איז
געשטאַנען אויף אַ רעזערוו-ליניע: „פּאַסט-אינספּעקטאָרן פון דער פּיאָנער-
אָרגאַניזאַציע“. נו, פּיאָנערן, האָבן איך געוואוסט, זיינען סאָוועטישע
קינדער אין עלטער פון 5-6 ביז 12-13 יאָר. האָבן איך ניט געקענט
פאַרשטיין די שייכות פון די פּיאָנערן צו דער פּאַסט-אינספּעקציע. דער-

קלערט מען מיר, אז איך לעב נאך אלץ מיט „אויסלענדישע“ באגריפן. אין סאָוועטן־פאַרבאַנד הויבט מען אָן דערציען נאָך פון קינדהייט צו זיין שפּעטער פּיאיג איבערצונעמען אלע מלוכה־פונקציעס. און די פּיאָנערן שיקן דעריבער אַרויס פאַרשטייער צו אונטערזוכן און זיך באַקענען מיט יעדן איינציגן מלוכה־געביט, ווי אינדוסטריע, האַנדל, בילדונג, טראַנספּאָרט, פּאָסט, א. א. ו. די פאַרטרעטער ברענגען דערנאָך אַ באַריכט פון זייער אונטערזוכונג, וואָס ווערט אַרויסגעשיקט צו אלע פּיאָנערן־אָרגאַניזאַציעס אין לאַנד. אין באַריכט ווייזן די אונטערזוכער אָן אויף די פעלערן און מאַכן רעקאָמענדאַציעס וויאָזוי צו פאַרבעסערן דעם געהעריגן מלוכה־אַפּאַראַט. אין דעם פאַל האָב איך זיך עס אָנגעשטויסן אין באַטום אָן אַ פּיאָנער־ישער דעלעגאַציע פון פּאָסט־אינספּעקטאָרן. זיי פּאָרן אַרום אין אַ ספּעציעלן וואַגאָן און שטעלן זיך אָפּ צוליב זייערע אויספאַרשונגען אין אלע וויכטיגע צענטערס פון לאַנד.

פון דער שטאָט אליין איז מיר פאַרבליבן אין געדאַנק דער פּראַכט־פולער וואַסער־פּראָגנאָ, דער ברעג־ראַנד פון דעם האַפּן, וואָס ציט זיך ווי אַ פּאָדקאָווע. די סאָוועטן־מאַכט האָט דעם וואַסער־פּראָגנאָ פאַרוואַנדלט אין פּרעכטיגע אלייען און פּאַרקן מיט פּאַלמען און אַנדערע סוב־טראָפּישע פּלאַנצן. ער איז געוואָרן אַ שפּאַציר־פּלאַץ, אַ מין באַדרוואָק און פּראָמענאַדע ביי דעם ים־ברעג. און אין האַפּן זיינען אַלעמאָל געווען אַ סך פּאַרשיידענע שיפּן, אַרײַנגערעכנט אויסלענדישע, וואָס האָבן צוגעגעבן דער שטאָט אַן אינטערנאַציאָנאַלן כאַראַקטער.

בין אויך געווען אַנטציקט פון דעם כאַמת קולטורעלן שטאָטישן „פּאַרק פאַר קולטור און אָפּרו“, פון די אַריגינעלע בודקעס פאַר די פּאַרקער (טרע־פּיק)־מיליציאָנערן אין דער פּאַרק פון גרויסע שירעמס, געמאַכט פון באַמבוס־שטעקלעך, און פון די אומגעוויינלעך־ציקטיגע ברוק־שטיינער, וואָס פלעגן שטענדיג אויסקוקן, ווי מ'וואָלט זיי ערשט אויסגעצוואַנגן און אויסגעשייערט. דאָס פלעגן אין דער אַמת'ן אויפּטאָן די אָפּטע רעננס אין באַטום. אויף דעם ברוק האָט מען געקאָנט זאָגן, וואָס מען זאָגט אויף אַ זייער ציקטיגער באַלעבאַסטע, אז ביי איר אין הויז קאָן מען עסן פון דעם די. שטיינער זיינען דאָרטן געוואָרן מײַן שוואַכקייט. אויפ'ן ביטש פון „זעליאַני מיס“, צום ביישפּיל, איז ניט געווען קיין זאַמד, נאָר מיליאָנען שטיינדלעך פון די וואַונדערלעכסטע פּאַרמען, קאָלירן און אוואָרן. דער ים האָט זיי אַרויסגעשווענקט און נאָכאַנאַנד געשליפּט און פּאַלירט. פלעג איך אַלעמאָל אַרומטראָגן פולע קעשענעס מיט די שטיינדלעך, זיי אפילו געבראַכט קיין קיעוו און זיך חדשים לאַנג מיט זיי געהאַלטן און געצאַצקעט. אין באַטום, באַזונדערס אין די קוואַרטאַלן פון די אדזשאַצעס, וואָס זיינען מאַכמעדאַנער, ווי די באַפעלקערונג פון דער שכנות'דיגער טערקיי, האָבן איך געזען דערוואַקסענע און אַלטע מענער פאַרטרייבן די צייט דורך

דרייען ארום פינגער קרענצלעך פאטשערקעס, מיט וואָס זיי האָבן זיך ניט געקענט שיידן, ווי רויכערער מיט זייערע סיגארעטן אָדער גאָס-עסער מיט זייער טשואינג-גאָס.

אין „זעליאָני מיס“, געדענק איך, האָבן מיר אין דער פינסטער פון דער נאַכט באַאָבאַכטעט אַ שטורעם אויפ'ן שוואַרצן ים. אונז האָט זיך אָפּט געדוכט, אַז די צאָרנדיגע ריזיגע כוואַליעס וועלן אַראָפּשווענקען די דאַטשע-געביידעס פונ'ם בערגל ביים ים-ברעג, וואו די באַזע פון „אַפּטע“ האָט זיך געפונען. כ'האָב אנב שפעטער דורכגעלעבט נאָך צוויי שטורעמס פּאַרנדיג 4 טעג מיט דער שיה אַהיים פון באַטום ביז אָדעס פּאַרביי די באַרימטע קאווקאַזער שטעט און קוראַרטן, ווי סוכום, סאַטשי, כאַסטע, גאַנרי, נאַווי אפּאַז, און די קרימער שטעט און קוראַרטן, און נאָך 4 טעג פון אָדעס ביז קיעוו מיט'ן דניעפר.

דער באַטאַנישער גאַרטן

אַ גרויסן אָרט אין מיינע דערינערונגען פאַרנעמען אויך דער באַטאַנישער גאַרטן און טשאַקווא, וואָס פאַרדינען מען זאָל זיך וועגן זיי גענויער אַפּשטעלן.

דער באַטאַנישער גאַרטן לעבן באַטום האָט אפּשר פאַרמאָגט די גרעסטע קאָלעקציע פּלאַנצן אין דער וועלט. דאָרטן זיינען געווען מוסטערן פון דער גאַנצער פּלאַנצן-וועלט פון קאווקאַז, די רייכסטע פון די סאָוועטי-שע פּראָווינצן. אויסער דעם זיינען דאָרטן געווען אַ יאַפּאַנער, מעקסיקאַנער און אַנדערע אָפּטיילן. אין גאַרטן זיינען געוואָקסן פּלאַנצן פון אויסטראַליע, ניי-זעלאַנד, הימאַלאיען, פאַראייניגטע שטאַטן פון צפון-אַמעריקע, טשילי, כינע, פון מיטללענדישן ים-געביטן און נאָך אַנדערע לענדער.

דער יאַפּאַנישער אָפּטייל איז געווען גרעסער און רייכער ווי דער עני-לעכער אָפּטייל אין ברוקלינער באַטאַנישן מוזיי, צום ביישפּיל. דער אָפּטייל איז געווען אויסגעמיסטערעוועט מיט די כאַראַקטעריסטישע וועגן, באַמבוק-בריקן, קווער-גאַרנדיגע הייזער, רייז-פּלאַנטאַציעס, „טשערי בלאַ-סאָמס“ און אַלע אַנדערע עקזאָטישע אייגנשאַפטן פון דער יאַפּאַנער לאַנד-שאַפּט.

דער מעקסיקאַנישער אָפּטייל איז געווען רייך פאַרפּלאַנצט מיט די כאַראַקטעריסטישע אַרימע געוויקסן פון די מעקסיקאַנער מדבר-שטרעקעס. דאָרטן זיינען געווען טויזנטער קאַטוס-פּלאַנצן, אַן אַמת'ער קאַטוס-גן עדן, פון די גרעסטע און שענסטע ביז די קלענסטע און משונה-דיגסטע, ווי אויך מוסטערן פון די אַנדערע געוויקסן אין מעקסיקאָ און אין ענלעכע

לענדער און קלימאטן.

דער באַטאַנישער גאַרטן האָט פאַרמאָגט טויזנטער סאַרטן קאַווקאַזער פלאַנצן. דער גאַיד פון דער עקספּערימענטאַלער סטאַנציע אין דעם גאַרטן האָט איבערגעגעבן אונזער גרופּע עקספּורסאַנטן און טוריסטן, אז אַ סך פון די געוויקסן האָבן אַ גרויסע אינדוסטריעלע אָדער מעדיצינישע באַ-דייטונג.

מיר האָבן געזען אַ סך בוימער, ווי יעווקאַליפּטן, טאַנגסטען (פון וואָס עס ווערן געמאַכט פּראָפּעלערס און אַנדערע עראָפּלאַן-טיילן), דעמבעס, צעדער, יעל, בוק, קאַשטאַן, א. א. פּרוכט-בוימער: עפל, באַרן, פּלוימען, קאַרשן, וועלטשענע נים, פּעריסקעס, אבריקאַסן, גראַנאַטן, מילגרוימען, אינזשיר, איווא, א. א. גומי-פלאַנצן: סקאַרצאַנערן, כאַנדרילן, סאַגיו, א. א. רפואות-געוויקסן: בעלאדאַנאַ, קאַמפּער-בוימאוי, לאַרבער-קאַרשן, כינין, געראַניום, וואַלעריאַנקעס, א. א.

מיר האָבן געזען פאַלמעס-אלייען, מאַנגאָליעס-אלייען, קאַמעליעס-אלייען. די גרעסטע און פאַרביגסטע בלומען-גירליאַנדעס, וועראַנדעס און חפּות. געווען דאָרטן אויך מערקווירדיגע בוימער. אין בויס, צום ביי-שפּיל, פלעגט בלויז איינמאָל אין 50 יאָר זיך פאַנאַנדערבליען מיט בלומען און נאָכדעם שטאַרבן. כ'האָב דאָרטן אויך געזען אַן אַרומגעצאַמטן בויס, ווייל פון אָנרירן אים ווערט מען קראַנק. געזען אויך גומי-בוימער. ווען איר פלעגט צערייסן אַ בלעטל פון אזאַ בויס האָט איר געפילט אפילו אין האַנט די עלאַסטישקייט פון די בלעטער-פּעדים, וואָס האָבן זיך געצויגן ווי גומי.

דער גאַרטן האָט אַ קיילעכדיגן יאָר געבליט. געווען פלאַנצן און בוי-מער און בלומען, וואָס פלעגן בליען דריי און מער מאָל דורכ'ן יאָר. די פּילקאָלירנדיגע בליטן האָבן אייך געבלענדט די אויגן און דער בלומען-אַראַמאַט האָט אייך פאַר'שכור'ט. דער גאַיד האָט אונז נאָך דערציילט, געדענק איך, אז אין יאַנואַר, לאָמיר זאָגן, פאַלט אמאָל אַ שניי. ער האַלט זיך טאַקע ניט לאַנג, געציילטע שעה'ן, אָבער אין דער קורצער וויילע קאָן מען דאָרטן זען די וואונדערלעכסטע פאַנאַראַמע. שטעלט אייך פאָר, אז דער באַרן איז אינגאַנצן ווייס-געדעקט מיט שניי און איבער'ן שנייאַיגן באַרן זעט איר פאַר זיך אַ צעגרינטן גן עדן מיט די שענסטע, פאַרביגסטע בליעכצן און בלומען אין זייער פולער פּראַכט און גלאַנץ. באַמת אַ מערק-ווירדיגע זעאונג.

ביים אַריינגאַנג אין באַטאַנישן גאַרטן האָב איך אַנג דערזען הויכע באַנאַנע-קוסטעס מיט זייערע גרויסע גרינע בלעטער. די באַנאַנעס זיינען דאָרטן געוואָקסן ווילד און קליין אין פאַרגלייך מיט די באַנאַנעס, וואָס מיר עסן אין אַמעריקע. צוליב געוויסע קלימאַטישע אורזאַכן, האָט מען

מיר דערקלערט, קאָנען דאָרטן די באַנאַנעס ניט רייף ווערן. זיי וואַסן בלויז ווי אויף בייִדוואונדער, אָבער קיין שפּייז פאַר'ן מענטשן דערלעבן זיי ניט ווערן. וואָס די אורזאַכן זיינען — געדענק איך שוין ניט. מען פלאַנצט די באַנאַנעס פאַר דעקאַראַטיווע צוועקן, ווי עס זיינען גוואַלדיג פאַרשפּרייט אין גרוזיע די פאַלמעס, וואָס באַצירן די פאַרקן, גאַסן, וועגן, סאַנאַטאַריעס און געביידעס.

אָבער דערפאַר האָבן זיך באַלד הינטער דעם באַטאַנישן גאָרטן אָנגע-הויבן גרויסע פּלאַנטאַציעס פון ציטרוס-פּרוכטן, מאַנדאַרינען, אפּעלסינען, ציטרינען, אָבער ניט קיין גרעיפֿ-פּרוכט. ווי אַ געקומענער פון אַמעריקע, האָב איך חשק געהאַט צום נייעם געשאַפענעם, זעלטענעם פּרוכט פון באַ-רימטן בוירבענק. דער סאָוועטישער בוירבענק הייסט מיטשורין. אָבער ערשט נאָכ'ן קומען פון דער רייזע צוריק קיין קיעוו, געדענק איך, האָב איך געלייענט אין דער „מאָסקאַ ניוס“, אַ סטאַלין האָט געקראָגן צוגעשיקט די ערשטע סאָוועטישע גרעיפֿ-פּרוכט פון די קאווקאַזער עקספּערימענטאַלע פּלאַנטאַציעס. צווישן די אפּעלסינען האָט מען מיר אַנב אָנגעוויזן, האָט דער סאַמע פאַרשפּרייטסטער סאָרט אין גרוזיע געהייסן „וואַשינגטאָן“. געווען אפילו אַ סאָרט מאַראַנצן אָדער פאַמעראַנצן, וואָס האָט געהייסן „יאַפּסקע“ אויפ'ן נאָמען פון דער שטאָט יפו אין פאַלעסטינע.

אַ גרויסער חידוש זיינען פאַר מיר אויך געווען די שלאַנקע, שטאַלצע באַמבוק-וועלדער אין דער געגנט פון די ציטרוס-פּלאַנטאַציעס. דאָרטן האָבן זיך געפונען באַמבוק-בויםער פון פאַרשיידענער גרעס און הויך, וואָס זיינען באַנוצט געוואָרן צו מאַכן מעבל און פאַר אַ סך אַנדערע אינדוסט-ריעלע צוועקן.

די טשאַקוואַ טיי-פּלאַנטאַציעס

אָבער דעם גרעסטן איינדרוק האָבן אויף מיר געמאַכט די טיי-פּלאַנ-טאַציעס, וואָס האָבן זיך געפונען בשכּנות מיט די באַמבוק-וועלדער. פון אַנהויב האָב איך זיך אמת געפילט ווי אַנטוישט. די טיי-פּלאַנטאַציעס באַ-שטייען פון אַן אַ שיר נידעריגע קוסטעס, געדיכט איינער לעבן דעם אַנדערן, מיט אַ סך גרינע בלעטלעך, וואָס האָבן ניט קיין שום טעם און ריח. עס פאַלט אייך אפילו ניט איין, אַז אַטדי גאַנץ היפשע בלעטלעך ווערן עס פאַרוואַנדלט אין די פּיטשיניאַנטישינקע טייעלעך, וואָס איר פאַרברייט און מאַכט דערפון דעם עקזאָטישן און נאָבעלן טיי, כאַטש אין רוסלאַנד און אין סאָוועטן-פאַרבאַנד איז דאָס אַלעמאַל געווען דער סאַמע דעמאָקראַ-טישסטער געטראַנק.

נאך אלס קינד, געדענק איך, האָב איך ליב געהאַט צו זאַמלען די באַרימטע וויסאַצק'ס בלעכענע טיי־פּוּשקעלעך מיט די „לובאַטשנע“ גע־מעלן פון יאַפּאַנישע באַפעכערטע געישע־מיידלעך מיט די אויסטערלישע יאַפּאַנישע בוכשטאַבן און רוסישן אויפֿשריפט „ציי־לאַנסמי טשאַי“. אָבער דאָ האָבן אַ סך פּרויען און מענער געקליבן די טיי־בלעטלעך אין זעק, ווי מען קלייבט קאַטן. כ'האָב אויך באַמערקט, אז זיי רייסן ניט אָפּ אַלע בלעטלעך פאַראַמאַל, בלויז א געוויסן סאָרט. טאָג נאָך טאָג, חדשים לאַנג, ווערן נייע בלעטלעך רייף און מען רייסט זיי אָפּ און מען קלייבט זיי צונויף. כ'האָב געוואַלט וויסן, פאַרוואָס זיינען פאַראַן אזוי ווייניג טיי־פּלאַנטאַ־ציעס און בלויז אין געצייגלטע פּלעצער אויף דער וועלט. האָט מען מיר אָנגעוויזן אויפ'ן ערד־באָדן פון די טיי־פּלאַנטאַציעס, וואָס איז געווען מאַדנע רייט און אויסגעקוקט, ווי רויטער זשאַווער. די אומגעוויינלעך־גרויסע צאָל רעגנס אין דער סוב־טראָפּישער געגנט האָבן אין משך פון הונדערטער יאָרן אינגאַנצן אַרויסגעשווענקט און באַזייטיגט פון דעם באָדן די קאַלך אָדער קאַלציום, האָט מען מיר געזאָגט. און בלויז אויף אזאַ באָדן קאָנען די טיי־בלעטלעך וואַקסן.

טיי — איז אַן אייביג־גרינער קוסט, וואָס לעבט פון 50 ביז 70 יאָר. אויב מען זאָל דעם קוסט ניט אַרומשניידן, קאָן ער אויסוואַקסן ביז דריי מעטער די הויך. כּדי מ'זאָל לייכטער קאָנען קלייבן די טיי־בלעטלעך, שניידט מען אַרום די טיי־קוסטן אויף די פּלאַנטאַציעס. געוויינלעך ניט מען זיי צו אַ האַלב־אָוואַלע פּאַרמע און מען לאָזט זיי ניט וואַקסן העכער פון 70 סאַנטימעטער.

אויף אויסאַרבעטן טיי באַנוצט מען בלויז די אַזוינערופענע „פּלעשן“ — די יונגע שפּראַך־טיטלעך, געוויינלעך מיט צוויי־דריי בלעטלעך, וואָס האָבן זיך נאָך ניט באַוויזן אינגאַנצן צעעפענען. די „פּלעשן“ באַווייזן זיך אויף די טיי־קוסטן אין דער צייט פון מאַי ביז נאָוועמבער. דאָס איז אויך דער סעזאָן פון טיי־אַפּנעם. די „פּלעשן“ דאַרף מען אָפּרייסן, אזוי שנעל ווי זיי באַווייזן זיך. אויב מען זאָל אויף עטלעכע טעג זיך פאַר־שפּעטיגן, ווערן די צאַרטע שפּראַצן פאַרגרעכט און טויגן שוין ניט פאַר־אויסאַרבעטן די הויכע סאָרטן טיי. און אויב מ'זאָל אויף אַ סך פאַר־שפּעטיגן, וועלן די „פּלעשן“ אינגאַנצן מער ניט טויגן פאַר אויסאַרבעטן טיי. דעריבער קלייבט מען די טיי־בלעטלעך דעם גאַנצן סעזאָן אָן אויפֿ־הער.

די בלעטלעך פון טיי־קוסט זיינען אויך רייך מיט טאַנין, קאַפּעאין און עפּירנעם אויל. דער טאַנין ניט אים צו טערפּקעקייט, דעם כאַראַקטעריס־טישן קאָליר און געשמאַק. דער קאַפּעין האָט אַ סטימולירנדיגע ווירקונג און דער עפּיר ניט אים צו דעם אַנגענעמען אראַמאַט. אָטדי אַלע ווערטפּולע שטאָפּן געפינען זיך מער פון אַלץ אין די אַזוינערופענע „פּלעשן“.

כ'האָב זיך געפונען אין דער באַרימטער טשאַקוואַנענגט, אויפ'ן באַדן פון גרעסטן טייַסאָוּכאָז ניט נאָר אין דער אַדזשאַרישער רעפּובליק, נאָר אין דעם גאַנצן סאָוועטן־פּאַרבאַנד. דער רוּם פון טשאַקוואַ ציט זיך נאָך פון פאַר דער רעוואָלוציע. אין 1895 זיינען שוין דאָרטן געווען 400 העקטאַר טייַפּלאַנטאַציעס און מען האָט געבויט דאָס ערשטע טייַפּאַב־הילף. אָבער די סאָוועט־רעגירונג האָט זיך גענומען מיט די פינף יאָר פּלאַן טעמפּן אויך צו דעם געביט און בשעת מיין באַזוך זיינען שוין דאָרטן געווען צוויי פון די גרעסטע, מאָדערנסטע טייַפּאַבריקן אויף דער וועלט און איבער אַ מיליאָן העקטאַר טייַפּלאַנטאַציעס, אויסער די צענדליגער טויזנטער העקטאַר ציטרוס־פּרוכטן, באַמבוק־וועלדער און אַנדערע וויכטיגע טראַפּישע פּלאַנצן.

אין סאָוּכאָז האָבן געאַרבעט און געוואוינט הונדערטער, אויב ניט טויזנטער מענטשן. ער האָט אויך פאַרמאָגט בילדונג־אַנשטאַלטן, ווי אַ „פּאַבאוואַומש־טעכניקום, אַ פּיליאַל פון דעם אַלפּאַרבאַנדישן אינסטיטוט פון טיירווירטשאַפּט, קורסן פאַר טראַקטאָריסטן, א. א. וו.

ביז נאָר אינטערעסאַנט איז געווען מיין באַזוך אויף איינער פון די טייַפּאַבריקן. אַ נאָיד האָט מיך צוזאַמען מיט אַ גרופּע טוריסטן געפירט פון איין אָפּטיילונג אין דער צווייטער. מיר האָבן געהאַט די געלעגנהייט זיך צו באַקאָען מיט'ן גאַנצן פּראָצעס פון דער טייַפּאַדוקציע.

ביים אָנקומען אויף דער פּאַבריק, גייט דאָס טייַבלעטל דורך די ער־שטע סטאדיע פון איבעראַרבעטונג — פאַרוועלקונג. דאָס טייַבלעטל גייט דורך דעם עסק אין ספּעציעלע קאַמערן מיט דער הילף פון אָנגעוואַ־רעמטער לופט אין 4 ביז 6 שעה. ביים פאַרוועלקן טריקנט אויס דאָס בלעטל און פאַרלירט די איבעריגע פייבקיט. דערנאָך גייט דאָס טייַבלעטל דורך די סטאדיע פון פּרעסן, צונויפּרעסן און צונויפּוויקלען אויף קאַמפּלי־צירטע מאַשינעס — „ראָלערן“. ביים צונויפּדריקן דאָס טייַבלעטל גייט אַרויס דער זאַפט אינדרויסן און קומט אין באַרירונג מיט דער לופט. דאָס פאַראורזאַכט אַ פאַרזויערונג און אַן ענדערונג אין דעם שטאַפּן־צוזאַמענ־שטעל פון דעם בלעטל. דאָס צונויפּגעוויקלט בלעטל קומט נאָך שפּעטער אַריין אין דער ספּעציעלער פּערמענטאַציע־אַפּטיילונג, וואו אין דעם צוזאַ־מענשטעל פון בלעטל קומען פאַר קאַמפּליצירטע כעמישע ענדערונגען. דאָ באַקומט דאָס בלעטל אַ רויטלעכן קאָליר און דעם כאַראַקטעריסטישן טייַ־דופט. דער לעצטער עטאַפּ פון דער איבעראַרבעטונג פון בלעטל איז דאָס טריקענען. פון דעם אויוון פאַר טריקענען, וואו די טעמפּעראַטור ווערט אַלעמאָל אויפּגעהאַלטן פון 62 ביז 80 גראַדוסן, גייט שוין אַרויס דער שוואַרצער אָדער רויער טייַ — אַ האַלפּאַבּריקאַט. כדי צו פאַרוואַנדלען אין די סטאַנדאַרטע פּאַבריק־מינים ווערט ער סאָרטירט און „קופּאַזשירט“, וואָס מיינט — ער ווערט אויסגעמישט מיט אַנדערע סאָרטן. ווי איר זעט

גייט דאָס טייַבלעטל נעבעך דורך שבעה מדורי גיהנום.
 אין געצייַלטע ווערטער איז דער פּראָצעס באַשטאַנען אין פּאַלגנדיגן: די
 בלעטלעך האָט מען אַרײַנגעוואָרפֿן אין מאַשינעס, וואָס פלעגן זײַ לאַנגזאַם ווי
 צעמאַלן, אָבער אין דער אַמת'ן בלוז צונויפקנוילן, צונויפקוילען, צונויפֿ-
 וויקלען, ווי מען וויקלט אַ ציגאַר. די צונויפגעקויקלטע טײַבלעטלעך האָט
 מען דערנאָך אויסגעשפּרייט אויף לאַנגע פּאַליצעס און זײ געלאָזט זיך טרײַ-
 קענען אַ באַשטימטע צײַט מיט דער הילף פון עלעקטרע אונטער די גענויע
 געהעריגע טעמפּעראַטורן, ווי אין ספּעקטן. שפּעטער האָט מען זײ סאָר-
 טירט, פּאַרפּאַקט אין זעקלעך, פעקלעך און קעסטלעך און צעשיקט אין אַלע
 עקן פון סאָוועטן־פּאַרבאַנד, און מעגלעך אויך קײן אויסלאַנד.
 ווי אין די אַמעריקאַנער סוויפּט'ס פּלױש־פּאַבריקן אין שיקאַגאָ, אָדער
 אין העינצ'עס פּאַבריקן אין פּיטסבורג, וואו מען האָט מיר געגעבן פּאַר-
 זוכן פון דער פּראָדוקציע פון דער באַזוכטער פּאַבריק פאַר מײַן אַוועקגיין,
 האָט זיך די עסקורסיע איבער דער סאָוועטישער פּאַבריק אויך געענדיגט
 מיט'ן מכבד זײַן אַלע געסט מיט דעם פּײַנעם שמעקעדיגן טײַ פון דעם נאָט-
 געבענטשטן טשאַקוואַ־סאָווכאַז.

דאָס איז געווען, ווי די אַמעריקאַנער זאָגן, די ענדע פון אַ פּערפעקטן
 טאַג. און דערמיט פּאַרענדיגן מיר די פּאַרצײכענונגען פון אַן אומפּאַר-
 געסלעכער רײזע איבער דער סאָוועטישער סאָווכאַז.

א. פּאַמעראַנץ

אַ מײַדל פון מינסק

פּאַרקלענערע מײַדל פון גראַד-
 פער'ס הילע־צײכענונג אויפ'ן
 בוך „אַ מײַדל פון מינסק“

דער בריליאַנט פון סאַוועטן- פאַרבאַנד

די צאָרישע משרתים האָבן ליב געהאַט אָנצורופן גרוזיע אַ בריליאַנט אין דער אימפעראַטאָרישער רוסישער קרוין. זיי האָבן אָבער, פאַרשטייט זיך, פאַרשוויגן דעם פאַקט, אַז דער „בריליאַנט“ איז געווען פאַרגאַסן מיט די טרערן און בלוט פון די גרוזינישע פּאָלקס־מאַסן. אַן אַמת'ער בריליאַנט איז גרוזיע געוואָרן בלויז אין דער סאַציאַליסטישער מלוכה פון אַרבעטער און פויערים.

די נאַטירלעכע רייכטימער פון דער גרוזינישער אַלפאַרבאַנדישער סאַציאַליסטישער סאַוועטישער רעפּובליק איז ניט אויסצורעכענען. איר געפינט דאָרטן מאַרגאַנעץ, קוילן, אויל, סלאַנצן, מאַליבדען, גאַלד, באַריט, מאַרמאָר, גראַניט, מישיאַק, צינק, וואַלפּראַם, טור, ווערטפּולע וואַלד־חיות, פעלן, א. א. וו.

ביז דער רעוואָלוציע זיינען אין גרוזיע כמעט ווי ניט געווען קיין גרויסע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען. אונטער די סאַוועטן איז דאָרטן די אינדוסטריע געוואָרן דער פירנדיגער געביט פון דער פּאָלקס־זוירטשאַפּט פון דער רעפּובליק. אויב די פּראָדוקציע פון דער שווערער אינדוסטריע האָט אין יאָר 1913 באַטראָפן 43 מיליאָן רובל האָט זי זיך אויפגעהויבן ביז אַ ביליאָן רובל אין יאָר 1939.

גרוזיע איז אַרומגעגאַרטלט מיט עלעקטרישע סטאַנציעס. דער טקוואַרטשעלגערעס אליין קאָן פּראָדוצירן ביז 100 טויזנט קילאָוואַט אין דער צייט וואָס ביז דער רעוואָלוציע האָבן אַלע עלעקטרישע סטאַנציעס פון גרוזיע פּראָדוצירט בלויז 20 טויזנט קילאָוואַט. אין 1938 האָט די מעכ־טינקייט פון די עלעקטרישע סטאַנציעס אין גרוזיע דערגרייכט ביז העכער 171 טויזנט קילאָוואַט.

דער טשיאַטורער מאַרגאַנעץ פון גרוזיע איז באַרימט אויף דער גאָרער וועלט. אין 1937 האָט מען אויסגעגראָבן העכער 160 טויזנט טאָן מאַרגאַנעץ, כמעט צוויי מאָל אַזויפיל ווי אין יאָר 1913.

גרוזיע פאַרמאָגט אויך אייגענע קוילן. אין 1937 האָט מען אויסגעגראָבן 397 טויזנט טאָן קוילן אַנשטאַט די 71 טויזנט טאָן פון 1913.

סאָוועטישע געאָלאָגן האָבן אויך אויסגעמאַרשט די אויל־פעלדער אין
קאכעטיע און גוריע. זיי האָבן געשאצט די אויל־זאָפּאסן אין 415 מיליאָן
טאָן.

די גרעסטע סאָוועטישע אויל־ראַפּיניר זאוואָרן אין כאטום אַרבעטן־
איבער יעדן יאָר העכער דריי מיליאָן טאָן רויען אויל.

אין גרוזיע זיינען אויסגעבויט געוואָרן ריזיגע מאַשין־בוי זאוואָרן,
און די פאַבריקן, וואָס זיינען געבליבן פון פאר דער רעוואָלוציע, האָט מען
גרינטלעך איבערגעבויט. אויף די זאוואָרן לָאָזט מען אַרויס מאַשינעס,
וואָס מען האָט ביו דער רעוואָלוציע אינגאַנצן ניט געמאַכט אין רוסלאַנד:
מאַשינעס פאַר די טיי־פאַבריקן, פאַר אויסאַרבעטן וויין, פאַר די זייד־און
טעקסטיל־פאַבריקן.

אין יאָר 1935 האָבן אָנגעהויבן אַרבעטן: דער אווטשאַלער זאוואָר,
וואָס פּראָדוצירט יערלעך 8 מיט אַ האַלב טויזנט טאָן טשונן און שטאַל,
און דער זאוואָר פון טאַקער־מאַשינעס אין טביליסי, ווי טיפּליס היינט אויף
גרוזניש. אין 1933 איז אויך אויפגעבויט געוואָרן דער זעסטאַפּאַנער מע־
טאַל־זאוואָר, וואָס האָט אין 1939 אַרויסגעגעבן פּראָדוקציע אויף דער ריי־
זיגער סומע פון העכער 52 מיליאָן רובל.

פאַר די יאָרן פון דער סאָוועטן־מאַכט האָט מען אויך געשאַפן מעכטיגע
אונטערנעמונגען צו פּראָדוצירן שפּייז, אַ מעכטיגע לייכטע אינדוסטריע.
די זייד־וועבערישע פאַבריקן האָבן נאָך אין 1938 שוין געגעבן דעם לאַנד
פיר מיט אַ האַלב מיליאָן מעטער זייד און די טאַבאַק־פאַבריקן — פינף
ביליאָן מיט 417 מיליאָן פאַפּיראַסן.

אין טיפּליס האָט אָנגעהויבן אַרבעטן אַ ריזיגע שיד־פאַבריק, וואָס
פּראָדוצירט פיר מיט אַ האַלב מיליאָן פאַר שיד אַ יאָר. איר פּראָדוקציע
איז אין יאָר 1939 געשאצט געוואָרן אין העכער 26 מיליאָן רובל. עס האָט
אָנגעהויבן אַרבעטן אַ ריזיגער קאמבינאַט פאַר שאַמפּאַניער וויין, וואָס פּראָ־
דוצירט יערלעך פיר מיליאָן פּלעשער שאַמפּאַניער. די טוך־פאַבריק אין
טיפּליס האָט אין יאָר 1939 אַרויסגעלאָזט פּראָדוקציע אויף דער סומע פון
נאָענט צו ניין מיליאָן רובל.

אין דער ריזיגער אינדוסטריעלער בויאונג איז פאַרקערפּערט געוואָרן
די סאָוועטישע נאַציאָנאַלע פּאָליטיק צו אויפהויבן די הינטערשטעליגע
רעפּובליקן ביו צו דער שטופע פון די סאַמע פאַרגעשריטענע אינדוסטריעלע
געגנטן פון סאָוועטן־פאַרבאַנד.

ריזיגע ענדערונגען זיינען אויך פאַרגעקומען אין דעם גרוזנישן דאָרה, ווי
מיר האָבן דאָס אויך געזען אויפ'ן ביישפּיל פון די באַרג־אידן. צו די
פּויערים פון גרוזיע האָט געהערט בלויז 27 פּראָצענט פון גאַנצן פּאַרזיי־
שטח. 36 פּראָצענט פון גאַנצן באָרן האָט געהערט דעם צאַרישן הויף.

איין אקער אויף 15 פויערישע הויפן, איין סאָכע אויף דריי באַלעבאָטיש-
סייטן — אַזאָ איז געווען די „טעכנישע באַוואַפנטקייט“ פון דער לאַנדווירט-
שאַפט אויף קאווקאז אין 1921.

אַבער צום ערשטן יאָנואַר 1940 זיינען שוין אין גרוזיע געווען 4,280
קאַלכאַזן, וואָס האָבן אַרומגעכאַפט 459,117 פויערשע קאַלעקטיווע ווירט-
שאַפטן. די קאַלעקטיוויזאַציע האָט דערגרייכט ביז העכער 92 פראָצענט.
די סאָוועטן-מאַכט האָט איבערגעגעבן די קאַלכאַזן פון גרוזיע פיר מיליאָן
העקטאַר ערד. און צום ערשטן יאָנואַר 1940 זיינען די קאַלכאַזן באַדינט
געוואָרן פון 54 מאַשינן-טראַקטאָר סטאַנציעס. אויף די קאַלוירטישע פעל-
דער האָבן געאַרבעט 2,368 טראַקטאָרס, 441 קאַמבאַינען און 240 לאַסט-
אויטאָמאָבילן. עס זיינען אויפגעבויט און איבערגעבויט געוואָרן קאַנאַלן,
וואָס באַוואַסערן 250 טויזנט העקטאַר. און פון 1940 ביז 1944 איז גע-
פלאַנעוועט געוואָרן צו בויען נאָך אַ סיסטעם פון באַוואַסערונג-קאַנאַלן,
וואָס האָבן געזאָלט אָפּקאַסטן העכער 86 מיליאָן רובל.

גרוזיע האָט אויך פאַרנומען אַ פירנדיגן אָרט אין סאָוועטן-פאַרבאַנד
אין דער פראָדוקציע פון טיי, סובטראַפישע, ציטרוס-און פרוכט-קולטורן,
וויין, טאַבאַק, פיצוכט, פערדצוכט, בינען-צוסט, א. א. וו.

אין יאָר 1939 זיינען שוין אין די קאַלכאַזן און סאוואַזן פון גרוזיע
געווען 47,144 העקטאַר טיי-פלאַנטאַציעס. אין יאָר 1913 זיינען געווען
בלויז 894 העקטאַר טיי-פלאַנטאַציעס. דאָס הייסט אַ פאַרגרעסערונג פון
46 מאָל אַזויפיל. און צום סוף 1944 האָט שוין געזאָלט זיין ביז 60 טויזנט
העקטאַר טיי-פלאַנטאַציעס. עס זיינען אויפגעבויט געוואָרן 35 פון די גרעס-
טע, מאָדערנסטע טיי-פאַבריקן.

פון 418 העקטאַר אין 1913 האָבן זיך די פלאַנטאַציעס פון ציטרוס-
פרוכטן פאַרגרעסערט ביז 17,122 העקטאַר אין 1940. דאָסזעלבע האָט
פאַסירט מיט אַנדערע קולטורן, ווי טונג אַדער טאַננסטען, וואָס איז ביז
דער רעוואָלוציע אינגאַנצן ניט אַנטוויקלט געוואָרן. אפילו אין 1932 איז
אין גאַנץ גרוזיע געווען בלויז איין העקטאַר פון די גוואַלדיג-וויכטיגע
בוימער-פלאַנצן און פאַר דער מלחמה איז שוין אין גרוזיע געווען 15,800
העקטאַר טונג-בוימער. דאָסזעלבע האָט פאַסירט מיט אַזעלכע וויכטיגע
האַלץ-מינים, ווי עוואַליפטן און פראַבקע-בוימער, באַמבוק, סעקוואיא,
עאוקאַמיע און אַנדערע.

עס איז אויסגעבויט געוואָרן אַ ריזיגע קאַנסערווון-אינדוסטריע. מען
האַט אָנגעהויבן אַרויסלאָזן נייע סאָרטן קאַנסערווון: קאַמפאַטן און איינ-
געמאַכטס פון שוואַרצע פלוימען, פעיכאַא, אינזשיר, קינאַא, פרוכט-סאָסן
און . . . גרענע-פרוכט, מיט וואָס מען האָט אָנגעהויבן עספערערימענטירן
ערשט אין 1932. אין יאָר 1944 האָט גרוזיע געזאָלט אַרויסגעבן סאָסן,

זאפטן (דזשומעס) פון ציטרוס־פֿרוכטן 40 מיליאָן קענדלעך און קאָנסערוון 15 מיליאָן קענדלעך. דאָס איז געווען דער אָנגענומענער פּלאַן פאַר דער מלחמה.

עס זיינען, גלויב איך, זייער אינטערעסאַנט אויך די פּאָלגנדיגע נייעס־טע פּאַסטן און ציפּערן וועגן גרוזיע. בלויז דער לאַנדווירטשאַפּטלעכער אינסטיטוט אויפ'ן נאָמען פון ל. פ. בעריא אַליין האָט ביז'ן יאָר 1939 אַרויסגעלאָזט 5,985 אַגראָנאָמען און אינוושינערן פון אַגריקולטור. אין דער צאָל זיינען געווען גרוזיער — 4,896, אַרמענער — 501, רוסי — 414, אַזערביידזשאַנער — 77 און פון אַנדערע פעלקער — 121.

דער גרוזינישער זאָוועטערינארן אינסטיטוט האָט אַרויסגעלאָזט 531 זאָוועטעכניקער און 401 וועטערינאַר־דאָקטוירים. אין 1939 זיינען אין גרוזיע געווען 33 לאַנדווירטשאַפּטלעכע טעכניקומס, וואו עס האָבן זיך געלערנט 4,833 מענטשן.

פאַר די יאָרן פון דער סאָוועטן־מאַכט זיינען דערשינען אין גרוזיע 35 מיליאָן ביכער. איבער'ן גאַנצן סאָוועטן־פאַרבאַנד זיינען באַרימט דער גרוזינישער טעאַטער, די גרוזינישע קינאָבילדער (פּילמס, מאַוויס), די גרוזינישע געזאַנגען און לידער.

דער אומגעוויינלעכער וואוקס פון דער גרוזינישער קולטור איז ענג פאַרבונדן מיט נאָר מיט דער אינדוסטריאַליזאַציע פון גרוזיע, נאָר אויך מיט'ן וואוקס פון דער פאַרמעגלעכקייט פון די קאָלוירטן און קאָלוירט־ניקעס. אין 1936 זיינען אין דער גרוזינישער רעפּובליק געווען ניין מיליאָ־נערסקע קאָלוירטן. אין 1939 זיינען שוין געווען 37. דער געלט־איין־קונפט פון די קאָלוירטן אין גרוזיע האָט באַטראָפן 79 מיליאָן רובל אין 1938. און אין יאָר 1939 איז שוין דער געלט־איין־קונפט אויסגעוואַקסן צו דער קאָלאָסאַלער ציפּער פון 458 מיליאָן רובל.

גרוזיע איז באמת געוואָרן דער ברייאַנט פון סאָוועטן־פאַרבאַנד!

ע פ י ל א ג

„דאָס וואָרט קאוואַקאז קלינגט ווי כּשׁוֹף... דער גאַנצער סאָוועטן-פּאַר-
באַנד קעמפט פאַר זיין שטאַלץ — קאוואַקאז... ניט נאָר בערג וועלן די דייטשן
דאָרטן אַנטרעפן, נאָר מענטשן. און די מענטשן וועלן ניט צוריקטרעטן.
די מענטשן וועלן זיך פאַרוואַנדלען אין בערג...“ אזוי האָט געשריבן אייליא
ערענבורג וועגן די מענטשן פון קאוואַקאז (נאָו. 22, 1942).

און די העלדישע מענטשן פון קאוואַקאז האָבן געענטפערט —

אין אָרדזשאַניקידזע האָבן 3,000 דעלעגאַטן אַרויסגעלאָזט אַ רוף צו
אַלע פעלקער פון צפון-קאוואַקאז צו שטעלן אַ פאַראייניגטן ווידערשטאַנד
היטלער'ס האָרדעס. ניין פאַרשיידענע פעלקער פון די בערג און סטעפעס
האָבן זיך פאַרזאַמלט ביים ברודער קבר פון די 17,000 קעמפער, וואָס זיינען
געפאַלן אין די שלאַכטן פאַר דער סאָוועטן-מאַכט אין דער צייט פון בירגער-
קריג. דעם מיטינג האָט געעפנט דער פאַרשטייער פון די סאָוועטישע
קאָזאַקן גענעראַל מאַיאָר קניגא, אַ העלד פון דעם בירגער-קריג. ער האָט
גערופן די באַרג-פעלקער פון קאוואַקאז, די קאָזאַקן און די איינוואוינער פון
די סטעפעס צו אַטאַקירן דעם שונא. (פון די צייטונגען אין סעפט., 1942).

און די העלדישע מענטשן פון קאוואַקאז האָבן געענטפערט —

אין דער איצטיגער מלחמה, ווי אין דעם בירגער-קריג. אין דעם ביר-
גער-קריג, ווי אין דער צייט פון שאָטאַ רוסטאַוועלי. ווייל דער קאַמף פאַר
פרייהייט איז אויך די טעמע פון רוסטאַוועלי'ס ווערק, ווייל דער קאַמף
פאַר פרייהייט איז אויך די טעמע פון דער רעוואָלוציאָנערער פּראָמעטעי-
לענענדע, ווייל די ליבע פון די רוסישע דיכטער פאַר קאוואַקאז איז די ליבע
פאַר פרייהייט.

דער גאַנצער סאָוועטן-פאַרבאַנד קעמפט פאַר קאוואַקאז פונקט ווי די
מענטשן פון קאוואַקאז קעמפן פאַר'ן סאָוועטן-פאַרבאַנד. און פונקט ווי
דער קאָזאַקן-גענעראַל קניגא פאַרטיידיגט איצט קאוואַקאז האָט דער גרוזיני-
שער אַרטיילעריע-גענעראַל ל. סידזי פאַרטיידיגט מאַסקווע, ווי דאָס האָט
אויך געטאָן דער אַרמענישער טאַנקיסט מיכאַאיל באַגדאַראַסיאַן. ווייל
גרוזיע און אַרמעניע ווייסן אַז די פרייהייט פון מאַסקווע מיינט פרייהייט
פאַר די גרוזינער און אַרמענער און אַזערביידזשאַנער, און אידן, א. א. וו.
און די העלדישע מענטשן פון קאוואַקאז האָבן געענטפערט —

פארציאָרן איז דעם 7טן נאָוועמבער אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ פּאַראַד
 אויפ'ן רויטן סקווער. דעם פּאַראַד האָט אויפגענומען דער גרוזין סטאַלין.
 דער ערשטער טאַנק אויפ'ן פּאַראַד איז אָנגעפירט געוואָרן פון דעם אַרמענער
 מיכאַאיל באַנדאַראַסיאָן. אויף מאָרגן האָט דער אַרמענער שוין אַנטייל-
 גענומען אין אַ טאַנקן-שלאַכט און אַרויסגעשלידערט די דייטשן פון אַ
 דאָרף הינטער מאַסקווע.

דער גרוזינישער העלד פון סאָוועטן-פּאַרבאַנד מיכאַאיל נאַכאַנידזע
 איז געפאלן אין די שלאַכטן פאַר סעוואַסטאָפּאָל. ער האָט געוואָרפן גראַד-
 נאַטן אויף די דייטשן. ווען די גראַנאַטן זיינען אויסגעגאַנגען, האָט ער
 געשאָסן פון זיין רעוואָלוער. און ווען די קוילן זיינען אויסגעגאַנגען, האָט
 ער געשמאָכן די דייטשן מיט זיין באַיאָנעט. אין דער אַלטער רוסישער
 שטאָט רזשעוו האָט דער גרוזינער כאַנטשיבאדזע אַרויסגעגעבן דעם באַפעל:
 „באַערדיגט די טויטע! די לעבעדיגע, פּאַראַוויס!“

דער אָזערביידזשאַנער הוסעין אלאיעוו האָט אליין פאַרפירט אַ שלאַכט

רויט־אַרמייִער יאָגן דעם שונא פון קאַזאָקאָז

מיט דריי פיינטלעכע עראָפּלאַנען. זיין קערפּער האָט באַקומען 17 וואונדן, אָבער זיין האַרץ איז געווען שטאַרקער פון אַ פעלז. ער האָט אַראָפּגעשאָסן אלע דריי עראָפּלאַנען און געוואונען דעם קאַמף.

און די העלדישע מענטשן פון קאווקאז האָבן געענטפּערט —

דער ארמענער אגראם פעטראָסיאן איז געפייניגט געוואָרן פון די דייטשן. זיי האָבן אויסגעשניטן שטערן אויף זיינע באַקן, געריסן פון אים די האַר. פעטראָסיאן האָט אָבער קיין איין וואָרט פון זיין מויל ניט ארויס-געלאָזט.

„גראַב דיין אייגענע גרוב“, האָבן די דייטשן באַפוילן, אָבער פעטראָ-סיאן האָט מיט'ן רידל דערלאָנגט דעם דייטש איבער'ן קאָפּ און געכאַפּט גראַנאַטן און געוואָרפן אויף זיינע הענקער. איינער פון די דייטשע אָפּיר צערן האָט פאַרוואונדעט פעטראסיאן'ען אין האַנט און קאָפּ. פעטראסיאן האָט מיט זיין לעצטן כוח זיך אויף אים ארויפגעוואָרפן און דערוואָרן.

ער האָט דערנאָך געפונען אַ פּלאַש מיט אויפרייס-פּליסיגקייט און אָנג געהויבן צוריקקריכן צו די פּאָזיציעס פון דער רוטער אַרמיי. אויפ'ן וועג האָט ער אויפגעריסן אַן אמוניציע-לאַגער און איז אַ דריטן מאָל פאַרוואונד דעם געוואָרן. זיין האַם פאַר'ן שונא, זיין ליבע פאַר זיין לאַנד, איז געווען אזוי גרויס, אַז ער האָט ניט געקענט שטאַרבן און טאַקע געבליבן לעבן.

די בערג און טאָלן פון קאווקאז זיינען איצט פאַרגאַסן מיט בלוט. דאָס וואַסער פון טערעק איז רוט פון בלוט. די דייטשן ווילן זיך אריינ-רייסן אין האַרץ פון קאווקאז. זיי איודעקעווען זיך איבער דער פרידלעכער באַפעלקערונג. זיי מאַרדן, פלינדערן און שענדן. זיי טרוימען פון די אויל-פעלדער אין גראַזני און באַקו, פון די טשאַקווא טייפּלאַנטאַציעס, פון די שאַכטעס אין סאַדאַן, פון די וויינגערטנער אין טיפּליס, פון די אליווין-הוי-טיגע אַרמענערקעס און בראַנד-לייביגע גרוזינערקעס.

און די העלדישע מענטשן פון קאווקאז האָבן געענטפּערט —

מיט'ן אַלטן געזעץ פון בלוט-נקמה: „טויט צום שונא, וואָס האָט פאַרשוועכט דיין היים און פאַמיליע, געשענדעט דיין פרוי און טאַכטער. טויט צום שונא און זיינע פאַרוואנדטע; זאָל זיין בלוט אַוועקוואַשן די שאַנדע און שמאַך.“

דאָס בלוט פון דעם שונא גיסט זיך טייכנווייז, קוואַלנווייז. טויט לויכערט אויפ'ן שונא פון יעדן אַאול, פון יעדן באַרג און פעלז, פון יעדן וואַלד און בוים און קוסט, אויף יעדן וועג און שטעג פון דעם זוניגן כּשופּ-דינן קאווקאז.

און די העלדישע מענטשן פון קאווקאז האָבן געענטפּערט —

„ניט נאָר בערג וועלן די דייטשן דאָרטן אַנטרעפן, נאָר מענטשן. און די מענטשן וועלן ניט צוריקטרעטן. די מענטשן וועלן זיך פאַרוואַנדלען אין בערג...“

היינע און פרץ האָבן זיך אומזיסט געשראָקן און געצווייפלט

אויך לידער, געזאָגען
זיינען באַמבעס און פּאָנע...
—(מאַיאַסקאָווסקי).—

היינע, דער גרויסער היינע, האָט געהאַסט דעם היפּאָקריטישן הער-
שענדיגען קלאַס פון דער טיפעניש פון זיין האַרץ. ער האָט אָבער גע-
צווייפלט אין די שעפּערישע מעגלעכקייטן פון די אַרבעטער. ער האָט זיך
געשראָקן, אַז ביים קומען צו דער מאַכט וועלן זיי „מיט זייערע מאַזאַליסטע
הענט אָן רחמנות צעברעכן די מאַרמאַר-סטאַטוען פון דער שיינקייט“,
און אַז זיין (היינעס), „בוך פון לידער וועט דעם געווירר-קרעמער דינען,
כדי צו דרייען טיטן, אין וועלכע ער וועט שיטן קאָווע פאַר די אַלטע ווייבער
פון דער צוקונפּט“...

פּרץ, איינער פון די דריי גרעסטע אידישע קלאַסיקער, האָט אויך
געשריבן זאַכן מיט „האַפענונג“ אויפ'ן פּראַלעטאַריאַט און מיט „שרעק“
פאַר אים. ער האָט געשריבן: „מיט האַרציגער פּרייד קוק איך, ווי איר
רייסט איין די מויערן פון אַלטן סדום... און דאָך האָב איך פּחד פאַר איך“,
אַז „גרויזאַם וועט איר פאַרטיידיגן די גלייכבאַרעכטיגונג פון דער סטאַדע...
און אייערע פיינט וועלן זיין פּרייע אינדיווידן, איבערמענטשן, געניאַלע
דערפּינדער, פּראַפעטן, דערלייזער, דיכטער און קינסטלער“.

היינע איז ניט געווען גערעכט. דער פּראַלעטאַריאַט האָט ניט נאָר
אויפּגעהיט „די מאַרמאַר-סטאַטוען“, נאָר אין סאָוועטן-פּאַרבאַנד, וואו ער
איז געקומען צו דער מאַכט, זיינען נאָך צוגעגעבן געוואָרן אָן אַ שיר נייע
„מאַרמאַר-סטאַטוען פון דער שיינקייט“, אָן אַ שיר נייע אוצרות צו דער
קולטור-ירושא פון דער וועלט. דער נייעסטער ביישפּיל איז שאַסטאַקאַ-
וויטש'עס „זיבעטע סימפּאָניע“.

היינע'ן אַליין איז באַשערט געווען, אַז גראַד אינ'ם לאַנד פון דער
פּראַלעטאַרישער דיקטאַטור זאָל זיין דיכטונג ארומגערינגלט ווערן מיט
דער גרעסטער ליבע.

פּרץ איז ניט געווען גערעכט. פּרצ'ן און היינע'ן האָט פאַרבונדן אַן

ענלעכער סאָציאַלער קלאַסן־געוועב, אַן ענלעכע היסטאָרישע סיטואַציע. און ניט אומזיסט האָט פּרץ געפילט אזא שטאַרקע ליבע און נאָענטקייט צו היינע'ן. ביידע זיינען געווען ווידערשפרעכלעכע דיכטער צוליב דער ווידערשפרעכלעכער לאַגע פונ'ם קליינבירגערטום צווישן פּראָלעטאַריאַט און דער בורזשואַזיע.

פּרצ'ן איז אויך באַשערט געווען, אַז גראַד אין דעם לאַנד פון דער פּראָד לעטאַרישער רעוואָלוציע זאָלן זיינע ווערק דערשיינען אין די גרעסטע טיראַזשן און זיינע געבורטסטעג און יאָרטאָגן זאָלן געפיערט ווערן אויף אַ מלוכה־מאַסשטאַב.

היינע און פּרץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצווייפלט.

דער זיבעטער הימל פון סימפאָניע

דער פּאָלקס־קונסטלער פון סאָוועטן־פּאַרבאַנד און באַוואוסטער מוזיקער פּראָפעסאָר ל. שטיינבערג האָט אַנומלט דערקלערט:

„פאַראַן אַן אַלט ווערטל: ווען ס'דייך די קאַנאָנען, שווייגן די מוזעס. דאָס לעבן האָט אָבער היפשלאַך געענדערט דאָס ווערטל. אמת, די מוזע שווייגט אין דעם לאַגער פון די, וואָס האָבן אויפגעהויבן די ביקס אין אַ מלחמה פון רויב און דעראַבערונג. און די מוזע איז פאַרשטומט אין היטלער־דייטשלאַנד, וואָס איז אַמאָל געווען דאָס לאַנד פון באַך, בעטהאָווען, געטע און היינע. אָבער דאָס קול פון דער מוזע קלינגט מיט נייער קראַפט אין דעם לאַגער פון דעם סאָוועטישן פּאָלקס — דאָס פּאָלקס, וואָס פירט אַ גערעכטע מלחמה.

„ניין, די סאָוועטישע קונסט איז ווייט ניט דערטרונקען געוואָרן אין דעם דונער פון אומפאַרגלייכלעכע שלאַכטן. אין דעם פאַרמעסט מיט די קרעפטן פון פינסטערניש באַשאַפט זי נייע ווערטן, וועלכע דערמוטיגן דעם סאָוועטישן מענטשן צום קאַמף. זי ברענגט דער וועלט נייע, מיליאָנע פערזן און לידער פון סאָוועטישע דיכטער און קאָמפּאָזיטאָרן. אין דער באַלאַגערטער לענינגראַד האָט דמיטרי שאַסטאַקאָוויטש, אַן אָנגערעגנטער פון די שטורמישע געשעענישן אין 1941, קאָמפּאָנירט זיין זיבעטע סימפאָניע.“

יא, אפילו אין מלחמה־צייט, אפילו אין דער צייט פון דער גרעסטער פון אלע מלחמות געגן שטאַרקסטן טויטלעכסטן שונא פון סאָוועטן־פאַרבאַנד און דער מענטשהייט.

היינע און פּרץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצווייפלט.

און אויב נישט נאָך העכער

און אַט איז אַ בילד פון פאַר־מלחמה־דיגן לענינגראַד: איר גייט איבער אַ ריינעם טראַטואַר לענגאָויס אַן אספאלטירטן וועג.

רעכטס — א שוויפענסטער מיט ביכער. לינקס — א קליינער פארק, דער-
נאך א שטוב, נאכדעם א סקווער מיט לענינ'ס א ביוסט. איר קומט אריין
אין א גרויסער ליכטיגער געביידע, וואו עס טראגן זיך די קלאנגען פון א
סימפאנישן אָרקעסטער.

אין דעם גרויסן זוניגן זאל האָבן זיך צעליינט ווי ביים טאטן אין
וויינגארטן דער אָרקעסטער און כאָר פון דעם לענינגראַדער אָפּערע-טעאַ-
טער אין דער שפיץ מיט'ן פּאַרדינסטפּוֹלן פּאַלקסינסטלער פון דער סאַ-
וועטישער רעפּובליק דער דיריגענט ס. ס. סאַמאַסור.

(הענרי שאַפּיראַ, סטעף־סקאַרעספּאַנדענט פון דער יונאַיטעד פּרעס,
האַט דעם 2טן מערץ, 1942, געקעיבלט פון קויבישעוו, אַז סאַמאַסור האָט
דאָרטן אָנגעפירט מיט'ן אָרקעסטער פון דער מאַסקווער אָפּערע (באַלשאַי
טעאַטער) ביים אויפפירן די פּרעמיערע פון שאַסטאַקאוויטש'עם לענינ-
גראַדער מלחמה־געבוירענער „זיבעטער סימפּאָניע“, וועלכע די קריטיקער
(אַלעקסעי טאַלסטאַי) האָבן באַצייכנט אַלס „זיבעטער הימל פון סימפּאָ-
ניע“).

וואו מיינט איר געפינט איר זיך? אין דעם טורבינע-צעך פון דעם
לענינגראַדער זאוואָד „עלעקטראַסילאַ“. (די ריזיגע אונטערנעמונג אין
ארויסגעוואַקסן פון אַ קליין פאַבריקל פון דער אויסלענדישער פירמע
„סימענס און גאַלסקע“ אונטער'ן צאַרישן רעזשים). דער דורכגעגאַנגע-
נער וועג געפינט זיך טאַקע אויף דער טעריטאָריע פון זאוואָד. ווען אין
דאָס געווען? אין 1935. דאָס האָט אָבער פונקט אזוי געקענט זיין
אין 1942.

א זאוואָד אָדער א טעמפל

און אַט נייט איר אריין אין א צווייטן צעך. דאָ וועט איר אָנטרעפן
אַ בילדער־אויסשטעלונג. שפּעטער וועט איר אונטערהערן דעם פּאַלגנדיגן
שמועס אין דעם רעסטאָראַן פון זאוואָד.

— ווייסט, יוראַ, מיר איז פונדעסטוועגן אַ שאַד, וואָס פון דעם נייעם
טעקסט פון „דאַמע פּיק“ פאַלט ארויס דער ראַמאַנס „איך האָב אייך ליב,
ליב אַן אַ שיר“, — זאָגט זי.

— איז וואָס, — ענטפּערט ער. דאָרטן וועלן זיין די ווערטער פון
דעלוויג'ן. געדענקסט, מיר האָבן עס באַהאַנדלט אויפ'ן סעמינאַר...
דאָס שמועסס אזוי דער טאַקער סקאַראַבאַנאַטקאַ מיט זיין פריינדיגע.

ניט וועלנדיג לענגער אונטערהערן פּרעמדע געשפּרעכען, נעמט איר זיך
לייענען די פאַבריק־צייטונג „עלעקטראַסילאַ“ (עלעקטרישע קראַפּט).
„עס שטייען אָפּ דער מאַשין־צעך, דער גאַראַזש און גאָר שלעכט
פירט דורך דעם איבערקוס די 203־טע אָפּטיילונג. דער פּאַרטאַרג (פּאַרטיי-

אַרנאַניזאַטאָר) ח' יעפּימאַוו האָט ניט דורכגעפירט וועגן איבערקוק סיין שום אויפקער־אַרבעט און אלס רעזולטאַט דערפון האָט די אָפּטיילונג געקאַנט ארויסשטעלן בלויז צוויי מאַנדאַלין־שפּילער..."

איצט לאָמיר זען, וואָס עס טוט זיך אין פּאַרטקאָס (פּאַרטייקאָמיטעט פון דעם זאוואָד). ביי א ברײַטן שרייב־טיש זיצט א מענטש. ער שמועסט מיט א יונגען בחור, אן ערנסטן און שטרענגען.

— וועלכע פּראָגן ווילטו אוועקשטעלן פאַר דער זאוואַדישער קאַנפּע־רענץ?

— איך האַלט, אז מיר נויטיגן זיך אין געזונטן געלעכטער, — ברומט דער יונג אַרויס.

וואָס קומט דאָרט פאַר אויף דער „עלעקטראָסילאַ" ? פאַרוואָס דאַרף א פּאַרטאָרג זיך זאָרגן וועגן מאַנדאַלין־שפּילער ? ווי דאַרף מען פאַרשטיין די לייכטזיניג־אויסקונדיגע ענטפּערס אויף די ערנסטע פּראָגן אין פּאַרט־קאָס ? איז דאָס אַ זאוואָד אָדער אַ טעמפל פון אַמאָליגן גריכנלאַנד ? מיט וועמען האָבן מיר דאָרטן צו טאָן ? מיט אַרבעטער אָדער דינער צי פּריסטער פון די מוזן ?

דער ענטפּער איז אַ פּשוט'ער, אַ סאָוועטישער. איר האָט דאָרט פאַר זיך דעם לענינגראַדער זאוואָד „עלעקטראָסילאַ", וואו די פּאַרטייקאָרנאַני־זאַציע האָט קאַנצענטרירט די אויפּמערסזאַמקייט פון דער גאַנצער געזעל־שאַפּטלעכקייט אויף קונסט־פּראָגן.

דערנענטערט די קונסט צו די מאַסן

דער ריזיגער איבערבאָך אין דער קולטור־אַרבעט אויף די פּאַרגע־שריטענע לענינגראַדער זאוואָדן, ווי איבער'ן גאַנצן סאָוועטן־פּאַרבאַנד, איז באַשטאַנען ניט נאָר אין דעם, וואָס די קונסט האָט זיך דערנענטערט צו די מאַסן. עס האָט זיך געבײַטן דער גאַנצער כאַראַקטער פון דער מאַסן־אַרבעט.

עס האָט זיך געשאַפּן אַן אַרנאַנישע פּאַרבינדונג צווישן דער קונסט און דעם לעבן פון דער זאוואַדישער געזעלשאַפּטלעכקייט. דער אַרבעטער־קאַלעקטיוו האָט אָנגעהויבן לעבן אוממיטלבאַר מיט די פּראָגן פון ליטע־ראַטור און קונסט. די אַרבעטער־פּאַרזאַמלונגען און די פּאַבריק־צייטונג אויף דער „עלעקטראָסילאַ", צום ביישפּיל, האָבן היצײַג דיסקוטירט שאַס־טאַקאָוויטש'עס אָפּרעע „לעדי מאַקבעט פון מצענסקער אויעזד".

איבער אַ חודש האָבן זיך די אַרבעטער פון „עלעקטראָסילאַ" געגרייט צו דער קולטור־קאַנפּערענץ. אַ גרויסע ראַל האָט געשפּילט דער סעמינאַר איבער פּראָגן פון טעאַטער און קינאָ. די בעסטע קונסט־עקספּערטן פון לענינגראַד האָבן דורכגעלייענט 8 לעקציעס: קאַנסטאַנטין דערזשווין —

וועגן מלוכה-טעאטער פון דראמע; אַדריאן פיאַטראווסקי — די סאָוועטישע אָפּערעס; שושקעוויטש — די אויפגאַבן פון סאָוועטישן אַקטיאָר און רע-זשיסאָר; א. א. וו. יעדע סעמינאַר-זיצונג האָט געדויערט דריי שעה. די לערער האָט מען געשטעלט די סאַמע ערנסטע פראַגן, אין די דיסקוסיעס האָט מען פאַרהאַנדלט טעאָרעטישע פּראָבלעמען.

פאַראיינוועגס האָט מען אויפ'ן זאוואָד אויך דורכגעפירט אַן אַנקעסטע. אירע דעוולטאַטן שטעלן מיט זיך פאַר אַ גרויסן אינטערעס ניט נאָר פאַר די קולטור-טוער פון „עלעקטראַסילאַ“. מיר דערוויסן זיך פון דער אַנקעסטע מיט וואָס עס אינטערעסירט זיך דער אַרבעטער-צושויער און וואָס פאַראַ פּלאַץ עס פאַרנעמט אין זיין לעבן די קונסט. מיר געפינען אויס, אז אָפּערע איז דער פּאָפּולערסטער זשאַנר פון דער טעאָטראַלער קונסט, אז די באַליבט-סטע אָפּערע-פאַרשטעלונגען זיינען „דאַמע פּיק“, „קאַרמען“, „יעוועגני אַניעגין“ און „לעדי מאַקבעט“. איר האָט דאָ פאַר זיך אַ קאָנקרעטע סאַציאַלע באַשטעלונג.

צווישן די זאַכן, וואָס דער אַרבעטער וויל זען אין די פּילם-טעאָטערס, פאַרנעמט דאָס ערשטע אָרט היסטאָרישע בילדער, דאָס צווייטע — פּאַבליק-לעבן, דאָס דריטע — אומגעוויינלעכע העלדישע פּאַסירונגען. אַטדי אַנגאַבן פון דער אַנקעטע דאַרפן, פאַרשטייט זיך, פאַרויכטיג אַנאַליזירט און דורכגעטראַכט ווערן.

נאָר אַט זיינען די קאָנפּערענץ-צוגרייטונגען פאַרענדיגט געוואָרן. דעם 1טן יוני האָבן די אַרבעטער זיך באַגעגנט מיט די קינסטלער און קולטור-טוער אין דעם איליטש-קלוב אויף לענינ'ס נאָמען. חבר אַדאַמאָוויטש האָט אָפּגעגעבן אַן אויספירלעכן באַריכט וועגן די פּראָבלעמען פון דער קולטור-קאָנפּערענץ.

דער עיקר איז אָבער געווען די דיסקוסיע. אַרבעטער און טוער פון קונסט האָבן דיסקוטירט: וויאזוי דאַרף מען שטעלן די קלאַסיקער, וואָס איז די ראַלע פון דעם טעאָטער-קריטיקער, וואָס וויל דער אַרבעטער-צושויער פון טעאָטער, וואָס וויל דער טעאָטער פון דעם צושויער, א. א. וו., א. וו. „לעדי מאַקבעט“ פון שאַסטאַקאָוויטש'ן איז אין יענער צייט אויך געווען איינע פון די ברענענדיגסטע פראַגן אויפ'ן זאוואָד.

דער אינזשענער פון מוזיקאלישער קונסט

די צייטונג פון זאוואָד האָט געשריבן: „דער קאָמפּאָזיטאָר שאַסטאַ-קאָוויטש איז געקומען אויפ'ן זאוואָד, ווי אַן אינזשענער פון „עלעקטראַ-סילאַ“ פלעגט קומען צופאַרן אין „דניעפראַסטראַי“ און מיט האַרץ-קלאַפּע-ניש פּרעגן:

— „איז די טורבינע גוט“?

— איז די אפערע גוט? — האט געפרעגט די ארבעטער דער אינ-
זשענער פון חוזהקאלישער קונסט. און די ארבעטער האבן געענטפערט:
— גוט!

דמיטרי שאסטאקאוויטש
אין אוניפארם פון א פייערלעשער
בשעת א לופט-אטאקע אויף דער
לענינגראדער קאנסערוואטאריע

נייע שטימען, נייע מעלאדיעס האבן געקלונגען אין דעם קלוב פון
זאוואד „עלעקטראסילא“. צווישן די אמאליגע ארבעטער פון דער פירמע
„סימענס און גאלסקע“, וועלכע האבן זיך דא פריער געפונען, איז ארומ-
געגאנגען א ווערטל „גין צו דער קאנאווסקע“ (רינווע). דאס האט געמיינט
— זיך פארקלייבן אין דער קאנאווע און דארטן, אויסבאהאלטנדיג זיך פון

דער פאליציי און דער אדמיניסטראציע, ארומריידן די נויטן פון די אר-
בעטער.

אין דער ערד (בוכשטעבלעך) האָבן זיך באהאַלטן די אַרבעטער, אין
דער ערד זיינען אָפּט באַגראָבן געוואָרן און האָבן אָפּט זיך פאַרגראָבן און
פאַרקראָבן גרויסע טאַלאַנטן צווישן די אַרבעטער. איצט האָבן זיך די
אַרבעטער אויפֿגעהויבן אויף אַ הויכער טריבונע פון אַ פּרעכטיגן קלוב, וואָס
איז אויפֿגעבויט געוואָרן אויפֿ'ן זעלבן פּלאַץ, וואו ס'איז געווען אַמאָל
די קאנאווע, כדי צו זאָגן זייער וואָרט וועגן דער קולטורעלער בויאונג.
איצט הויבן זיך די פּראָלעטאַריער אַלץ העכער און העכער אויף די העכסטע
שטאַפלען פון דעם לייטער פון דער מענטשלעכער קולטור.

די אַרבעטערן שפּיטאַלאַניאַ, וואָס איז אַרויסגעטראָטן אויף דער קאָנ-
פּערענץ, האָט געזאָגט:

— די הויפּט-זאָך וואָס מען דאַרף זיך דאָביווען, איז די פאַרברידע-
רונג פון די אַרבעטער און די קינסטלער.

— ביי די אַרבעטער און קינסטלער איז פאַראַן אַן אַלגעמיינער ציל:
די שטרעבונג צו קולטור, דער דורשט נאָך וויסן, — האָט אויסגערופן פון
דער קלוב-טריבונע דער פאַרדינסטפולער אַרטיסט דאָסטאַוועוו.

די פאַרברידערונג פון די אַרבעטער און קינסטלער איז אַ שטיק סאָ-
ציאַליזם. און די שטרעבונג צו קולטור, דער דורשט נאָך וויסן — די נשמה
פון סאָציאַליזם. ביידע זאָכן האָבן מיר געפונען אין סאָוועטן-פאַרבאַנד.
הכּלל: היינע און פּרץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצווייפֿלט.

פאַרברידערונג פון אַרבעטער און קינסטלער

די מאַסקווער קאָנסערוואַטאַריע איז געווען געפאַקט מיט די אַרבעטער
פון דער פּאַבריק „פּרעזע-געצייג“ און אויף דער בינע זיינען געווען די
פירנדיגע קינסטלער פון מוזיק און אָפּערע. ס'איז געווען אַ פאַרברידערונג
צווישן די אַרבעטער פון איינער פון די בעסטע סטאַכאַנאָוו-פאַבריקן און
די בעסטע קינסטלער. אַרבעטער פון דער פּאַבריק און קינסטלער האָבן
גערעדט איינער נאָכ'ן צווייטן. נאָכדעם האָבן די קינסטלער אויפֿגעפירט
נומערן פון זייערע שאַפונגען און געבעטן דעם עולם אַרויסזאָגן קריטיק.

* * *

דער 25-יאָריגער קאָמפּאָזיטאָר פון דער נייעסטער אָפּערע „שטיף
פליסט דער דאָן“ גייט אַרויף אויף דער בינע. „מיר קינסטלער, — זאָגט
דזשעדרוזינסקי, — מוזן ברעכן אונזער איזאָלוציע אָפּגעפּרעמדטקייט פון
אייך אַרבעטער צו קאָנען פאַרזעצן נעמען פון די אַלטע קוואַלן. אונזער
קונסט מוז אָנהויבן אויסדריקן דעם נייעם סאָציאַליסטישן אידעאַליזם.
דאָס נייע לעבן און די נייע מענטשן פון סאָציאַליזם מוזן אויסגעדריקט

ווערן אין אונזער אַרבעט. איר סטאכאנאָוועס מוזט אַרויסשטעלן צו
אונז אייערע פּאָדערונגען. איר דאַרפט אונז זאָגן:

— מיר ווייסן, אַז מיר זיינען געוואָרן מער גליקלעך אונטער סאַציאַל־
ליזם. איר, די קינסטלער, מוזט אויסדריקן אָס דאָס נייע לעבן אין אייערע
ווערק."

"מיר, קינסטלער, קאָנען ניט באַשאַפן קיין שום נייעס אָן אייער הילף,
אַז דער באַפרידיגונג פון אייערע פּאָדערונגען. אונזער אויפגאַבע איז אזוי
צוזאַמענאַרבעטן און זיך מיט אייך פאַרברידערן, אַז מיר זאָלן קאָנען אויס־
דיקן דאָס נייע לעבן. לאָזט מיר וויסן אייער מיינונג וועגן „שטילן דאָן".

און די סטאכאנאָוואַרבעטער האָבן „גענומען די פּאָדלאָגע". די מוזיק
איז צו שווער. זאָל זי זיין מער פריידיג. זי איז ניט גענוג העל, ניט גענוג
מונטער, זאָגן אַנדערע. איז דען אונזער לאַנד איצט ניט פול מיט ליכטיגע
זאַכן? צי דען וועט עס ניט זיין נאָכמער אזוי אין דער צוקונפט? אונזערע
קינסטלער דאַרפן אַרבעטן מיט'ן זעלביגן גייסט ווי מיר סטאכאנאָוואַרבע־
טער און אויסדריקן אָט די וואַקסנדיגע העלקייט און מונטערקייט. אונזער
סטאכאנאָוואַרבעטונג שאַפט־אַפ דעם אונטערשייד צווישן האַנט־אַרבעט
און מאַרד־אַרבעט.

דער גרויסער טראנספּאָראַנט איבער דער גאַנצער לענג פון דער פּלאַט־
פאַרמע פון וואַנען די רעדעס זיינען געהאַלטן געוואָרן האָט דערקלערט:
„מיר וועלן באַשאַפן מוזיק, וואָס איז ווערט אונזער רומפול פּאָטערלאַנד
און וועט אָפּשפיגעלען די גרויסקייט, דעהויבנקייט און די פרייד אין דעם
זיג פון סאַציאַליזם."

* * *

יעדערער פּונ'ם גרויסן אַרקעסטער געפינט זיך שוין אויף זיין געהעריגן
אָרט. דער זאָל ווערט באַלד פאַרפולט מיט די קלאַנגען פון „שטיל פליסט דער
דאָן". יעדער קאָפיטל פון דעם בוך, וואָס אַלע אַרבעטער אין סאָוועטן־
פאַרבאַנד און אַ סך אין אַלע לענדער פון דער וועלט האָבן געלייענט, ווערט
נאָכאמאָל אויפגעלעבט, אויפגעמישט, בשעת די אָפּערע אַנטוויקלט זיך.
דאָס בוך ווערט איצט צו זיי געלייענט אין מוזיק.

מען דאַרף בלוזי קוקן אויף זייערע פּנימ'ער צו ווערן איבערצייגט, אַז
זיי פּאָלגן נאָך די מוזיק ווי די געשריבענע קאָפיטלען און די העלדן פון דעם
בוך. זיי האָבן ממש געשלאָנגען און געזויגן די אָפּערע מוזיק, ווי אַ זויג־
קינד דאָס מילך פון דער מוטער'ס ברוסט. ס'איז געווען שטיל ווי אין
אַן אויער.

* * *

די נאַכט פון מוזיק איז ווייטער אָנגעגאַנגען. נייגעשאַפענע לידער,
אויפגעפירט פון מאַסן־כאָרן, האָבן נאָכגעפּאָלגט איינס ס'אַנדערע. „שטיל

פליסט דער דאָן" האָט נאָך ביז דעמאָלט ניט געהאַט קיין אָפיציעלע עפנט־
לעכע פרעמיערע. קאָנט איר זיך פאַרשטעלן אַזא זאך אין אַן אַנדער לאַנד,
אַז אַ נייע אָפּערע זאָל צוערשט אויפגעפירט ווערן פאַר אַרבעטער פון איין
פאַבריק בלויז. קאָנט איר זיך פאַרשטעלן אַזא זאך אין אַן אַנדער לאַנד,
אַז קינסטלער זאָלן אָפּגעבן רעגולערע באַריכטן צו די אַרבעטער וועגן זייערע
שאַפונגען. דאָס זיינען אָבער געווען אַרבעטער, וואָס האָבען געשאַפן דאָס
נייע לעבן, וועלכן די קינסטלער האָבן געשטרעבט אויסצודריקן אין זייערע
ווערק.

* * *

דאָס זעלבע האָט פאַסירט ניט נאָר אין לענינגראַד, ניט נאָר אין
מאָסקווע, נאָר איבער דער גאַנצער לענג און ברייט פון ריזיגן סאָוועטן־
לאַנד. אַ באַרימטער אַמעריקאַנער זינגער האָט, צום ביישפּיל, איבערגע־
געבן דאָס פּאָלגנדיגע וועגן דאָנבאס („מ. פ.", אויג. 14, 1936):

„אין 1936 זיינען אין דאָנבאס אליין פאַרגעקומען 120 מוזיקאַלישע
קאָנצערטן, אויף וועלכע עס זיינען אויפגעטראָטן די גרעסטע און באַרימט־
סטע סאָוועטישע און אויסלענדישע קינסטלער. דער גרעסטער סאָוועטישער
סימפּאָנישער אָרקעסטער, וואָס באַשטייט פון 110 מענטשן, האָט אין איין
חודש צייט געגעבן 36 קאָנצערטן אין פאַרשיידענע געגענטן פון דאָנבאס.
און די קאָנצערטן זיינען באַשטאַנען פון דעמזעלכן רעפּערטואַר (קלאַסישע
און פּאָלקס־מוזיק), וואָס דער בעסטער סאָוועטישער סימפּאָניע־אָרקעסטער
ניט אין מאָסקווע.

„און איר האָט געדאַרפט זען די פּנימ'ער פון די מאַינערס און קאל־
כאָזניקעס, בעת זיי האָבן זיך צוגעהערט צו די סימפּאָניעס פון בעטהאָווען
און טשאַיקאָווסקי! קיין מער באַגייסטערטע פּנימ'ער האָט איר אין אייער
לעבן נישט געזען. און דאָס איז ניט קיין נס. די סאָוועטישע מלוכה האָט
אין פאַרלויה פון יאָרן און יאָרן דערצויגן די ברייטסטע פּאָלקס־מאַסן דורך
לעקציעס, קאָנצערטן און רעציטאַציעס וויאזוי אויפצונעמען מוזיק, טעאַ־
טער און ליטעראַטור.”

היינע און פּרץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצווייפלט.

צוויי אַנקעמעס: די צושויער פון די סאָוועטישע טעאַטערס

אין מיינע נאָטיצן פון סאָוועטן־פאַרבאַנד האָבן זיך געפונען די
פּאָלגנדיגע אינטערעסאַנטע פאַקטן וועגן די צושויער פון די סאָוועטישע
טעאַטערס:

דעם 30טן אָקטאָבער האָבן די באַזוכער פון 25 מאָסקווער טעאַטערס
באַקומען אַנקעטע־כוינגנס. (צום באַדויערן האָט זיך אָפּגעריבן די גענויע
יאָר דאַטע. דאָס איז אָבער געווען, לויט מײן השערה, אין 1934 אָדער
1935.)

— חברים! — האָבן איבערגעלייענט די צושיוער, — מיר ווילן וויסן, ווער עס באזוכט אונזער טעאָטער. פאַר דעם צוועק ווערט היינט דורכגעפירט אַן איינ־טאָניגע אַנקעטע...

אין דעם אנטראַקט האָבן 6,197 צושיוער אומגעקערט אויסגעפילטע פראַגע־בויגנס.

די אַנקעטע איז אָרגאַניזירט געוואָרן דורך דער רעדאַקציע פון דער „איזוועסטיאָ". זי איז דורכגעפירט געוואָרן בלויז אין יענע טעאָטערס, וועלכע האָבן אין יענעם טאָג נישט פאַרקויפט זייערע גאַנצע פאַרשטעלונגען צו באַשטימטע פאַבריקן אָדער אָרגאַניזאַציעס, דאָס הייסט, בענעפיטן, ווי מען וואָלט עס אָנגערופן אין אַמעריקע. די 6,197 צושיוער, וועלכע האָבן געענטפערט אויף די פראַגן פון די אַנקעטע בויגנס, זיינען געווען מענטשן, וועלכע האָבן געקויפט די בילעטן אין די קאַסעס פון די טעאָטערס.

איז ווער־זשע האָט יענעם אָוונט אָנגעפילט די פאַרטערן, אמפּי־טעאָטערס, גאַלעריעס און לאַזשעס פון די מאַסקווער טעאָטערס?

דעם 30טן אָקטאָבער, אורטיילנדיג לויט די אַנקעטעס, זיינען אין 25 מאַסקווער טעאָטערס געווען הענער בלויז מיט פיר פראַצענט מער ווי פרויען. פערציג פראַצענט פון די צושיוער זיינען געווען מענטשן אין עלטער פון 27 ביז 35 יאָר.

אינטערעסאַנט זיינען די אָנגאַבן וועגן דעם סאָציאַלן באַשטאַנד פון די צושיוער. אָנגעשטעלטע — 65 פראַצענט, אַרבעטער — 28 פראַצענט, און 7 פראַצענט קאַלוירטניקעס, הויז־באַלעבאַסטעס און אַנד. אָבער ניט אין אַלע טעאָטערס איז דער פראַצענט געווען גלייך. געוויסע טעאָטערס האָבן צוגעצויגן מער אַרבעטער אידער אַנדערע און אפילו מער אַרבעטער פון באַשטימטע פאַכן. עס האָט זיך, צום ביישפּיל, אַרויסגעוויזן, אַז אין אַזעלכע טעאָטערס, ווי „טעאָטער רעוואָלוציע" אויפ'ן נאָמען פון מאַסקווער ראַט פון די טרעיד יוניאָנס (מאַספּס), לענסאָועט, סאַפּאַנאָו, זאַוואַדסקי, ערשטער פּיליאַל פון מאַסקווער קונסט־טעאָטער, צ. ד. ק. א. (צענטראַלע הויז פון דער רויטער אַרמיי, רויטאַרמיי־טעאָטער), און אַנדערע, זיינען ביז 70 פראַצענט פון די צושיוער געווען אַרבעטער, די מערסטע פון זיי העטאַליסטן און ביער פון דער מאַסקווער סאָבוועי.

אין די מאַסקווער טעאָטערס זיינען אין יענעם טאָג אויך געווען א סך אַזוינערופענע אינטעלעקטועלע אַרבעטער, „ווייסע קאַלנער־אַרבעטער. אויפ'ן ערשטן אָרט זיינען געווען סטודענטן, אויפ'ן צווייטן — מיליטער־לייט, נאָך זיי — בילדונגס־טוער. די גרעסטע צאָל סטודענטן האָט אין יענעם טאָג באזוכט דעם „טראַם" (טעאָטער פון דער אַרבעטער־יונגנט). ס'איז אויפגעפירט געוואָרן די פּיעסע „פאַרטזעצונג פּאַלגט"; די מערסטע מיליטער־לייט זיינען געווען אין דעם „נאָווי טעאָטער" („סינאָדראַמאן"),

קאמערני טעאטער („אָפּטימיסטישע טראַגעדיע“) און אין מוזיק האָל; דאָקטוירים — אין קאָנסערוואַטאָריע (קאָנצערט פון דעם פּיאַניסט ג. גינזבערג) און אין וואַכטאָנאָו־טעאָטער („מענטשלעכע קאָמעדיע“); עקאָנאָמיסטן און יודיסטן — אין קאָנסערוואַטאָריע, נעמיראוויטש־דאָנ־טשענקאָ („קאָטערינאַ איזמאַילאָוואַ“), ערשטער „מכאָט“ (קונסט־טעאַ־טער) („קאַרשן־גאָרטן“) און אין צווייטן „מכאָט“ („אַ גריל אויפֿן אויוון“). נאָך אַ טשיקאָווער שטריך. צווישן די 6,197 צושויער, וועלכע האָבן אויסגעפילט די פּראַגע־בויגנס, איז געווען אַ באַדייטנדיגער פּראָצענט מענער און פרויען איבער 50 יאָר אַלט, און אַז ביי די צושויער פון דעם עלטער זיינען מער פון אַלע אַנדערע געווען פּאָפּולער די קאָנסערוואַטאָריע און דער טעאָטער פון נעמיראוויטש־דאָנ־טשענקאָ. ווי איר זעט האָט דאָ געשפּילט אַ ראָלע ניט נאָר דער סאָציאַלער באַשטאַנד און דער פּאָך פון דעם צושויער, נאָר אפילו זיין עלטער איז געווען אַ באַשטימטער פּאַקטאָר... ווי אָפט גייען די מאַסקווער אין טעאָטער? פון די 6,197 אָנגע־פּרעגטע האָבן 626 געענטפּערט, אַז אין די לעצטע 10 חדשים זיינען זיי געווען אין טעאָטער מער ווי 20 מָאָל, 611 זיינען געווען — 15 מָאָל, 1,330 — ביז 10 מָאָל, 2,412 — ביז 5 מָאָל, און 870 — דאָס ערשטע מָאָל יענעס יאָר.

אָטדי אַנקעטע האָט, פּאַרשטייט זיך, ניט גענעבן קיין אויסשעפּנדיגן ענטפּער אויף דער פּראַגע, ווער עס באַזוכט די מאַסקווער טעאָטערס. אַ סך טעאָטערס, ווי געזאָגט, זיינען געווען אויסגעשלאָסן פון דער אַנקעטע. אָבער אפילו די ניט־פּולע ידיעות האָבן אונז בלי ספּק אויך גאָר אַ סך דערציילט וועגן די צושויער פון די סאָוועטישע טעאָטערס.

זינט דעמאָלט זיינען געוויס פּאָרגעקומען באַדייטנדיגע ענדערונגען אין דעם פּראָצענטוועלן צוזאַמענשטעל פון די צושויער. אָבער דער תּוך איז געבליבן דערזעלבער. די גרונד־טענדענצן זיינען זיכער גילטיג אויך היינט. און דערפּאַר איז די אַנקעטע אפילו איצט פאַר אונז ווערטפּול.

* * *

און אַז מיר האַלטן שוין ביי אַנקעטעס, וויל איך דאָ איבערגעבן אַ פּאַרצייכענונג פון נאָך איינער, אַ זייער קורצער, אָבער זייער וויכטיגער, באַדייטונגספּולער.

די „קאָמאָמאָלאַסקאַיאַ פּראַוודאַ“ האָט אין 1935 אויסגעטיילט די אַנקעטע צווישן 427 אַרבעטער אין פינף פון די גרעסטע פּאַבריקן אין סאָוועטן־פּאַרבאַנד.

פון זייערע ענטפּערס האָט זיך צווישן אַנדערעס אַרויסגעוויזן, (מיר איז געווען אינטערעסאַנט אַראָפּצושרייבן בלוויז די פּאָלנדיגע פּאַקטן), אַז 226, העכער אַ העלפּט פון זיי, האָבן געהאַט זייערע אייגענע ביבליאָטעקן;

150 פון זיי זיינען רעגולער געגאנגען אין דער אָפּערע; 136 האָבן רע-
גולער באַזוכט מוזייען; און כמעט אַלע פון זיי האָבן שטודירט אין
אָונט-שולן.

מיט איין וואָרט:

היינע און פריץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצווייפלט.

דאָס שאַרפּסטע, מעכטיגסטע געווער

איך דערמאָן זיך: אין 1934 איז מיר אויסגעקומען צו זיין אין דער
ביבליאָטעק פון קיעווער „אַרסענאַל“ (גרויסע וואַפּן-פאַבריק) וועגן גרינדן
אַ אידישן ליטעראַרישן קרייז אונטער דער אָנפירונג פון אַן אַספּיראַנט
פון דער ליטעראַרישער-סעקציע פון קיעווער אינסטיטוט פאַר אידישער
קולטור. הער איך ווי אַ רוסישער אַרבעטער זאָגט צו דער ביבליאָטקאַרשע:
— „דאַיטע טשטאָ ניבור איז אַלעכעמאַ“ (ניט עפעס וואָס פון
אַלעכעמען).

געפין איך שפּעטער אויס, אַז דאָס האָט ער געבעטן אַ בוך פון שלום
עליכם. דער רוסישער אַרבעטער האָט געמיינט, אַז שלום איז געווען דער
ערשטער האַלבער נאָמען און עליכם — די פאַמיליע פון דעם אידישן
קלאַסיקער פון וועלכן הונדערטער טויזנטער ניט-אידן האָבן אויך געלעקט
די פינגער ביים לייענען זיינע ווערק אין איבערזעצונגען.

די ליט-סעקציע פון קיעווער אינסטיטוט איז געווען פאַרבונדן ניט
נאָר מיט די אידישע שרייבער, נאָר אויך מיט די אידישע אַרבעטנדיגע
מאַסן. די אַספּיראַנטן האָבן אָנגעפירט מיט אידישע ליטעראַרישע קרייזן
אויף אַ צענדליג פאַבריקן, ווי מיט ספּעציעלע קרייזן פאַר אידישע אָנ-
פאַנגער-שרייבער און מיט אַ ליטעראַרישן קרייז אין דער באַוואַוסטער
ווינטשעווסקי-ביבליאָטעק. די אַספּיראַנטן האָבן אפילו געהאַט אַן איי-
גענעם קרייז. יעדערער פון זיי האָט לויט דער ריי געהאַלטן אַ פאַרטראַג
וועגן איינס פון די נייעסטע אידישע בעלעטריסטישע ווערק.

אָבער זיער באַדייטונגספול איז דער פאַקט, וואָס אין אַלע סאָוועטישע
אַנשטאַלטן און אונטערנעמונגען, אפילו אין סאַמע צ. ק. פון דער אַל-
פאַרבאַנדישער קאָמפּאַרטי, האָט מען אַכטונג געגעבן, אַז יעדער איינציגער
אַרבעטער און באַאַמטער זאָל זיין באַקאַנט ניט נאָר מיט דער נייעסטער
פּאָליטישער און טעכנישער צי וויסנשאַפּטלעכער ליטעראַטור פון זיין פאַך,
נאָך אויך מיט די נייעסטע, וויכטיגסטע בעלעטריסטישע ווערק.

די סאָוועטישע אַרבעטער האָבן זיך שטאַרק אינטערעסירט און באַ-
שעפּטיגט מיט די פּראַגן פון דער שעפּערישער ליטעראַטור. אויך די שיינע
ליטעראַטור איז געווען אַ זאָך פון מיליאָנען אין סאָוועטן-פאַרבאַנד, איינס
פון די „שאַרפּסטע, מעכטיגסטע געווער“ אין די הענט פון די האַרעפּאַשנע

מאסן. דאס באווייזן אויך די פאלגנדיגע פאקטן, וועלכע איך האב צונויפגעזאמלט פון צופעליגע נאָטיצן אין דער סאָוועטישער פרעסע:

אויפ'ן „רויטן פּוטילאָוועץ“, דער באַרימטער און גרעסטער זאוואָד פון לענינגראַד, האָט מען געפאָדערט פון די קאָמוניסטן אויך א „מינימום פון ליטעראַטור־ידיעות“ (פון דער שיינער ליטעראַטור) אחוץ דעם טעכ־נישן מינימום, דעם מינימום פון מיליטערישע ידיעות, א. א. ו. ו. און די פּאַרזאָמלונג פון די קאָמוניסטן האָט באַשלאָסן צו קויפן פאַר יעדן איינ־ציגן מיטגליד דעם ראָמאַן פון אלעקסעי טאַלסטאָי „פעטער דער ערשטער“.

אויפ'ן לענינגראַדער סטאַלין־זאוואָד האָט מען אויף ספּעציעלע סעק־ציעס פון דער זאוואָד־קאָנפּערענץ דעבאַטירט קאָמפּליצירטע פּראָבלעמען פון ליטעראַטור־וויסנשאַפט. נאָך עפּעס: „דעם 5טן יאַנואַר (1935) איז אויפ'ן זאוואָד אויף סטאַלינ'ס נאָמען דערשינען דער ערשטער נומער פון דער חודש־לעכער צייטונג „ליטעראַרישער סטאַלינעץ“. נאָכ'ן דערעפּע־נען די זאוואָדישע אָפּערע־סטודיע, נאָך דער אָרגאַניזירונג פון א סימ־פּאָנישן קוואַרטעט, דעם אָרקעסטער פון פּאָלקס־אינסטרומענטן, דעם קרייז פון פּאַרליענע־דעקלאַמאַטאָרס און דער טעאַטער־גרופּע, איז דאָס — א נייע קולטור־דערקאָבערונג. אינ'ם ערשטן נומער פון „ליטעראַרישן סטאַ־לינעץ“ זיינען אָפּגעדרוקט די לידער פון דעם שלאָסער א. אַלעקסאַנדראָוו און טאַקער א. בראַדסקי, פּאַרצייכענונגען, אַרטיקלען און דערציילונגען פון יעפּאַנטשינאַ, זעפּיראַווא, נ. וועליטשעק און אנדערע.“

אַ ליטעראַרישער קאָנקורס אין דער טונדרע (אַרכאַנגעלסק). „אין דעם נענצעער נאַציאָנאַלן אָקרוג איז דערקלערט געוואָרן אַ קאָנקורס אויף דער בעסטער פּיעסע פון דעם לעבן פון די פעלקער פון דער טונדרע“.

אין די רעזאָלוציעס פון דעם 1935 פּלענום פון קיעווער געגנטלעכן קאָמיטעט וועגן דער פּאַרטי־אַרבעט מיט די אַקטיוון פון די קאָלוירטן ווערט געזאָגט:

„די קאָלכאַזנע (קאָלוירטישע) פּאַרטי־אָרגאַניזאַציעס דאַרפן סטי־מולירן די אַקטיוויסטן צו לייענען צייטונגען, לייענען די קינסטלערישע ליטעראַטור, אַנטיילנעמען אין דער אַרבעט פון די קאָלעקטיוויסטן־בודינקעס, סיסטעמאַטיש העכערן די אייגענע אַגראַטעכנישע קוואַליפיקאַציע... דער פּלענום שטרייכט אונטער... די הויפּט־פּאַרמע פון פּאַרטי־בילדונג אין די זעלבסטשטענדיגע אַרבעט פון די קאָמוניסטן אויף זיך אַליין, דאָס זעלבסט־שמענדיגע לייענען פּאָליטישע און קינסטלערישע ליטעראַטור. יעדער ראיאָנער פּאַרטי־קאָמיטעט, ווי די קלענסטע פּאַרטי־קעמערלעך מוזן סיסטעמאַטיש העלפן די קאָמוניסטן מיט אָנווייזונגען וועגן לייענען פּאַ־ליטישע און קינסטלערישע ליטעראַטור, העלפן די קאָמוניסטן פּאַראַייגע־נען דאָס געלייענטע, אָרגאַניזירן קאָלעקטיווע שמועסן וועגן געלייענטע...“

קוילן־גרעבער און קינסטלער. „א גרופע קוילן־גרעבער, וועלכע האָט גערוט אין סאָטשי, קאווקאָז, צווישן זיי דער 72-יאָריגער אַרבעטער פון דער סטאַלין־שאַכטע חבר סטאַראַוואַיטאָוו און דער שלאָגלע־מאַשיניסט פון דער שאַכטע, מיטגליד פון די צענטראַלע אויספיר־קאָמיטעטן פון אוקראַינע און פון גאַנצן פאַרבאַנד חבר טעלניך, האָט באַזוכט דעם שריי־בער ניקאָלאַי אַסטראַווסקי, אַוטער פּונ'ם בוך „וויאַזוי דער שטאַל האָט זיך פאַרהאַרטעוועט“, וועלכער וואוינט דאָרטן (פאַרברידערונג צווישן קינסטלער און אַרבעטער). און אָט איז אַ קוילן־גרעבער און אַ פּאָעט דערצו: „דער טאַלאַנטפולער פּאָעט פון דאָנבאַס, פּאַוולאָ בעזפּאַש־טשאַדני, וועלכער איז שוין 12 יאָר אַ קוילן־גרעבער, האָט אַריינגעגעבן אַ מעלדונג וועגן זיין פאַרלאַנג אַריינצומרעטן אין דער גרופע פון מיט־פילנד־גע.“

„ניט קיין שלעכטע“ פּאַקטן וועגן קינסטלערישער ליטעראַטור צוהילף דער מאַסן־אַרבעט. „די פאַרטיי־אַרגאַניזאַציע פון כאַרקאָווער עלעקטראַ־מעכאַנישן זאַוואַד א. נ. סטאַלין האָט לעצטנס דערגרייכט ניט קיין שלעכטע רעזולטאַטן אין דער פּאָליטיש־מאַסעווער און קולטורעלער אַרבעט... פאַר די לעצטע 5 חדשים איז אין גיסעריי־צעך דורכגעפירט געוואָרן אַ דיספּוט, אויף וועלכן מ'האַט באַהאַנדלט דאָס ווערק פון שרייבער קירילענקאָ, זיין בוך „וואונפּאַסטן“, און אין דער צענטראַלער זאַוואַד־לאַבאָראַטאָריע — אַ דיספּוט וועגן איליאַ ערענבורג'ס „צווייטער טאַג“. אין דעם צעך אַ — 6 דורכגעפירט אַ ליענער־קאַנפּערענץ, וואו מ'האַט דיסקוטירט דאָס בוך פון אוודיענקאָ „כ'האַב ליב“, דאָס בוך „צוטריט פּונ'ם ים“ פון דאַני־טשענקאָ און „ראַנאַק“ פון מיסיטענקאָ.

„דורכגעפירט אַלגעמיין־זאַוואַדישע קאַנפּערענצן, געווידמעט דעם 75-יאָריגן געבורטסטאָג פון טשעכאָוו'ן און די ווערק פון סאַלטיקאָוו־שטשער־רין, ווי אויך אַן אַלגעמיין־זאַוואַדישן אָונט, געווידמעט די שאַפּונגען פון מאַיאַקאָווסקי. עס גרייט זיך אַן אַלגעמינע ליענער־קאַנפּערענץ צו באַ־האַנדלען די ווערק פון מאַקסיס גאַרסי.

„אין דער אַרבעט מיט'ן קינסטלעריש בוך אין די צעכן שפּילן אַ גרויסע ראָלע די קאַלעקטיווע פּאַרלעזונגען פון קינסטלערישער ליטעראַטור, ווי איינס פון די מיטלען צו ברענגען די קינסטלערישע שאַפּונגען צום אַר־בעטער־לייענער. אין דער לעצטער צייט האָט מען איבערגעלייענט באַזונ־דערע טיילן אויסצוגן פון די שאַפּונגען פון טשעכאָוו, סאַלטיקאָוו־שטשער־רין, קאַציובינסקי, גאַרסי, נאָוויקאָוו־פּריבאָי און אַנדערע.

„אין דעם טאַג פון דער אויפֿדעקונג פּונ'ם שעוויטשענקאָ־דענקמאַל זיינען אין די צעכן דורכגעפירט געוואָרן לעקציעס, געווידמעט די שאַפּונגען פון דעם שרייבער. דריי הונדערט אַרבעטער האָבן באַזוכט דעם שעוויטשע־

קאָמוני. מיט עקסקורסיעס אויף דער בילדער־אויסשטעלונג „15 יאָר אַרבעטער־פויערשע רויטע אַרמיי“, זיינען אַרומגעכאַפט געוואָרן 8,000 אַרבעטער. אין דעם ערשטן יאָר־פערטל פון 1935 איז די צאָל פון אַר־בעטער־לייענער געוואָקסן אויף איין טויזנט. צוזאַמען זיינען פאַראַן נאָענט צו 8,000 מענטשן. די זאַוואַדישע ביבליאָמעקן האָבן אין ערשטן יאָר־פערטל אַרויסגעגעבן 21,000 ביכער, וואָס באַטרעפט אין דורכשניט דריי ביכער אויף איין לייענער...“

נאָכאַמאָל :

היינע און פּרץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצוויפלט.

אַ ל י מ פ י אַ ד ע ס

דאָס וואָרט אַלימפּיאַדע שטאַמט פון אַלטן גריכנלאַנד. לויט דער מיטאַלאָגיע האָבן אויפ'ן באַרג אַלימפּ זיך געפונען די גריכישע געטער.

מיט דעם וואָרט האָט מען באַצייכנט די ריזיגע פּאַלקס־שפּילן, ספּאָרט־פאַרמעסטן אונטער'ן פּרייען הימל אין וועלכע עס פלעגן זיך באַ־טייליגן טויזנטער מענטשן. דאָס וואָרט האָט געפונען אַ תּיקון און איז נאָכמער דערהויבן געוואָרן דורך די סאָוועטישע אַלימפּיאַדעס.

מיך האָט אָפּגעגליקט, וואָס אַ פּאָר וואָכן נאָך מיין אַנקומען אין מאַסקווע האָבן איך געקענט זיין אַ צושויער פון דער ערשטער אַלפּאַרבאַנ־דישער אַלימפּיאַדע פון זעלבסט־טעטיגער קונסט. דעם אומגעוויינלעכן איינדרוק וועל איך קיינמאָל ניט פאַרגעסן. ס'וועט אים אַפּילו זיין שווער צו באַשרייבן. וועגן דער אַלימפּיאַדע איז דערשינען אַ גאַנץ בוך, כאַטש ניט געהאַט קיין געלעגנהייט עס צו זען.

די אַלימפּיאַדע איז פאַרגעקומען דעם 6טן אויגוסט, 1932, אין דעם וועלט־באַרימטן מאַסקווער פאַרק פאַר קולטור און אָפּרו. קיין אַנדער זאַל אָדער פּלאַץ וואָלט ניט געווען גענוג גרויס אַריינצונעמען די דריי טויזנט פּאַלקס־קינסטלער און דעם ריזיגן צושויער־עולם פון 100 טויזנט.

זעלבסט־טעטיגע קונסט מיינט אויף אונזער אַמעריקאַנער לשון אַמאַ־טאַרישע קונסט, אויפּפירונגען פון ניט קיין פּראָפּעסיאָנעלע קינסטלער, פון ניט קיין פּראָפּעסיאָנעלע קינסטלער־קאַלעקטיוון. אָבער ריכטיגער וועט זיין דאָס צו רופן פּאַלקס־קונסט. די בעסטע דראַמאַטישע קרייזן, כאָרן און אַרקעסטערס פון די פּאַבריקן, קאָלורטן פון אַלע עקן פון סאָוועטן־פאַר־באַנד האָבן זיך באַטייליגט אין דער אַלימפּיאַדע.

גענויער : העכער דריי טויזנט פּאַלקס־קינסטלער פון 102 קאַלעקטיוון. נאָך אַביסל ציפּערן : צוויי דריטל פון זיי זיינען געווען ניט עלטער פון 23 יאָר. אַ העלפט פון זיי — באַלשעוויקעס און קאָמיוניסטן. זייערע אויפּפירונגען זיינען געווען אויף 25 שפּראַכן.

— זיבעציג פראָצענט פון אלע אַנטיילנעמער זיינען געווען אַנערקענטע
שלאָגער פון פאַבריקן און קאַלכאַזן. פון די 61 דראַמאַטישע קאַלעקטיוון
זיינען 37 געווען אַגיטברייגאדעס אָדער, — אויף אונזער לשון, — אַניט-
פראָפּ גרופּעס — א פאַרמע, וואָס איז אַמענגסטן פאַרבונדן מיט דער פראָ-
דוקציע. אויסער דעם זיינען געווען 13 „טראַמען“ (טעאַטערס פון און
פאַר דער אַרבעטער-יונגט). און דערפאַר איז אויך געווען נאַטירליך, אַז
דער צענטראַלראַט פון די סאָוועטישע טרעדי-יוניאָנס זאָל האָבן אָרגאַני-
זירט די אַלימפיאַדע.

עס זיינען געווען צענדליגער אָרקעסטערס און 15 כאָרן, כאַטש גע-
וויסע כאָרן, — דער כאָר פון דער דייטשער וואָלגער-רעפּובליק, צום ביי-
שפּיל, — האָבן פאַרמאָגט צו עטלעכע הונדערט מיטגלידער.

דעם צווייטן פּלאַץ פון די כאָרן האָט פאַרנומען דאָס זינגענדיגע
אוקראַינישע פּאָלק — די קיעווער קאַפעלע פון זאַוואָד „באַלשעוויק“. זי
איז פּרעמירט געוואָרן מיט א ריזע איבער'ן פאַרבאַנד.

דעם ערשטן אָרט צווישן די אָרקעסטערס האָט פאַרנומען דער קאָ-
לעקטיוו פון זאַוואָד אויפ'ן נאָמען פון אַנדערע מאַרטי אין ניקאָלאַיעוו. דעם
צווייטן — דער אָרקעסטער פון סטאַלין-זאַוואָד. דערנאָך זיינען גענאַנגען
די סאַראַטאָוועס, יאַרסלאָוועס, א. א. דער אָרקעסטער פון דער אַר-
בעטער-מונע אויפ'ן נאָמען פון דער „געפעאו“ האָט זיך באַזונדערס
אויסגעצייכנט, ווי אויך דער אוזבעקישער סימפּאָנישער אָרקעסטער.

מיט ביידע הענט שטשיפענדיג די סטרונעס פון זיערע קרום-זייטיגע
קאַבעס האָבן די אוזבעקישע קאַבזאַרן אויפגעפירט דאָס ליד פון 17טן
יאָרהונדערט „וועגן נייעטשאַיען“ און דאָס ליד פון 20טן יאָרהונדערט
„וועגן 120 טראַקטאָרס“.

דער קאַבארדינאַב-באַלקאַרסקער קאַלעקטיוו האָט אויפגעפירט אַ לעז-
ניקע-טאַנץ פון דריי דורות, — אַן עלטערע פּאָרל, אַ יונג פּאָרל פון קאָ-
מיוניסטן-עלטער און אַ פּאָרל פון פּיאַנערן-עלטער. עס האָבן זיך גאָר
שטאַרק אויסגעצייכנט די ציגיינערישע, אוזבעקישע און אנדערע טענצער.

* * *

פון די טעאַטער-גרופּעס האָט פאַרנומען דעם ערשטן פּלאַץ דער לענינ-
גראַדער דראַמאַטישער קאַלעקטיוו „סטראַיקאַ“ (בויאָנג). ער האָט פאַר-
געשטעלט אַ סצענע פון דער פּיעסע „מאַטראַסן“ פון ווס. ווישינעווסקי.
דער מאַסקווער טראַם האָט אויפגעפירט אַ פאַראַדיע אויף די „בלויע
בלוועס“. גלענצנדיג איז אויך געווען דער טיורקסקער אזערביידזשאַנער
טראַם.

גאָר אַ שטאַרקן איינדרוק האָט געמאַכט דער וולאַדיוואַסטאַקער
כינעזישער טראַם.

די כינעזישע קאָמיוניסטן און קאָמיוניסטקעס, כינעזישע אַרבעטער פון וולאָדיוואָסטאָק האָבן באַוווּזן צו שאַפן אַ טעאַטער, וואָס רעדט אויף היינטיג־צייטיגע טעמעס מיט דער שפראַך פון דעם הונדערטאַריגן כינעזישן טעאַטער אין זיין אויסגעפיינערטער, ראַפּינירטער קולטור פון וואָרט און באַוועגונג. זייער אַקראַבאַטישע סצענע פון אַ שלאַכט האָט אַרויסגעבראַכט מייסטערשאַפט, וואָס גרענעצט זיך מיט הויכער צירק־טעכניק.

* * *

די סאָוועטישע זעלבסט־טעטיגע קונסט האָט זיך אַרויסגעוווּזן אויף דער אַלימפיאַדע אַלס אַ ריזיגע קראַפט. דער פּאַרק פון קולטור און אָפּרו האָט יענעם טאַג אויסגעקוקט ווי אַ פּאַר'כשוּפ'ט אינזל. מענטשן קאַפּ אויף קאַפּ, אין די צענדליגער טויזנטער. אויף דער עסטראַדע: אַן אָר־קעסטער פון אַ טויזנט שפּילער, אַ כאָר פון אַ טויזנט זינגער. אַ רעגנבוֹיגן פון קאָלירן. פּילפאַרביגע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען. בלישטשענדיגער מע־טאַל פון מוזיק־אינסטרומענטן. וועלדער מיט פּאַנען. אַ קלאַנגע־געמיש פון צענדליגער שפּראַכן. אַ גרויסער יום טוב פאַר די אויגן און אויערן — פאַר אַלע חושים. אַ גראַנדיעזער ספּעקטאַקל.

דער הויפּט־דיריגענט גיט אַ מאַך מיט זיין צויבער־שטעקעלע און עס דערהערן זיך די דונערדיגע קלאַנגען פון דעם „אינטערנאַציאָנאַל“. דער טויזנט־אינסטרומענטן אָרקעסטער, דער טויזנט־שטימיגער כאָר, די צענד־ליגער דראַמע־קאָלעקטיוון, דער צענער־טויזנדיגער עולם — אַלץ זינגט און שפּילט דעם מעכטיגן פּראָלעטאַרישן הימן. אויך די בוימער פון פּאַרק וויגן זיך צום טאַקט. אַפּילו די גראַז־בלעטער פלאַטערן פון פּרייד. הויך איבער די בוימער פון פּאַרק באַוווּזט זיך דערווייל אַ ריזיגער לויטן פון דער לופט. ער שווימט איבער'ן עולם. דאָס באַגריסט די אַלימ־פיאַדע אַ סאָוועטישער דיריזשאַבל.

דער פּאַרויזער פון דעם אַלימפיאַדע־קאָמיטעט (באַיאָרסקי) דערעפּנט אַפיציעל דעם קונסט־יום טוב מיט אַ קורצער רעדע. „אַלס רעזולטאַט פון דעם פּאַרמעסט וועט ווערן נאָך רייפּער און פּולקאַמענער די קינסטלע־רישע שאַפּונג פון די מאַסן“, זאָגט ער.

עס הויבט זיך אָן די ריזן־פּאַרשטעלונג, דער קאָלאַסאַלער פּאַראַד פון וואָרט און קלאַנג, שפּיל און טאַנץ. פון די ווייטסטע ווינקעלעך פון דעם ריזיגן סאָוועטן־לאַנד, פון אַלערליי פּאַכן, אינדוסטריען, נאַציאָנאַליטעטן, זיינען די שלאַנגלעך און בויער פון דעם ערשטן פינף יאָר פּלאַן געקומען צום פּאַראַד פון זייער אייגענער פּרייער פּראָלעטאַרישער שאַפּונג, אין דער סאָוועטישער הויפּט־שטאָט פון זייער סאָציאַליסטישן הימלאַנד.

דער סעקרעטאַר פון די סאָוועטישע טרעיד יוניאָנס (שווערניק) באַ־גריסט:

— דאָ זיינע אַרויסגעטראָטן גיט קיין פּראָפעסיאָנאַלן, נאָר אַרבעטער,

וועלכע זיינען אוממיטלכאר פארבונדן מיט דער פראדוקציע פון לאַנד.
 דערין איז די גאראַנטיע פאר זייערע ווייטערדיגע דערפאלגן. די זעלבסט-
 טעטיגע קונסט טאָר ניט איבעררייסן די פאַרבינדונגען מיט'ן וואַרשטאַט.
 זי וועט זיך נאָך מער צעבליען, ווען זי וועט זיך דורכדרינגען מיט די אַל-
 געמיינע אויפגאַבן פון לאַנד. צו דער אַרבעט, חברים. צו דער רעוויזיע
 פון די דערפאלגן, וואָס דער פראָלעטאַריאַט האָט שוין דערגרייכט אויף
 דעם געביט. זאָל לעבן די ערשטע אַלפאַרבאַנדישע אַלימפיאָדע פון דער
 זעלבסטטעטיגער קונסט!

עס באַגרייכט אַ פאַרשטייער פון דער רויטער אַרמיי, וועלכער ווערט
 אויפגענומען מיט אַ גוואַלדיגער אַוואַציע.

עס באַגרייסן די פראָפעסיאָנעלע טעאַטערס: אַקטיאָרן אין די קאַס-
 טימען פון זייערע באַרימטע בינע-העלדן.

די גאַנצע צייט וואַרפן מעכטיגע פראָזשעקטאָרן (שיין-וואַרפער) ליכט-
 עפעקטן. פייערווערק ווערן אַרויסגעשאַסן אין די וואַונדערלעכסטע, בלענ-
 דענדיגסטע ליכט, קאָליר און אַפילו ווערטער-קאָמבינאַציעס .

דער פאַראייניגטער אַרקעסטער שפּילט דעם מאַרש פון „טאַנהויזער“.
 דערנאָך טרעט אַרויס דער פאַראייניגטער כאָר. ער זינגט דעם כאָר פון דער
 אַפערע „פידעליאַ“ . נאָדעם טרעט ווידער אַרויס דער אַרקעסטער. און
 שפעטער דער כאָר. דערנאָך דער אַרקעסטער מיט'ן כאָר. און ווידער
 באַזונדער. און ווידער צוזאַמען. און צום סוף דער אַפאַטעאַז —

אַלע צוזאַמען אין האַנס הייזלער'ס אַראַטאָריע „קאָמינטערן“. דער עולם
 זינגט מיט. די ווערטער פון ליד וויקלען זיך אַראָפּ פון אַ גרויסן פּלאַטאָ, ווי
 עס איז געווען דער פּאַל מיט אַ צאָל אַנדערע לידער, אריינגערעכנט אַ
 ליד צו דער מוזיק פון אַמעריקאַנער קאָמפּאָזיטאָר אַדאַמיאַן :

און ווי קאָן מען ניט זינגען נאָכדעם ווי דער כאָר האָט דערמאָנט די
 צושויער דעם הויפט-לאָזונג פון דער אַלימפיאָדע, וואָס איז געווען פאַר-
 קערפערט אין דער פּאָלגנדיגער סטראָפּע פון וולאַדימיר מאַיאַקאָווסקי :

И песня, и стих—	אויך לידער, געזאַנגען
это бомба и знамя.	זיינען באַמבעס און פאַנען.
И голос певца	אויך דער קול פון דעם זינגער
поднимает класс.	הויבט אויף דעם קלאַס.

די אונטערשטע שרוה :

היינע און פרץ האָבן זיך אומזיסט געשראָקן און געצווייפלט.

אַ מיידל פון גראָדנע

דער, וואָס איז אין סאָל געלעגן —
בוים די צוקונפט אויף די בערג!
("קאוואָז", איציק פעפער.)

יורודיקע איז אין מיין געבורט־שטאָט גראָדנע געווען דער סאַמע
אַרעמסטער קוואַרטאַל. די גראָדנער לאַנדסלייט וועלן אייך דערציילן, אַז
יורודיקע איז געווען נאָך אַרעמער פון פּאַדאַל, וואו איך אַליין האָב זיך
דערצויגן, צי פון פּערשטאָט, טשאַרטקעס געסל, סומאַשעדשע געסל און
פון אַלע אַנדערע, "סומאַשעדשע" געסלעך... יורודיקע איז געווען אין גראָדנע,
וואָס כאַנאַיקעס אין ביאַליסטאָק, סלאָבאָדקע אין קאָוונע, באַלוט אין
לאָדזש, סמאַטשע אין וואַרשע, נאָו־אָקראַסנע אין מינסק, א.א.וו. א.א.וו.
די סאַמע אַרעמסטע פּאַמיליע אין יורודיקע איז געווען באַיאַרסקי —
קבצנים בני קבצנים, ניט אין זיבן פּאַלעס, נאָר אין זיבן און זיבעציג פּאַלעס.
אין דעם, "פּראָלעטאַרישן" קוואַרטאַל האָבן זיך, נאַטירליך, געמערט און
געפרוכפּערט אַלע, "פּראָלעטאַרישע קראַנקהייטן", שווינדזיכטיגע, פּאַרקרי-
פּעלטע, איינגעהוויקערטע מענטשן. אָבער דעם סאַמע גרעסטן הויקער פון דער
סאַמע אַרעמסטער פּאַמיליע פון דער סאַמע אַרעמסטער וואוינ־געגנט אין
גראָדנע האָט געהאַט גאַרע.

* * *

גראָדנע איז נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה פּאַרנומען געוואָרן פון
פּילסודסקי'ס פּוילן. גאַלדע איז דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר צען. נאָך אין
דעם עלטער האָט זי שווער געאַרבעט, זיך געלערנט שניידעריי. און אין
עלטער פון 14-15 יאָר האָט זי שוין נאָך שווערער געאַרבעט פאַר דער אונ-
טערערדישער באַוועגונג.

גאַלדע איז ניט גענאַנגען אין קיין "שקאַלעס", אפילו דעם נאָמען ניט
געקענט אונטערשרייבן. זי האָט אָבער געקענט זיער קלוג און געשיקט
פּאַרטיילן פּראָקלאַמאַציעס און טאָן אַנדערע ריזיקאַלישע אַרבעט. אַ סך
חברים אירע האָט מען געכאַפּט. זיי האָבן לאַנגע יאָרן געפּוילט און פּאַר-
פּייניגט געוואָרן אין דער טרויעריג־באַרימטער גראָדנער טורמע, ווי אין
אַנדערע תּפּיסות. אָבער אַ דאַנק איר אומגעוויינלעכער ענערגיע און
חכמה, האָט גאַלדע, ניט געקוקט אויף דער גרויסער געפאַר און ניט געקוקט
אויף איר פיזישן מום, עטלעכע יאָר דורכגעפירט וויכטיגע אויפגאַבן אַן
אייזן "פּראָוואַל" (דורכפאַל).

אַ פּראָוואַקאַטאָר האָט סוף־כל־סוף גע'מסר'ט, זי אַרויסגעגעבן. דער

„דעפנסיווע“ (פּוילישער פּאָליטישער געהיים־פּאָליציי) איז אָבער ניט געלונגען זי צו פּאַסן און פּאַרשפּאַרן. די פּאַרטיי האָט זי באַצייטנס אַרײַ כּערנעפּעקלט אויף יענער זייט גרענעץ, אויף דער סאָוועטישער.

* * *

אין מינסק האָב איך אין יאָר 1932 דאָס ערשטע מאָל דערזען גאָלדע'ן אין מײן שוועסטער'ס צימער. ער איז געווען אַ מײן צענטראַלער טרעפ־פּונקט פּון דער אָרטיגער גראָדנער קאָלאָניע. גאָלדע האָט געהאַט לאַנגע סאַ-מעט־שוואַרצע האָר, אַן אַלױון־מאַטע הויט, אויגן גרויסע, ברױן־צעפּלאַמטע. מיט איין וואָרט, אַ פּנים, וואָס האָט ממש פּאַר'כשוּפ'ט. איר קלינגענדיגער געלעכטער, קוועקזילבערדיגע זשוואוועקייט, האפּערדיגקייט, לעכנסלוסטיג-קייט האָט אייך הינגעריסן, אָנגעשטעקט און אָנגעצונדן. איר שאַרפּער, קלאַרער מוח, ראפּינירטער געשמאַק און גרונטאָוונע אינטעליגענץ האָט אייך פּאַרוואונדערט, פּריטשמעליעט און איבערראַשט.

אָבער נאָכמער איבערראַשט בין איך געוואָרן, ווען איך האָב אויסגע-פּונען, אַז גאָלדע — דאָס מײדל מיט דעם סאַמע גרעסטן הויקער פּון דער סאַמע אײנגעהויקערטער פּאַחיליע פּון דער סאַמע אײנגעהויקערטער וואוירן געגנט אין גראָדנע — איז אַ רעדאַקטאָרשע פּון דעם צענטראַלן אָרגאַן פּון דער ווייסרוסישער רעגירונג „זוויאַדאַ“ (שטערן). דאָס איז געווען די גרעסטע טעגלעכע צייטונג אין דער ווייסרוסישער שפּראַך.

גאָלדע איז געווען רעדאַקטאָר פּון דעם וויכטיגסטן אָפּטייל אין דער צייטונג, דעם אינדוסטריעלן. ער האָט אַרומגעקאַפט די פּאַבריקן און אונטערנעמונגען פּון גאַנץ ווייסרוסלאַנד. אַ סך אַרויספּאַר־ברײַגאַדעס פּון שרייבער פּלעגן אונטער איר אָנפירונג אונטערזוכן און אויספּאַרשן אויף אַן אָרט די פּאַבריקן און אונטערנעמונגען און דערנאָך באַשרײבן זייערע מעלות און חסרונות. זי אליין האָט געמוזט זײן אַ גוטער שרייבער, זשור־נאַליסט און קענער פּון דער ווייסרוסישער, ווי פּון דער רוסישער און איר־שער שפּראַך און ליטעראַטור. געמוזט זײן אַ גוטער מאַרקסיסט, שטאַרק אַנטוויקלט פּאָליטיש. און אויף דעם אַמט האָט מען אָפּילו געמוזט זײן אויסגעצײכנט באַהאַוונט אין אַן אַ שיעור מאַשינען, אין די אינדוסטריעלע פּראָצעסן.

* * *

— גאָלדעלע, — האָב איך זי אַמאָל געפּרעגט (דאָס האָב איך זי אַזוי צערטלידיג גערופן, כּדי זיך אָפּרעכענען פאַר איר רופן מיך אישיעלע), — בײ וועמען האָסטו זיך געלערנט ווייסרוסיש?

— בײ דער רעוואָלוציע, אישיעלע, — האָט זי תּיבּה וואויליונגעריש מיר געענטפּערט, און באַלד צוגעגעבן: — בײ די ווייסרוסן, פאַרשטייט זיך. און רוסיש בײ די רוסן און איריש בײ די אירן. בײ דער רעוואָלוציע, טײערינקער, קאָן מען זיך אַלץ אויסלערנען. אין סאָוועט־פּאַרבאַנד קאָנען זיך אַלע אויסלערנען, אפּילו גאָלדע די האָרבאַטע פּון יורודיקע, — האָט זי שוין געענדיגט אין אַן ערנסטן טאָן.

אָבער מײנט ניט, אַז די לעצטע ווערטער אירע זײנען געזאַגט געוואָרן מיט ביטערקייט. גאָלדע האָט, אויף וויפּל מיר איז באַוואוסט, זיך קײנמאַל ניט געפּילט נידערנעשלאַגן, אַראָפּגעפּאַלן בײ זיך צוליב איר פּײזישן מוח.

מיט איר הויכער אינטעליגענץ האָט זי בייגעקומען אלע שפּלות־קאָמפּלעקסן.
און אז דער נעשפרעך פּלעגט אַמאָל אַרויפקומען אויף דער טעמע, פּלעגט
זי שפּאַסן :

— דאַנקען נאָט, וואָס מײן האָרב איז בלוז אַ פיזישע ירושת, אַ מײן
זכר־לחורבן, אַ זכר ליורודיקע. שלעכט איז, וואָס אַ סך מענמאָן האָבן הײר
קערס און זיי ווייסן ניט דערפון. ניט נאָר זיי אליין, נאָר אָפט זעען דאָס
ניט אויך אַנדערע מענטשן. און אז מ'ווייס ניט און מ'זעט ניט קאָנען זיי זיך
שוין דערפון קיינמאָל ניט באַפרייען.

* * *

גאָלדע איז געווען גערעכט, אז ביי דער רעוואָלוציע האָט זי זיך אַלץ
אויסגעלערנט. אין סאָוועטן־פּאַרבאַנד האָט זי אָנגעהויבן אַרבעטן אויף
דער מינסטער־נירפאַבריק „אַקטיאַבר“. דאָרטן האָט מען צוערשט „ליקוויר־
דירט“ איר בעזוגאַמעטעקייט. איר דורשט נאָך וויסן האָט שוין זינט דע־
מאָלט גאָרניט געקענט געשטילט ווערן. זי האָט אויסגענוצט יעדע פרייע
מינוט פאַר זעלבסט־בילדונג. האָט שנעל געצויגן די אויפּמערקזאַמקייט
מיט אירע קאַרעספּאַנדענצן צו דער ווייסרוסישער „זוויאַזדאַ“, צו דער איר
דישער אַקטיאַבר“ און דער רוסישער „ראַבאָמשי בעלאָרוסי“. זי איז ווי
נייגעבויערן געוואָרן אין דעם רעוואָלוציע־לאַנד.

די פאַבריק האָט גאָלדע'ן שפּעטער געשיקט לערנען אין העכערע פאַרטיי־
שולן. זי האָט אַנטדעקט אין זיך אַלץ מער פייאַיגקייטן, סיי אלס שריפט־
שטעלערן, סיי אלס אָרגאַניזאַטאָרן, אין טעאָריע ווי אין פּראַקטיק, און
געשטיגן אַלץ העכער און נאָך העכער ביז די פאַרטיי האָט זי אינגאַנצן צור־
גענומען פון דער נירמאַשין און אוועקגעשטעלט אויף דעם וויכטיגן און
פאַראַנטוואָרטלעכן אַמט אין דער „זוויאַזדאַ“ (שטערן).

* * *

גאָלדע איז אוועקגעפאַרן קיין ביראַבידזשאַן. נאָך אין 1932 האָט
זי פאַר מיר אויסגעדריקט דעם פאַרלאַנג צו טאָן מער דירעקט־אידישע אַר־
בעט. מען האָט זי ניט געוואָלט אָפּלאָזן פון דער „זוויאַזדאַ“. ס'איז ניט
געווען לייכט צו קריגן אַ שטעל־פאַרטערער.

אַבער אין אַ דרויפיר יאָר אַרום איז איר וואונטש דערפילט געוואָרן.
די גאָלדע, וועגן וועלכער מיר האָבן אייך דערציילט, איז געוואָרן אַ מיט־
רעדאַקטאָר פון „ביראַבידזשאַנער שטערן“ און פון דער „ביראַבידזשאַנס־
קאַיאַ זוויעזדאַ“. און גאָלדע'ס „שטערן“ האָבן ניט ווייניגער העל געשיינט
אין ביראַבידזשאַן, ווי אין מינסק...

* * *

אַפט האָב איך געטראַכט: וואָס וואָלט געוואָרן פון גאָלדע'ן — דאָס
מיידל, וועלכע האָט געהאַט דעם סאַמע גרעסטן האָרב פון דער סאַמע אַרעמ־
סטער פאַמיליע פון דער סאַמע אַרעמסטער וואוינ־געגנט אין גראָדע —
אונטער אַ פילסורסקיר־עזשים, און וואָס זי איז געוואָרן אונטער אַ סאָוועט־
שער אָרדנונג.

יאָ! „ביי דער רעוואָלוציע קאָן מען זיך אַלץ אויסלערנען. אין סאָ־
וועטן־פאַרבאַנד קאָנען זיך אלע אויסלערנען, אפילו גאָלדע די האָרבאַטע פון
יורודיקע...“

און ניט אומזיסט זינגט מען אין דעם „אינטערנאַציאָנאַל“:
געוועזן וול — געוואָרן אַלץ !

א י נ ה א ל ט

זייט

3	-----	קאוקאז
5	-----	פראלאג
12	-----	קאוקאזער אידן
21	-----	דער טויט פון מאגאל
30	-----	גרוזנישער שיר השירים
40	-----	אָרדזשאַניקידזע
44	-----	„וואַיענאָ-גרוזניסקאַיאַ דאָראַגאַ“
51	-----	טיפלים
56	-----	דניעפראַסטראַי פון קאוקאז
59	-----	באַטום
62	-----	דער באַטאַנישער גאַרטן
65	-----	די טשאַקוואַ טייפלאַנטאַציעס
68	-----	דער בריליאַנט פון סאַוועטן-פאַרבאַנד
72	-----	עפילאָג
75	-----	היינע און פרץ האָבן זיך אומזיסט געשראַקן און געצווייפלט
93	-----	אַ מיידל פון גראַדנע

(די בילדער אויף די שער-בלעטער זיינען פון קאוקאזער בחורים און מיידלעך אין דעם פעדזשנט (פאַראַד) פון דער יוגנט אויפ'ן מאַסקווער רויטן סקווער אין יאָר 1940)